

IRAKIN JA IRANIN ILMAVOIMIEN TOIMINTA MAIDEN VÄLISESSÄ SODASSA 1980-1988

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa ja tarkoitus

Irakin ja Iranin välinen sota alkoi syyskuussa 1980 ja kesti lähes kahdeksan vuotta päättyen elokuussa 1988.¹ Se on ollut pisin valtioiden välinen konflikti sitten toisen maailmansodan. Sodan tavoitteina eivät olleet niinkään alueet ja materiaali vaan ideologia ja aatteet.²

Irakin pääkaupungissa Bagdadissa maan hallitus ratifioi Irakin kurdeille itsehallinnon vuonna 1974, jonka johdosta kurdien provinssin pääkaupunkiin Arbiliin koottiin nimetty lakia säätävä valtuusto. Itsehallinnollisesta alueesta rajattiin pois kuitenkin tiettyjä öljyrikkaita alueita, mitä vastaan kurdien demokraattinen puolue (KDP) protestoi. Tätä tapahtumaa voidaan pitää vuonna 1980 syntyneen sodan yhtenä alkutekijänä. KDP:n johtaja Mustafa Barezani vaati pian itsehallinnon perustamisen jälkeen vapauttavaksi isoja alueita pohjois-osista Irakia Iranin rajanläheisyydestä. Kurdit onnistuivat 45 000 omalla sissillään piirittämään neljä viidesosaa Irakin maavoimien 100 000 sotilaasta ja lähes puolet sen 1 400:sta panssarivaunusta. Kurdien onnistumisen takana oli kuitenkin Iranin suora avunanto heille. Iran toimitti yhdysvaltalaisia ja israelilaisia asemateriaalia kurdeille, sekä myöhemmin Iran ryhmitti omaa tykistö- ja ilmatorjuntakalustoaan Irakin maaperälle.³

Irakin maavoimat aloitti vastahyökkäyksen vahvalla Irakin ilmavoimien tuella. Ilmavoimat aloitti pommittamisen Ghal'e-Dizehn kaupungista, jossa se tuhosi neljäsosan kaupungista. Siihen aikaan kurdeilla ei vielä ollut ilmatorjuntakalustoa, joten Irakin lentokoneet saivat rauhassa toteuttaa omia operaatioitaan muutaman kuukauden. Marraskuuhun 1974 mennessä kurdit olivat saaneet haltuunsa Iranilta ilmatorjunta-aseita, joilla he saivat pudotettua ensim-

¹ Iran-Iraq War (1980-1988), viitattu 30.6.2008, <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/iran-iraq.htm>.

² Chubin, Shahram & Tripp, Charles: Iran and Iraq at war, Lontoo 1988, s. 1.

³ Cooper, Tom & Bishop, Farzad: Iran-Iraq war in the air 1980-1988, Atglen 2000, s. 61.

mäisen irakilaisen Su-7BMK-rynnäköhävittäjän. Samaan aikaan Iran toi Irakiin kaksi omaa HAWK ja Rapier-ohjusilmatorjuntapatteriaan. Joulukuun puoliväliin mennessä Iran oli pudottanut 18 Irakin pommi- ja rynnäkkökoneita.⁴

Iran väitti kahden irakilaisen lentokoneen rikkoneen Iranin ilmatilaa, mitkä se oli ampunut myös alas Iranin maaperälle. Tämän tapahtuman Irak tuomitsi ankarasti sanoen sen olleen vaarallinen provokaatio ja sekaantuminen Irakin sisäisiin asioihin. Iran vastaavasti väitti Irakin syytösten olevan perättömiä, sillä sen mukaan Irak oli itse rikkonut Iranin ilmatilaa. Tammikuussa 1975 Irakin ja Iranin välinen kriisi eskaloitui yhteenotoiksi maavoimien joukoilla, kun Iran ryhmitti kaksi jalkaväkirykmenttiä Irakin kurdien alueelle. Tähän mennessä kriisi oli laajentumassa laajamittaiseen sotaan Irakin ja Iranin välille, mutta kumpikin osapuoli ymmärsi, että jos näin käy, se vaarantaisi kallisarvoiset öljykentät. Irak oli kärsinyt suuria tappioita menettäen noin 40 000 sotilastaan ja myös useita lentokoneita, mukaan lukien uusia Tu-22-pommikoneita. Yksikään Lähi-idän maista ei osoittanut kiinnostusta auttaakseen Irakia kamppailussa Irania vastaan, ja Neuvostoliittokin piti matalaa profiilia asian suhteen.⁵

Öljynviejämaiden yhteistyöorganisaation (Organization of Petroleum Exporting Countries, OPEC) huippukokous järjestettiin Algeriassa maaliskuussa 1975. Kokouksessa Irakin varapresidentti Saddam Hussein painostettiin tekemään sopimus Iranin shaahin kanssa, jossa Iran vetäisi joukkonsa pois Irakista. Sopimukseen kuului Iranin ja Irakin rajojen muuttaminen Shatt al-Arabin joen syvimmän kohdan mukaan (Thalweg-periaate). Irak oli ennestään yksin omistanut oikeuden jokeen, sillä maiden välinen raja oli kulkenut joen Iranin puoleisella rannalla. Rajan muuttuminen oli erittäin iso asia Iranille, sillä nyt se sai vapauden laillisesti ajaa aluksillaan jokea pitkin oman lippunsa alla. Yhteenottoja tapahtui vielä sopimuksen jälkeenkin, kun esimerkiksi irakilaisia panssarivaunuja ja ilmatorjuntavaunuja oli ylittämässä Shatt al-Arabin jokea. Iranin rynnäköhävittäjät hyökkäsivät välittömästi vaunuja vastaan tuhoten 12 vaunua ja 88 sotilasta, jonka seurauksena Irak joutui vetämään joukkonsa omalle puolelle jokea.⁶

Irakin ylin johto ei unohtanut vuoden 1975 tappiota vaan se odotti parasta hetkeä iskeä takaisin. Iranin vahvan shaahin poistuminen maasta vallankumouksen myötä vuonna 1979, näki Irak mahdollisuuksiensa hyökätä Iraniin lähestyvän. Mahdollisuudet kasvoivat entisestään kun Yhdysvaltojen ja Iranin välit alkoivat heikentyä, Iranin asevoimat alkoivat heikentyä,

⁴ Cooper & Bishop, s. 61.

⁵ Cooper & Bishop, s. 61-62.

⁶ Cooper & Bishop, s. 62 ja Šatt al-Arab, viitattu 17.12.2008, http://wapedia.mobi/fi/Shatt_al-Arab.

Iranissa oli menossa vallankumousyritys (Nojeh coup)⁷ ja samalla Irakin talous oli kohene-
massa lupaavasti.⁸

Ensimmäiset irakilaisten tekemät ilmatilan rajaloukkaukset Iraniin tapahtuivat 2. huhtikuuta
1979. Tämän jälkeen alkoivat kummankin osapuolen tekemät satunnaiset ilmaiskut toisiaan
vastaan, mitkä kasvoivat isommiksi operaatioiksi vuoden sisällä. Syyskuussa 1980 ilmaiskut
muuttuivat entistä intensiivisemmiksi ja myös maa- ja merivoimat alkoivat toteuttaa ensim-
mäisiä suurempia valmisteluja operaatioiden käynnistämiseksi. 17. syyskuuta Saddam Hus-
sein luopui Algeriassa tehdystä sopimuksesta ja julisti Shatt al-Arab joen täysivaltaisesti Ira-
kin omistamaksi. Tässä vaiheessa Iranin hallinto päätti kärkeä kaikki asevoimien reservit pal-
velukseen. Seuraavana aamuna Irak aloitti ensimmäisen isomman hyökkäyksen maavoimil-
laan rajan yli. 22. syyskuuta 1980 Irak julisti sodan Irania vastaan.⁹

Irakin johdossa olevan Saddam Husseinin suunnitelma oli selkeä. Irakin asevoimat hyökkäi-
sivät Iraniin ja kahden viikon aikana vapauttaisivat Khuzestanin provinssin arabit, jonka jäl-
keen voitokkaat irakilaiset ottaisivat Iranin suurimmat öljyvarannot haltuun ja siirtäisivät
omaa rajaa Persianlahden suunnassa. Sitten Khuzestanin provinssi pystyttäisiin liittämään
Irakiin ja Irakista tulisi Lähi-idän mahtavin valtio. Husseinilla oli Kuwaitin ja Saudi-Arabian
johtajien tuki takanaan.¹⁰

Yhtenä suurena osana tässä sodassa oli ilmasota. Nykypäivänä laajamittaiset sodankäyntiope-
raatiot alkavat lähes poikkeuksetta ilmasodalla. Irakin ja Iranin välisen ilmasodan toimintaa ei
ole aiemmin Suomessa tutkittu tai siitä ei ole ainakaan julkaistu tutkimuksia.

1.2 Tutkimusongelmat ja tutkimuksen rajaus

Perustutkimusongelma tutkimuksessa on: Minkälaiset ilmavoimat Irakilla ja Iranilla olivat ja
miten niitä käytettiin sodassa?

Alatutkimusongelmia ovat:

- Mitä ilmapuolustukseen liittyvää kalustoa Irakin ja Iranin ilmavoimilla oli käytössä
sodan alkaessa ja sen aikana, sekä mikä niiden kyky oli?
- Miten ilmavoimat olivat organisoitu?

⁷ Vallankumouksen nimeksi tuli Nojeh coup, koska sitä organisoitiin ja toteutettiin Nojehin lentotukikohdasta.

⁸ Cooper & Bishop, s. 62-63.

⁹ Cooper & Bishop, s. 63-68.

¹⁰ Cooper & Bishop, s. 65.

- Miten ilmavoimat olivat toimineet ennen sotaa?
- Mitkä olivat ilmavoimien tehtävät ja miten niitä tehtäviinsä käytettiin?
- Mitä muita merkittäviä tekijöitä oli, jotka vaikuttivat ilmavoimiin?

Tutkimus on rajattu koskemaan Irakin ja Iranin ilmavoimien resursseja, sekä niiden käyttöä sodassa vuosina 1980-1988. Irakin ja Iranin ilmavoimien käyttöä ennen sotaa ja muiden tekijöiden vaikutuksia otetaan tutkimuksessa esiin siltä osin, kun niillä on merkitystä sodan aikaisen ilmatoiminnan kannalta. Helikoptereiden käyttö on rajattu pois tutkimuksesta vaikka niiden toiminta vaikutti marginaalisesti myös ilmasotaan. Helikoptereita käytettiin pääosin maa-voimien tukemiseen.

1.3 Aikaisempia tutkimuksia ja tärkeimmät lähteet

Tutkimus laaditaan länsimaiseen ja pääosin yhdysvaltalaiseen lähteistöön perustuen. Tutkimuksessa on käytetty pelkästään englannin tai suomenkielisiä lähteitä. Lähteet ovat pääosin kirjallisuutta, kirjallisuustutkimuksia ja artikkeleita. Primaarilähteitä ei ollut käytettävissä tutkimukseen julkisista lähteistä. Epäsuorasti sotaan osallistuneilla mailla kuten Yhdysvallat, Ranska ja Neuvostoliitto (Venäjä), olisi tärkeää alkuperäistietoa ilmasodan tutkimuksen kannalta, sillä ne seurasivat tarkasti sotatoimia ja omien asejärjestelmiensä toimivuutta sodankäynnissä. Esimerkiksi Yhdysvallat lensivät Persianlahden alueella jatkuvasti ilmavalvontalentoja, joiden avulla pystyttiin seuramaan mitä ilmaoperaatioissa tapahtui ja keräämään valtavan määrän yksityiskohtaista informaatiota. Nämä maat eivät ole olleet kuitenkaan halukkaita jakamaan tietoja julkiseen käyttöön. Irakissa ja Iranissa ei ole julkaistu kirjoja eikä tieteellisiä artikkeleita tämän sodan ilmatoimista.¹¹

Irakin ja Iranin ilmasotaa vuosina 1980-1988 ei ole tutkittu lähes ollenkaan. Suomalaisia tutkimuksia aiheesta ei ole tehty. Tästä syystä tämän tutkimuksen päälähteenä ja lähes ainoana lähteenä ilmasodan tapahtumiin on käytetty Cooperin ja Bishopin kirjaa.

Päälähteenä tutkimuksessa on käytetty Tom Cooperin ja Farzad Bishopin tekemää kirjaa *Iran-Iraq war in the air 1980-1988*. Cooper ja Bishop ovat tutkineet kyseistä sotaa suhteellisen paljon, sillä he ovat kirjoittaneet aiheesta muitakin teoksia. Muut teokset käsittelevät samoja tapahtumia, mutta eri näkökulmista. Kyseinen teos on kirjoitettu 2000-luvulla, joten he ovat pystyneet tutkimaan sodassa tapahtuneita asioita hyvin yksityiskohtaisestikin. He ovat käyttä-

¹¹ Cooper & Bishop, s. 290.

neet työssään muun muassa sodassa lentäneiden pilottien haastatteluja. Kuvaukset esimerkiksi ilmataisteluista ovat välillä todella yksityiskohtaisia. Cooperin ja Bishopin mukaan ilmasotaa ei pysty täysin kattavasti kertomaan sillä sekä Iranin, että Irakin puolelta puuttuu paljon tietoja.

IISS:n (The Internatioanal Institute for Strategic Studies) The Military Balance vuosilta 1979-1980 on runkona ja antaa näkemystä ilmavoimien kone- ja ohjuskaluston määristä ja kehitymisestä. Tutkimukseen on koottu taulukot The Military Balancesta liitteiksi yksi ja kaksi. Taulukko antaa täsmällisimmän kuvan konekalustosta ennen sodan alkua. Sodan aikana Iraakiin ja Iraniin on hankittu paljon materiaalia salassa julkisuudelta. Sen takia sodan aikaiset konemäärät eivät ole IISS:n mukaan täysin oikeassa. Tutkimuksessa käytetään Cooperin ja Bishopin ilmoittamia konemääriä sodan ajalta, jotka ovat todennäköisesti enemmän oikeassa, koska myöhemmin on pystytty selvittämään tarkemmin materiaalihankinnat ja koneiden menetykset sodan aikana.

1.4 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen rakenne

Tutkimus on kirjallisuustutkimus. Tutkimuksessa on kerätty tietoa eri lähteistä sekä verrattu niitä toisiinsa. Näiden perusteella etsitään vastaukset tutkimusongelmiin.

Tutkimusaihetta käsitellään systemaattisessa ja kronologisessa järjestyksessä. Irakin ja Iranin ilmavoimia ennen sotaa eli päälukua kaksi ja kolme on käsitelty pääosin systemaattisesti. Päälukua neljä eli ilmatoimintaa sodan aikana käsitellään enimmäkseen kronologisesti. Kronologinen käsittelytapa selkeyttää tutkimusta, sillä ilmatoiminnassa oli suuri merkitys missä vaiheessa sotaa edettiin. Tiettyjen ajanjaksojen sisällä on käytetty myös systemaattista järjestystä.

1.5 Tärkeimmät käsitteet

Avioniikka käsittää kaikki ilma-aluksessa käytettävät elektroniset järjestelmät ja sen osat. Näitä ovat esimerkiksi suunnistus ja lennonhallintajärjestelmät. Sotilasilma-aluksessa avioniikan osiin kuuluvat muun muassa elektronisesti toimivat tutkat ja asejärjestelmät.¹²

ECM/ECCM (Electronic counter measures/electronic counter-counter measures) eli elektroniset vastatoimet ja elektronisten vastatoimien vastatoimet. Suomenkielessä voidaan käyttää nimiä elektroninen vaikuttaminen ja elektroninen suojautuminen. ECM-laitteilla pyritään vaikuttamaan sähkömagneettiseen spektriin halutulla tavalla eli esimerkiksi häirintälähetti-

¹² About Avionic Systems, viitattu 21.2.2009, <http://www.aer.bris.ac.uk/avionics/about.html>.

mellä lamauttamaan vihollisen tutkan toimintakyky. ECCM-laitteilla taas vastaavasti pyritään väistämään vihollisen häirintä niin, että omien laitteiden toiminta pysyy tehokkaana.¹³

¹³Electronic Counter-Countermeasures in Defense Planning, viitattu 21.2.2009, http://www.fas.org/irp/doddir/army/fm24-33/fm243_2.htm#REF2h2.

2 IRAKIN ILMAVOIMAT

2.1 Ilmavoimien historia ja toiminta ennen sotaa

Irakin ilmavoimat on vanhin arabimaiden ilmavoimista. Se perustettiin vuonna 1931, jolloin sen nimeksi tuli Royal Iraqi Air Force (RIrAF) eli Irakin kuninkaalliset ilmavoimat. Vuoteen 1955 asti RIrAF oli käytännössä osa Iso-Britannian kuninkaallisia ilmavoimia (RAF). RAF vastasi muun muassa irakilaiden lentäjien koulutuksesta ja ohjasi RIrAF:n kehitystä, ja myös sen lentokoneet olivat Iso-Britanniassa kehitettyjä ja valmistettuja.¹⁴

Vuonna 1958 tapahtuneen vallankumouksen myötä Britannian valta loppui Irakissa ja sen myötä myös RAF:n vaikutus Irakin kuninkaallisiin ilmavoimiin. Vallankumouksen jälkeen Irak otti esimerkkiä Egyptistä ja kääntyi Neuvostoliiton puoleen asehankinnoissaan. Samalla ilmavoimien organisaatiota uudistettiin, jolloin sen nimeksi tulivat Irakin ilmavoimat (IQAF¹⁵). Ensimmäiset neuvostoliittolaiset koneet saapuivat Irakiin marraskuussa 1958. Pian sen jälkeen irakilaisia lentäjiä ja lentokonemekaanikkoja alettiin kouluttaa Neuvostoliitossa ja Tšekkoslovakiassa. Senkin jälkeen IQAF tukeutui myös länsimaisiin valtioihin lentokonehankinnoissaan, kuten Iso-Britanniaan ja Ranskaan.¹⁶

Ennen Irakin ja Iranin välisen sodan alkua IQAF:lla oli jonkin verran ilmataistelukokemusta edellisistä konflikteista Lähi-idässä. Se oli osallistunut Israelin itsenäisyysotaan 1948, Kuuden päivän sotaan 1967 ja Jom Kippur -sotaan (Lokakuun sota) 1973. IQAF oli myös osallistunut laajasti operaatioihin vuonna 1975 päättynyttä kurdien kapinaa vastaan, jossa se käytti sekä raskaita pommikoneitaan että rynnäkköhävittäjiään. Sillä oli kokemusta myös ajoittain sattuneista hävittäjien yhteenotoista Irakin sekä Iranin ilmatilojen rajalla.¹⁷

Edellisissä konflikteissa, joissa IQAF oli mukana, luotettiin käytännössä aina ilmavoimien puolustukselliseen toimintaan. Hyökkäykselliset operaatiot olivat poikkeuksetta huonosti suunniteltuja ja koordinoituja. Näissä sodissa IQAF oli kuitenkin vain toissijainen tekijä. Israelin itsenäisyysodassa IQAF:n lentointensiteetti oli hyvin pieni. Kuuden päivän sodassa IQAF:n vähiin kokemuksiin kuului muun muassa yksi pommikonehyökkäys, jossa vain yksi neljästä Tu-16 pommikoneesta pääsi kohdealueelle saakka, jossa se pommitti väärää kohdetta

¹⁴ Bergquist, Ronald E.: The role of airpower in the Iran-Iraq war, viitattu 2.7.2008, s. 19, http://aupress.maxwell.af.mil/Books/Bergquist/Bergquist_B25.pdf ja Cooper & Bishop, s. 10.

¹⁵ Tunnetaan myös lyhenteellä IrAF.

¹⁶ Bergquist, s. 19-20 ja Cooper & Bishop, s. 10-15.

¹⁷ Bergquist, s. 1 ja Cooper & Bishop, s. 61.

aiheuttaen minimaalista vahinkoa, ja kone lopuksi vielä ammuttiin alas. Vastaavasti Israel suoritti samassa sodassa vastaiskun Irakiin tuhoten 24 IQAF:n hävittäjää maahan. Kuitenkin Israel sanoi irakilaiden pilottien olleen aggressiivisimpia lentäjiä verrattuna muihin Lähi-idän maiden pilotteihin, ja että he saivat myös ammuttua useita israelilaisia koneita alas ilmataisteluissa. Myös Jom Kippur -sodassa Irakin pilotit saivat tunnustusta suorituskyvystään, tarkasta ampumataidostaan ja korkeasta moraalista. Irakilaiset lensivät noin 250 taistelulentoa ja saivat ammuttua alas 12 Israelin ilmavoimien lentokonetta. Mutta tässäkin sodassa IQAF menetti ison osan koneita ilmataisteluissa pääasiassa operaatioiden puutteellisen organisoinnin ja koordinoinnin takia.¹⁸

2.2 Koulutus, ja politiikan vaikutus ilmavoimiin

Irakin sisäpolitiikan vaikutusta sen ilmavoimiin ei voida vähätellä. Irakissa tapahtuneet monet vallankumoukset ovat yleensä vaikuttaneet niin Irakin asevoimiin kuin myös ilmavoimiin vahvasti. Ilmavoimien upseerit ovat myös olleet mukana yrittämässä muutamaa vallankumousta. Vallankumoukset, kuten myös niiden yritykset, aiheuttivat sen, että asevoimien upseereita teloitettiin paljon. Esimerkiksi vuosina 1958 -1963 teloitettiin, vangittiin tai poistettiin yhteensä 2 000 upseeria 8 000:sta. Näin ollen ilmavoimien sekä muiden puolustushaarojen toiminnan jatkuvuus oli vakavasti uhattuna.¹⁹

IQAF:lla oli ollut vuodesta 1933 asti oma koulutuslaitos upseereilleen. Vuonna 1971 koulu siirrettiin Tikritiin, jossa Baath -puolue pystyi tarkasti valvomaan ilmavoimien kadettien koulutusta ja toimintaa. Baath -puolueen johtajat pelkäsivät oman maansa ilmavoimia, sillä he ajattelivat, että sieltä voisi lähteä liikkeelle taas uusi vallankumous. Vuonna 1978 tapahtuikin taas vallankumousyrityksen. Lojalisuus Baath -puoluetta kohtaan olikin tärkein tekijä, jos upseeri halusi edetä urallaan ilmavoimissa ja asevoimissa, toissijainen tekijä oli ammattitaito. Jokainen lentäjä valittiin ilmavoimien kadettikouluun Tikritiin sen perusteella, oliko henkilö sataprosenttisen lojaali puolueelle. Useimmiten lentokadetteja valittiinkin kouluun koko asevoimien yhteisestä kadettikoulusta, jossa opetettiin Baath -puolueen näkökulmia yhtä paljon kuin sotilasoppeja.²⁰

Upseerien poistojen aiheuttamat haittavaikutukset olivat näkyvissä muun muassa edellisissä konflikteissa 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alkupuolella. Ylemmissä ja myös alemmissä

¹⁸ Bergquist, s. 1-21 ja Cooper & Bishop, s. 20.

¹⁹ Bergquist, s. 21-22 ja Cooper & Bishop, s. 19.

²⁰ Bergquist, s. 22 ja Cooper & Bishop, s. 19.

johtoportaisissa ei osattu suunnitella johtaa operaatioita, joka näkyi heikkoina suorituksina hyökkävissä operaatioissa. Kokemuksen myötä tullut ammattitaito oli poistunut samaa vauhtia kuin henkilöstöä poistettiin palveluksesta. Oman vaikutuksensa tehokkaaseen ilmatoimintaan toivat myös kadettikoulujen valintakriteerit ja upseerien ylenemisvaatimukset, joissa toissijainen tekijä oli ammattitaito. Parhaita potentiaalisia lentäjiä ei välttämättä saatu hankittua palvelukseen.

Peruslentokoulutus kadeteille annettiin Tikritissä AS-202-, L-29- ja MiG-15-harjoituskoneilla. Valmistumisen jälkeen lentäjät valittiin jatkokoulutukseen Tikritiin tai Rasheediin. Tikritissä he lensivät MiG-17- ja L-39-harjoituskoneilla ja Rasheedissa Jet Provosteilla ja Huntereilla. Irakin ilmavoimat käyttivät yhä enemmän ulkomailta palkattuja lennonopettajia lentäjiensä koulutuksessa 1960-luvulta lähtien. Kouluttajia palkattiin pääosin Pakistanista, Neuvostoliitosta ja Iso-Britanniasta. Jatkolentokoulutusta annettiin myös ulkomailla Tšekkoslovakiassa ja Neuvostoliitossa.²¹

Nuoria lentäjiä opetettiin lentämään ennen kaikkea turvallisesti. Mittari- ja yölentoja ei opetettu lähes ollenkaan, kuten ei myöskään lentämistä huonossa säässä. Taktisessa koulutuksessa lentokoneen asekurssit olivat lyhyitä ja ne olivat lähinnä teoriapainotteisia. Ilmataistelukoulutuksessa opeteltiin tekemään juuri niin kuin taistelunjohtaja käski maasta, eikä ilmataistelu liikkeitä harjoiteltu. Lähitulitukitehtävien koulutus oli puutteellista ja tehotonta, sillä sen tyyppisiä operaatioita pidettiin liian vaarallisina toteuttaa. Myös operatiivisissa yksiköissä koulutus oli tarkoin rajoitettua ja systemaattisesti heikennettyä poliittisen johdon käskystä. Pilotit lensivät alle 100 tuntia vuodessa, eivätkä osanneet käyttää lentokonettaan tehokkaasti aselavettina. Tästä johtuen ilmapuolustuksessa käytettiin mieluummin ilmatorjuntaa kuin torjuntahävittäjiä ilmauhkaa vastaan. Ilmavoimien upseereiden moraalitaso oli kuitenkin korkealla, sillä useimmat upseerit arvostivat poliittisia johtajiaan.²²

Ilmavoimien ilmatorjuntajoukkojen koulutus oli ollut puutteellista. Erityisesti ilmatorjuntajoukkoja vastaan käytettäviä elektronisen sodankäynnin menetelmiä vastaan toimimista ei ollut koulutettu.²³

Todellista taistelutoimintaa ajatellen joukkojen koulutus oli erittäin huonolla tasolla. Varsinkin lentäjien koulutusohjelmissa oli liikaa rajoituksia ja tärkeitä asioita oli jätetty pois. Ilma-

²¹ Cooper & Bishop, s. 18, 59.

²² Cooper & Bishop, s. 59, 103.

²³ Cooper & Bishop, s. 58.

taistelua ajatellen vakavin puute oli, että kaikki toteutettiin taistelunjohtajien käskyjen mukaan. Ilmataisteluissa on todella tärkeää osata soveltaa eri tilanteita nopeasti muuttuvassa ympäristössä, mutta irakilaisia lentäjiä ei opetettu soveltamaan. Lähtökohdat kaikissa valaistus- ja sääolosuhteissa tapahtuvaan toimintaa oli myös huonot rajoittamalla yö- ja huononsäänlentoja. Pilotit lensivät keskimäärin vuodessa liian vähän pitääkseen sellaista lentotuntumaa yllä, jolla saavutetaan tehokas ilmataistelutoiminta.

2.3 Ilmavoimien kalusto, organisaatio ja tehtävä

Irakin ilmavoimien konekalusto, sekä ilmataistelu- ja ilmasta-maahan-ohjukset olivat hyvin pitkälti neuvostoliittolaista alkuperää, muutamaa länsimaalaista konetta ja ohjusta lukuun ottamatta.²⁴

Irakilaiset eivät saaneet kehitettyä ilmavoimistaan yhtä voimakasta kuin Iran 1970-luvulla. Osasyynä tähän oli irakilaisten eristäytyminen muista ja Neuvostoliiton haluttomuus myydä moderneinta kalustoaan Irakiin.²⁵

Pommikoneet ja rynnäkkökoneet kuuluivat kaikki ilmavoimien tukevien lentotoimintojen piiriin (Air Support Command, ASC). Pommikoneet kuuluivat niin sanottuun strategiseen laivueeseen kun taas rynnäkkökoneet kuuluivat laivueisiin, joiden tehtävänä oli lähinnä lähitulituki (Close Air Support, CAS).²⁶

Neuvostoliitto päätti myydä yllämainittujen pystyviä Tu-22 Blinder-pommikoneita Irakiin vuonna 1973. Saman vuoden loppupuolella joukko irakilaisia lentäjiä ja mekaanikkoja sai intensiivisen koulutuspaketin Neuvostoliitossa Tu-22-koneeseen. Kyseinen joukko koulutti sitten Irakissa lisää tarvittavaa henkilöstöä konetta varten. Ensimmäiset Blinderit saatiin Irakiin vuonna 1974, jossa ne korvasivat vanhempia Il-28-pommikoneita. Ennen sodan alkua Tu-22-koneet, joita Irak sai hankittua yhteensä 12 kappaletta, olivat suorituskykyisimmät koneet IQAF:n pommikonekalustossa.²⁷

Irakin ilmavoimat olivat huolissaan Iranin tehdessä tilausta yhdysvaltalaisista F-14A Tomcat-hävittäjistä ja vuonna 1974 kääntyi taas Neuvostoliiton puoleen hankkiakseen MiG-23-hävittäjiä vastatakseen Iranin tilaukseen. Ensimmäiset MiG-23:t IQAF sai jo samana vuonna.

²⁴ Liite 1.

²⁵ Cooper & Bishop, s. 56.

²⁶ Cooper & Bishop, s. 57.

²⁷ Cooper & Bishop, s. 56-57.

MiG-23-koneista oli tarkoitus tulla Irakille tärkein torjuntahävittäjätyyppi, mutta se alistettiin kuitenkin rynnäkköhävittäjätehtäviin, sillä niihin tehtäviin se sopi paremmin. MiG-23-koneet olivat kuitenkin hienoinen pettymys Irakille muun muassa sen liikehtimiskyvyn ja avioniikan osalta. Koneissa ei ollut esimerkiksi tutkavaroitinta (radar warning receiver, RWR). Irakin ilmavoimilla oli käytössään 80 kappaletta MiG-23-hävittäjiä ennen sodan alkua.²⁸

1970-luvun alkupuolella Irak sai ostettua myös lisää Su-20 ja Su-7B rynnäkköhävittäjiä edellisissä konflikteissa tuhoutuneiden tilalle. Uudet Sukhoit olivat lento-ominaisuuksiltaan parempia kuin vanhemmat versiot, mutta näissäkään koneissa ei avioniikka ollut paras mahdollinen, vaan se oli suurin piirtein samaa tasoa MiG-23:n avioniikan kanssa. IQAF:lla oli ennen sodan alkua hallussaan Su-20-koneita 60 kpl ja Su-7B-koneita 40 kpl.²⁹

Kaikki ASC:n ilma-alukset olivat kohtuullisen yksinkertaisella aseistuksella varustettuja. Ilmasta-maahan aseistus koostui pääosin UV-16-57 (57 millimetrinen) rakettikaseteista, 127 millimetrisistä ohjaamattomista raketeista ja FAB-250 vapaasti putoavista rautapommeista. Neuvostoliitto oli haluton myymään tehokkaampia aseita kuten BETAB-250-tunkeumapommeja. Vain MiG-23MS-koneissa oli mahdollisuus käyttää ilmataistelussa tutkaohjusta.³⁰

Irakin ilmavoimien tukevien lentotoimintojen piiriin kuului yhteensä 15 laivuetta, joiden tehtävänä oli muun muassa tukea muiden puolustushaarojen operaatioita. Nopeasti tulleet isot määrät uusia koneita aiheuttivat hankaluuksia laivueille. Laivueilla ei ollut tarpeeksi koulutettuja ja kokeneita miehistön jäseniä. Monet juuri ostetuista koneista jouduttiin varastoimaan ja siirtämään reserviksi. Yksiköissä, joissa oli tarpeeksi koulutettua henkilöstöä, ei silti ollut täyttä kykyä lähitulituki- ja muihin rynnäköpommitehtäviin. Laivueita oli suunniteltu käytettäväksi muun muassa tukemaan operaatioita merellä, vaikka miehistöt eivät olleet saaneet koulutusta hyökkäyksistä laivoja vastaan. Ilmavoimilla ei myöskään ollut ilmatankkauskykyä, joten ASC ei pystynyt luomaan merkittävää kykyä hyökätä kauas. ASC oli lähinnä pelote, eikä niinkään todellinen hyökkäyksellinen voima.³¹

Irakin strategisesti tärkeiden kohteiden ilmapuolustuksesta vastasi Irakin *ilmavoimien ilmapuolustuskomponentti* (Air Defence Command, ADC). Tämä 1970-luvun alkupuolella perustettu joukko oli nimenomaan puolustuksellinen joukko, joka oli organisoitu neuvostoliittolai-

²⁸ Cooper & Bishop, s. 57 ja Liite 1.

²⁹ Cooper & Bishop, s. 57 ja Liite 1.

³⁰ Cooper & Bishop, s. 57.

³¹ Cooper & Bishop, s. 57.

seen tyyliin. ADC:n joukkoihin kuuluivat muun muassa ilmatorjunta ja torjuntahävittäjät. ADC:llä oli käytössään paljon ilmatorjuntayksiköitä, kuten SA-2- ja SA-3-ohjusilmatorjuntajärjestelmiä, jotka olivat ryhmitettynä 40 prikaatiin. Pääsääntöisesti prikaatit olivat sijoitettuna tärkeiden sotilastukikohtien, kaupunkien, öljykenttien ja muiden tärkeiden paikkojen ympärille. ADC sai myös käyttöönsä SA-6-ohjusilmatorjuntayksiköitä, jotka oli alun perin tarkoitettu Irakin maavoimille alistettavaksi. Näiden lisäksi ilmapuolustuksen joukoilla oli käytössään useita ammusilmatorjuntayksiköitä, joita oli muun muassa yhdistetty SA-6-yksiköihin. Suuri osa Irakin ilmatilasta jäi kuitenkin ilmatorjunnan kantaman ulkopuolelle.³²

Irakilaiset saivat hankittua Neuvostoliitosta uudempia MiG-21MF-torjuntahävittäjiä vanhentuvien MiG-21:n tilalle. MiG-21MF-koneet pystyttiin varustamaan neljällä ilmataisteluohjuksella. Tilatuista lentokoneista ensimmäiset 98 kappaletta saapuivat vuonna 1973. Useimpien tilausten yhteydessä irakilaiset saivat myös ostettua lisää ilmataistelu- ja ilmasta-maahan-ohjuksia. Tämänkin tilauksen yhteydessä Irakiin saapui suuri määrä AA-2 Atoll (K-13)-ilmataisteluohjuksia. Ohjukset olivat lähitaisteluohjuksia ja ne pystyttiin laukaisemaan maksimissaan 6,5 kilometrin etäisyydelle. Irakilaisten AA-2-ohjukset eivät olleet tehokkaita ja ne olivat epäluotettavia.³³

Ennen sodanalkua irakilaisilla ei ollut käytössä muita ilmataisteluohjuksia kuin AA-2 Atolleja. Irakilaisilta puuttui kauas ammuttavia tutkaohjuksia. Lentäjien oli käytännössä aina päästävä etäisyydelle, josta saavat visuaalisen kontaktin viholliskoneeseen, jonka jälkeen heillä oli käytössään lentokoneen tykki ja infrapunaohjukset. Näköetäisyyden ulkopuolelta tehtäviä torjuntaja hävittäjillä ei siis pystytty vielä sodan alkaessa suorittamaan, jonka takia hävittäjätorjunnan suorituskyky oli osaltaan heikko.

Myös länsimaat kiinnostuivat asekaupoista Irakin kanssa 1970-luvun loppupuolella. IQAF teki sopimuksen Ranskan asevoimien kanssa 36 Mirage F.1EQ-hävittäjästä. Sopimukseen kuului myös noin 700 ilmataisteluohjusta, joista osa oli tutkaohjuksia. Ranskalaiset eivät olleet kuitenkaan toimituksissaan yhtä nopeita kuin Neuvostoliitto, ja siitä syystä ei koneita saatu Irakiin ennen sodan alkua.³⁴

³² Cooper & Bishop, s. 58.

³³ Cooper & Bishop, s. 57-58.

³⁴ Cooper & Bishop, s. 60.

Sopimukset ranskalaisten kanssa aiheuttivat myös uusia tilauksia Neuvostoliiton kanssa ja lisää Tu-22:siä, MiG-23:siä sekä kohtuullisen moderneja Su-22:siä³⁵ saatiin tilattua. Su-22:n oli tarkoitus korvata vanhemmat Su-7:t. Osa uusista Su-22-koneista oli avioniikan osalta jo huomattavasti paremmin varusteltuja, kuin vanhemmat rynnäkköhävittäjät. Ne pystyivät myös kantamaan modernimpaa asekuormaa kuten AA-8 (R-60)-ilmataisteluojuksia ja AS-7 (Kh-23)-risteilyohjuksia. Näitä aseita ei kuitenkaan tässä vaiheessa vielä saatu hankittua.³⁶

Vahvasti keskitetty ilmatorjunta oli uhka Irakin omille lentokoneille, puutteellisten koneiden tunnistusjärjestelmien takia. Sen takia ilmatorjunnan alueelle perustettiin lentokäytävät omille koneille, että välttyttäisiin omien koneiden alas ampumisilta, joita oli tapahtunut paljon esimerkiksi Syyriassa vuonna 1973. Lentokäytävien ongelmana oli kuitenkin niiden helppo havaittavuus vihollisen elektroniselle tiedustelulle, jollaista esimerkiksi Iranilla oli käytössään, sillä irakilaiset harvoin vaihtoivat käytäviensä paikkaa.³⁷

Tiedossa olevat lentokäytävät, joissa koneita ei ammuta, oli erittäin suuri uhka Irakin ilmapuolustukselle. Vastapuoli pystyy hyökkäyksissään hyödyntämään näitä käytäviä ja se helpottaa suuresti ilmaiskujen valmistelua ja johtamista.

Irak ei saanut hankittua ja rakennettua ilmapuolustukselleen kokonaisvaltaista ja modernia tutkaverkostoa. Neuvostoliitto oli taaskin haluton myymään uusinta kalustoaan Irakiin, vaikka sitä myytiin kuitenkin Syyriaan ja Egyptiin. Valvontajärjestelmään ei ollut saatu hankittua nykyaikaista elektronisen sodankäyntiin kykyä ja kunnollista omakonetunnistus -järjestelmää (Identification Friend or Foe, IFF). Valvonnan vajavaisuudesta ilmaisivat muun muassa ympärivuorokautiset ilmapäivystykset hävittäjillä tärkeimpien kohteiden yllä Israelin ja Iranin erinäisten kriisien aikaan vuonna 1977. Sodan alettua Irakin ja Iranin välille, saatiin valvontajärjestelmään kuitenkin tehtyä muutoksia parempaan suuntaan.³⁸

Ennen sotaa vuonna 1980 Irakin ilmavoimilla oli hallussaan alle 340 taistelulentokonetta ja henkilöstöä oli 38 000. Irakissa ei koneille pystytty tekemään kuin alemman tason huoltoja, ja siksi useita koneita oli aina kunnostuksessa Neuvostoliitossa tai vaihtoehtoisesti ne olivat käyttämättöminä säilössä halleissaan, jossa ne odottivat pääsyä huoltoon. IQAF oli organisoitu neuvostoliittolaisen doktriinin mukaan. Ilmavoimat pystyisi suoriutumaan puolustuksellisista ilmaoperaatioista Irakin ilmatilassa, mutta kykenisi vain rajallisesti hyökkääviin ilma-

³⁵ Liitteeseen 1 merkitty Su-20 kalusto tarkoittaa myös Su-22 kalustoa.

³⁶ Cooper & Bishop, s. 60.

³⁷ Cooper & Bishop, s. 58-59.

³⁸ Cooper & Bishop, s. 58.

operaatioihin. Tällaisenaan se ei ollut kykenevä pitkittyneeseen ja intensiiviseen ilmasodan käyntiin. Juuri ennen sodan alkua koneilla oli kuitenkin suhteellisen iso operatiivinen valmius. Esimerkiksi 140 Su-20- ja MiG-23-koneen raportoitu operatiivinen valmius oli 80 %.³⁹

Tärkeimpien lentotukikohtien nimi, sijainti ja niillä toimivat tärkeimmät yksiköt vuonna 1980:⁴⁰

- H-3/Al-Walid; pommituslentue (Tu-22), hävittäjälaivueita (MiG-21MF/-25PD), tiedustelulaivue (MiG-25RB, Hunter FR10)
- H-2; pommituslentue (Tu-22)
- Tammuz/Habbaniyah; tiedustelulentue (Tu-16), hävittäjälaivue (MiG-23)
- Al-Huriya/Kirkuk; hävittäjälaivueita (Hunter FB59, MiG-21MF)
- Balad; hävittäjälaivue (Su-7BMK)
- Al-Bakr/Tikrit; hävittäjälaivue (Su-20)
- Ubaydah Bin Al Jarrah; hävittäjälaivue (Su-20)
- Tallil; hävittäjälaivueita (Su-20, MiG-23)
- Rasheed; hävittäjälaivue (MiG-23), kuljetuslaivue (An-12B, Heron)
- Shaibah; hävittäjälaivueita (MiG-23)
- Salman Pak; hävittäjälaivueita (MiG-23)
- Kut al-Hayy; hävittäjälaivue (MiG-23)
- Jalibah; hävittäjälaivue (MiG-21MF)
- Qayyarah/Mosul; hävittäjälaivue (MiG-21MF)
- Baghdadin kansainvälinen lentokenttä; kuljetuslaivue (Il-76MD)

³⁹ Cooper & Bishop, s. 61, 87 ja Liite 1.

⁴⁰ Cooper & Bishop, s. 68-69.

Kuva 1. Irakin ilmavoimien tärkeimmät lentotukikohtat 1980.⁴¹

⁴¹ Iraq map, viitattu 28.12.2008, http://map.primorye.ru/raster/maps/asia/iraq_re196.asp?l=eng (kuvaa on muokattu).

3 IRANIN ILMAVOIMAT

3.1 Ilmavoimien historia ja toiminta ennen sotaa

Iranin kuninkaallisilla ilmavoimilla (Imperial Iranian Air Force, IIAF) ei ollut pitkiä historiallisia juuria kuten IQAF:lla. Iran sai ostettua ensimmäiset lentokoneensa Iranin kuninkaallisten asevoimien ilmakomponentille vuonna 1923. Kuninkaalliset ilmavoimat perustettiin vasta vuonna 1932. Nuori IIAF sai ensimmäisen kosketuksen taisteluihin toisen maailmansodan aikana, kun Neuvostoliitto ja Iso-Britannia suorittivat ilmaiskuja Iraniin. Näissä hyökkäyksissä IIAF ei käytännössä pystynyt tekemään mitään.⁴²

Iranin ilmavoimien kehitys vuoteen 1956 asti oli ollut kohtuullisen heikkoa verrattuna Irakiin. Vuonna 1955 Iran liittyi CENTO (Central Treaty Organization)-sopimukseen, joka takasi sujuvamman asekaupan Iranin ja Yhdysvaltojen välille. Tästä alkoi ilmavoimien uudelleen organisointi Yhdysvaltain ilmavoimien doktriinin mukaiseksi.⁴³

Edellisissä Lähi-idän maiden konflikteissa Iran ja sen ilmavoimat olivat olleet pelkästään sivustaseuraajan roolissa. IIAF:n piloteilla ei ollut siitä syystä samanlaista ilmataistelukokemusta kuin IQAF:n lentäjillä. Irakin ja Iranin välisissä rajaloukkauksissa iranilaiset hävittäjälentäjät olivat kuitenkin saaneet joitain yksittäisiä kokemuksia ilmataisteluista. Ennen Irakin ja Iranin välistä sotaa IIAF oli osallistunut taktisella tasolla auttamaan maavoimien kanssa Omanin sulttaania kapinallisten vastaisissa operaatioissa vuosina 1973-1979.⁴⁴ Ilmavoimat saivat erityisesti kiitosta onnistuneista tiedustelu- ja rynnäkköpommitusoperaatioista F-4-hävittäjillä. Iran sai kehitettyä omia puolustushaarojen yhteisoperaatioita (joint) erityisesti ilmavoimien, maavoimien helikoptereiden ja merijalkaväen osalta. Iranilaiset komentajat olivat todistaneet, että he ovat valmiita ottamaan riskejä ja käyttämään uusia ja ei niin perinteisiä taktiikoita.⁴⁵

Pentagon ja CIA suoritti tiedustelua Iranista ja Pakistanista Neuvostoliittoa vastaan 1960-luvulta alkaen. Tiedustelua suoritettiin signaalitiedusteluna (SIGINT) niin maasta kuin ilmas-takin. Näissä operaatioissa olivat mukana myös Irakin ilmavoimien lentäjiä ja upseereita. Lentotiedustelua suoritettiin Iranin ja Neuvostoliiton rajalta sekä lentämällä Neuvostoliiton yli.

⁴² Bergquist, s. 23 ja IIAF History, viitattu 18.12.2008, <http://www.iaf.net/history/iaf.html> ja Cooper & Bishop, s. 11.

⁴³ Cooper & Bishop, s. 17.

⁴⁴ Bergquist, s. 1, 23.

⁴⁵ Cooper & Bishop, s. 44-45.

Iranilaiset tekivät myös joitain omia lentotiedusteluoperaatioitaan aina 1970-luvun lopulle saakka. IIAF sai arvokasta kokemusta ja tietoa lentotiedustelusta Yhdysvaltojen avustuksella.⁴⁶

3.2 Koulutus, ja politiikan vaikutus ilmavoimiin

Kuten Irak myös Iran alkoi käyttää yhä enemmän ulkomaista apua lentäjiensä koulutuksessa 1960-luvulla. Iran lähetti omia kadettejaan muun muassa Pakistaniin saamaan taktista jatkokoulutusta F-86 Sabre-hävittäjiin. Myöhemmin uudempien yhdysvaltalaisen koneiden tullessa käyttöön Iranissa, luotettiin koulutuksessa hyvin pitkälle yhdysvaltalaiseen osaamiseen. F-5A Freedom Fighter-hävittäjähankitojen yhteydessä 55 iranilaista lentäjää lähetettiin Yhdysvaltojen ilmavoimiin koulutukseen vuonna 1964. Nämä pilotit toivat Yhdysvalloista oppeja Iraniin ja heistä tuli takaisin palatessaan lennonopettajia.⁴⁷

Shaahin käskystä suoritettuna tutkimuksen mukaan koulutuksessa oli puutteita. Shaahi käski ilmavoimien aloittaa realistinen ja tehokas ilmataistelukoulutus vuodesta 1974 lähtien. Suurin osa puuteista oli saatu korjattua 1970-luvun lopulle mentäessä, mutta vieläkin ylimmässä johdossa tunnistettiin puutteita elektronisen sodankäynnin koulutuksessa. Elektronisen sodankäynnin nykyaikaisesta koulutuksesta piti vastata uudet koulutuskeskukset, mutta niiden suunnitelmat lopetettiin vallankumouksen myötä.⁴⁸

Yhdysvalloista tilattujen F-14A Tomcat-hävittäjien koulutuksessa luotettiin USA:n apuun. Paria kuukautta ennemmin kuin ensimmäiset koneet saapuivat, Iranin ilmavoimiin lähetettiin kuusi F-14-lentäjää ja asejärjestelmäupseeria Yhdysvalloista kirjoittamaan koulutusohjelma iranilaisille. F-14-projektin johtaja iranilainen kenraali Minusepehr painosti tehostamaan Tomcat-koulutusta. Niinpä kesään 1976 mennessä Iraniin oli saapunut yhteensä 27 amerikkalaista kouluttajaa ja 300 Tomcat-tekniikkaa, joilla miehistön koulutus saatiin täysipainotteisesti käyntiin. Kolmessa vuodessa yhdysvaltalaiset kouluttajat olivat kouluttaneet noin 80 iranilaista F-14-pilottia ja hieman pienemmän määrän asejärjestelmäupseereita. Kouluttajat totesivat iranilaisten F-14-lentäjien olevan erittäin ammattitaitoisia, mutta asejärjestelmäupseerien olevan keskitason alapuolella. Kaikki lentäjät, jotka oli koulutettu lentämään Tomcat-hävittäjää, olivat ensiluokkaisia lentäjiä, jotka olivat lentäneet ennemmin useita eri konetyyp-

⁴⁶ Cooper & Bishop, s. 40-44.

⁴⁷ Cooper & Bishop, s. 18, 21 .

⁴⁸ Cooper & Bishop, s. 28, 47.

pejä ja pääosin F-4-hävittää. Näiden lentäjien todettiin olevan koulutuksen jälkeen Iranin ilmavoimien kantava voima.⁴⁹

Yhdysvaltojen valtionjohdon dokumenttien mukaan Iranissa oli 1970-luvun lopulla noin 6 500 siviili sopimushenkilöä ja 1 200 USA:n valtion työntekijää eri tehtävissä uusien asehankintojen kanssa. Useita satoja näistä henkilöistä tuottivat eri toimialoille teknistä koulutusta.⁵⁰

Ennen sodanalkua Iranissa oli ilmavoimien tekninen koulutuskeskus, jossa koulutettiin tekniikan kadetteja. Ilmataistelukoulutuslaivueita sijaitsi Iranissa kolmessa päätukikohdassa, jossa annettiin taktista koulutusta F-4-, F-5-, ja F-14-hävittäjiin.⁵¹

Iranin ilmavoimat oli saanut hyvän pohjan osaamiselle yhdysvaltalaisten kouluttajien avulla. Näillä opeilla Iran sai tehokkaan koulutuksen käyntiin. Tässä vaiheessa Iranista ei löytynyt omaa asiantuntemusta jokaiseen huollon ja teknisen osaamisen ongelmiin, mutta kehitystyö oli aloitettu ja tulevaisuudessa siitä olisi hyötyä. Samoin taktiseen lentokoulutukseen ja etenkin F-14-koulutukseen oli saatu tärkeitä oppeja Yhdysvalloista, joka oli Iranissa käytettävien konetyyppien ”pääkäyttäjät”.

Shaahi asevoimien ylimpänä komentajana johti suoraan kaikkia puolustushaaroja. Ilmavoimien komentaja, kuten muidenkin puolustushaarojen komentajat vastasivat suoraan shaahille. Shaahin huoli kruunustaan vaikutti hänen johtamiseensa. Ilmavoimat olivat yksi monista Iranin politiikan ”ryhmistä”, joita shaahi manipuloi. Lojalisuus shaahia kohtaan oli lähtökohta etenemiselle ilmavoimissa.⁵²

Vuodesta 1941 lähtien Irania johti shaahi Mohammed Reza Pahlavi.⁵³ Vuonna 1979 shaahin monarkia kaatui ja vallankumouksen jälkeen Iranin korkeimmaksi johtajaksi (Supreme Leader) nousi Ajatollah Ruhollah Khomeini joulukuussa 1979. Iranista tuli islamilainen tasavalta.⁵⁴ Samalla Iranin kuninkaalliset ilmavoimat uudelleen nimettiin Iranin islamilaisen tasavallan ilmavoimiksi (Islamic Republic of Iran Air Force, IRIAF).⁵⁵

⁴⁹ Cooper & Bishop, s. 34-35

⁵⁰ Bergquist, s. 45.

⁵¹ Cooper & Bishop, s. 48-51.

⁵² Bergquist, s. 25-26.

⁵³ Mohammad Reza Pahlavi, viitattu 28.12.2008, http://en.wikipedia.org/wiki/Mohammad_Reza_Pahlavi.

⁵⁴ Ruhollah Khomeini, viitattu 28.12.2008, http://en.wikipedia.org/wiki/Ruhollah_Khomeini.

⁵⁵ Cooper & Bishop, s. 48-50.

Ilmavoimien ylemmän johtoportaahan henkilöstöä vangittiin, teloitettiin ja pakotettiin maan pakoon vuosien 1979-1980 välisenä aikana. Samanlaiset toimenpiteet kohdistuivat henkilöstöön kesällä 1980 tapahtuneen epäonnistuneen kapinan (Nojeh coup) johdosta, jossa yritettiin hyökätä ilmaiskuilla Khomeinia ja hänen hallintoaan vastaan. Kapinan johtajana toimi sen hetkinen ilmavoimien komentaja kenraali Mahdiyoun. Monia ilmavoimien henkilöitä ammuttiin tai vangittiin epäiltynä vallankaappausyritykseen osallistumisesta. Myös muuta henkilöstöä, joiden lopullista lojaalisuutta epäiltiin, poistettiin palveluksesta ja pidätettiin kiihtyvällä tahdilla. Yksistään ilmavoimista poistettiin 4 500 miestä.⁵⁶

Vallankumouksen jälkeiset tapahtumat olivat erittäin suuri uhka ilmavoimien suorituskyvyille ja sen romahtamiselle. Parasta osaamista ei ollut jokaisella osa-alueella enää käytettävissä. Parhaiden lentäjien vangitseminen laski Iranin ilmapuolustuksen taistelukykyä.

3.3 Ilmavoimien kalusto

Irakin ilmavoimien ollessa jo suhteellisen voimakas 1960-luvulla, aloitti Iranin shaahi vasta kokoamaan omaa voimakasta ilma-armeijaa.⁵⁷

Iranin shaahille esiteltiin juuri tuotantoon tullutta F-5A Freedom Fighter rynnäkköhävittäjää Yhdysvalloissa vuonna 1964. Hänelle esiteltiin kyseisen koneen olevan kykenevä torjumaan helposti neuvostoliittolaisia pommikoneita, mutta myös että se ei pärjäisi yhtä hyvin MiG-21 hävittäjiä vastaan, joita Irakilla oli. MiG-21:llä ei kuitenkaan pystytty operoimaan pitkän matkan päähän, joten niillä ei pystyisi lentämään syvällä Iranin ilmatilassa F-5:a vastaan. Näiden syiden perusteella shaahi päätti tilata uusia kevyitä rynnäkköhävittäjiä Iranille korvaamaan F-86 Sabre-hävittäjät. Ensimmäiset iranilaiset pilotit lähtivät samana vuonna kouluttautumaan uuteen koneeseen Yhdysvaltoihin ja ensimmäiset 13 konetta lennettiin Iraniin tammikuussa 1965.⁵⁸ Vuonna 1972 Iran tilasi uudempia F-5E/F Tiger II-monitoimihävittäjiä korvaamaan juuri ostetut F-5A:t. Uudet Tiger II:t olivat varustettuna sen hetkisillä huippuvarusteilla. Niitä oli kuitenkin suunniteltu käytettäväksi vain pienemmissä alueellisissa torjunnoissa ja taktisessa koulutuksessa.⁵⁹

Välit Iranin ja Yhdysvaltojen kanssa kehittyivät entisestään ja shaahi teki uusia konetilauksia kiihtyvällä tahdilla USA:han. 1960-luvun lopulla uusia F-5:a tilattiin, kuten myös kymmeniä

⁵⁶ Bergquist, s.25-26 ja Cooper & Bishop, s. 48-49, 64-65.

⁵⁷ Cooper & Bishop, s. 20.

⁵⁸ Cooper & Bishop, s. 21.

⁵⁹ Cooper & Bishop, s. 30.

C-130 Hercules-kuljetuskoneita. Shaahi osoitti kiinnostustaan myös uuteen F-111A Aardvark-keskimatkan pommikoneeseen, mutta tähän ei Yhdysvallat kuitenkaan suostunut, sillä päättäjät USA:ssa olivat sitä mieltä, ettei Iran tarvitse konetta, joka pystyy kuljettamaan raskaampaa pommikuormaa pitkän matkan päähän.⁶⁰

Shaahi oli vakuuttunut, että Egypti, Irak ja Syyria suunnittelisivat Iranin valtausta. Hän oli vakuuttunut siitä, että tarvitsi suorituskykyisemmän koneen kuin F-5 ja samoin ajateltiin myös Pentagonissa, joka suositteli F-4 Phantom-rynnäköpommittajan myymistä Iraniin. Shaahi tilasi aluksi 32 F-4D-rynnäköpommittajaa, joista ensimmäinen saapui Iraniin vuoden 1968 lopulla. Phantomit olivat suorituskykyisiä hävittäjiä varustettuna modernilla avioniikalla ja asejärjestelmillä. Ilmavoimat olivat ajatelleet Phantomien olevan tulevaisuudessa sen päähävittäjätyyppi, joten niitä tilattiin yli 100 konetta lisää 1970-luvun alussa. Seuraavat tilaukset sisälsivät myös koneen tiedusteluversioita, sekä F-4E-versioita. Koneet olivat myös paremmin varusteltuja, muun muassa liikehtimiskyvyn kannalta, jolloin ne saatiin lähes yhtä liikehtimiskykyiseksi kuin MiG-21MF-hävittäjät, joita Irakilla oli.⁶¹

Yhdysvaltojen presidentti Nixonin vierailun jälkeen vuonna 1972, sai Iran luotua suoran tiedusteluyhteyden USA:n tiedustelun kanssa. Tästä oli valtavasti apua etenkin IIAF:lle. Iran sai tietoonsa esimerkiksi Yhdysvaltojen ilmavoimien kokemukset Vietnamista neuvostoliittolaisia järjestelmiä vastaan toimimisesta, sekä tiedustelutiedot Israelin kokemuksista Jom Kippur-sodasta. Tiedustelutietojen perusteella shaahi käski välittömästi tehdä selvityksen oman asevoimansa heikkouksista. Ilmavoimien puutteiksi tunnistettiin ilmataistelutoiminta hyvin matalalla (30-80 metrin korkeudella maastosta), kalusto ja koulutus elektronisille vastatoimille (ECM), riittämätön ja huonosti toteutettu ilmataistelukoulutus, ilmatorjuntajärjestelmiä vastaan laukaistavat aseet, silppujen ja soihtujen⁶² puuttumien kaikista lentokoneista ja lentokonereservien vähyys taistelussa menetettyjen koneiden korvaamiseksi. Selvityksen perusteella shaahi käski korjaamaan heikkoudet, ja tärkeimpänä oli aloittaa realistinen ja tehokas ilmataistelukoulutus sekä hankkia lisää vieläkin modernimpaa lentokalustoa ja asetta.⁶³

Ilmavoimien suorituskyvyn kannalta oli ensiarvoisen tärkeää, että vakavat puutteet tunnistettiin ja niitä lähdettiin korjaamaan. Varsinkin realistisen ja tehokkaan ilmataistelukoulutuksen aloittaminen oli ratkaisevassa asemassa ajatellen sodanaikaisen hävittäjätorjunnan suoritusky-

⁶⁰ Cooper & Bishop, s. 21.

⁶¹ Cooper & Bishop, s. 23-24.

⁶² Soihtut ja silput ovat koneiden omasuojajärjestelmiä, joilla pyritään välttämään konetta vastaan laukaistut ilmataisteluohjukset.

⁶³ Cooper & Bishop, s. 28.

kyä. Realistisen koulutuksen asemaa korosti Iranin todellisen taistelukokemuksen puuttuminen.

Vuonna 1972 USA:n presidentti Nixon päätti antaa Iranin shaahille oikeuden ostaa mitä tahansa materiaalia yhdysvaltalaiselta puolustusteollisuudelta, pois lukien ydinaseet. Iran saikin ostettua hurjan määrän uusinta ECM-tekniikkaa, risteilyohjuksia, uusimpia ilmataisteluohjuksia. F-4E Phantomit saatiin päivitettyä sen hetkisen kehityksen parhaimpaan kärkeen. Kuitenkaan lähitulitukeen Phantomeita ei ollut varustaa kuin tavanomaisilla rauta- ja rypälepommeilla.⁶⁴

Sillä välin kun toimitukset suurista hankinnoista alkoivat saapua Iraniin, päätti shaahi panostaa ennen kaikkea ilmapuolustukseen ja hankkia uuden ja suorituskykyisen torjuntahävittäjän. Shaahi otti yhteyttä Pentagoniin vuonna 1972 hankkiakseen ilmaherruushävittäjän. Seuraavana vuonna hän sai esittelyn ja lentonäytöksen F-15 Eaglesta ja F-14A Tomcatista. Lentonäytöksessä näyttävämmin esiintynyt F-14A oli enemmän shaahin mieleen, joten hän päätti hankkia sen. Myötävaikuttavina tekijöinä oli vielä F-15-koneen olevan kehityksessä huomattavasti Tomcattia jäljessä.⁶⁵

F-14A Tomcat oli siihen aikaan paras ilmaherruushävittäjä mitä oli saatavilla. Se oli aerodynaamisesti suunniteltu toimimaan tehokkaasti niin suurilla kuin pienilläkin nopeuksilla. Se oli tarpeeksi suuri kone pystyäkseen kantamaan isoa ja ennennäkemättömän tehokasta AN/AWG-9-tutkaa sekä tykkiä ja kahdeksaa ilmataisteluohjusta. Kuusi ripustimista oli tarkoitettu AIM-54 Phoenix-pitkänmatkan tutkaohjuksille, jotka pystyttiin laukaisemaan jopa 180 kilometrin päähän. Kaiken kaikkiaan kone oli erittäin suorituskykyinen, jolla pystyttiin torjumaan nopeita ja korkealla kulkevia maaleja pitkänkin operointimatkan päästä. Tällaisia koneita olivat esimerkiksi MiG-25R-tiedustelukoneet, joilla Neuvostoliitto lensi Iranin yli aikajoin.⁶⁶

Sekä F-14A Tomcat- ja F-4 Phantom-hävittäjissä oli käytössä järjestelmä nimeltä Combat Tree. Tämä oli erittäin tärkeä järjestelmä ajatellen lentäjän tilannetietoisuutta (situation awareness, SA). Sillä pystyttiin havaitsemaan Neuvostoliittovalmisteinen vihollinen lentokone kymmenien kilometrien päästä ilman, että oman koneen tutkaa oli kytketty aktiiviseksi. Tämä mahdollisti kohteen tuhoamisen kaukaa ilman muita tunnistusmenetelmiä, ja se myös vähensi

⁶⁴ Bergquist, s. 23 ja Cooper & Bishop, s. 28-30.

⁶⁵ Cooper & Bishop, s. 33.

⁶⁶ Cooper & Bishop, s. 32.

huomattavasti mahdollisuutta ampua vahingossa omia koneita alas puuttellisen tunnistuksen takia. Tutkan aktivoituminen paljastaisi paikan lentokoneille, jotka käyttävät tutkavarointinta (RWR).⁶⁷

Iran tilasi Tomcatteja 80 kappaletta, joista ensimmäiset lennettiin Iraniin tammikuussa 1976. Koneen mukana tilattiin myös 424 AIM-54 Phoenix-pitkänmatkan tutkaohjusta, joista ennen sotaa saapui vain 80 kappaletta ja ilmeisesti koko sodan aikana yhteensä 270-284 kappaletta. AIM-9-lähitisteluoohjuksia saatiin kuitenkin hankittua runsaasti. Iranilla oli käytössä myös paljon AIM-7E Sparrow-keskimatkan tutkaohjuksia.⁶⁸

Iranin hävittäjistä F-14A Tomcat ja F-4 Phantom pystyivät käyttämään tutkaohjuksia. Tutkan ja tutkaohjusten avulla hävittäjillä pystyttiin torjumaan useiden kymmenien kilometrien etäisyydeltä kohteita ja ilman visuaalista näköhavaintoa.

C-130E/H Hercules-koneet olivat tärkeimpiä taktisen tason kuljetuskoneita, joita Iranilla oli. Strategisen tason kuljetuksiin ja ilmatankkaustehtäviin Iranilla oli Boeing 707- ja 747-lentokoneita. Lisänä kuljetuskykyyn ilmavoimilla oli vielä muita kevyempiä koneita. Tällä yhdistelmällä Iranille saatiin luotua hyvä kyky logistiikalle.⁶⁹

Tehokas ilmatankkausjärjestelmä oli strategisesti tärkeä voimavara Iranin ilmavoimille. Ilmatankkauksella päivystäviä torjuntahävittäjiä oli mahdollista pitää kauemman ilmassa, eikä koneita tarvitsisi ottaa laskuun vaikka polttoainetta olisi vähän ja viholliskoneet olisivat juuri aloittamassa ilmaiskua. Se mahdollisti joustavamman taistelunjohtotoiminnan. Myös iskevät rynnäköhävittäjät pystyttiin lastaamaan isommalla aselastilla ja kauempaan oleviin kohteisiin oli mahdollista hyökätä ilmatankkauksen avulla.

Tärkeimpänä ilmatorjuntajärjestelmänä ilmavoimilla oli käytössä 11 liikkuva pataljoonaa/32 patteria MIM-23A HAWK- ja MIM-23B I-HAWK-ohjusilmatorjuntayksikköä. I-HAWK:lla pystyttiin torjumaan maksimissaan 40 kilometrin päähän ja 17 kilometrin korkeuteen. Matalla lentäviä kohteita vastaan oli Rapier- ja Short Tigercat-ohjusilmatorjuntayksiköitä ja Oerlikon-ammusilmatorjuntayksiköitä.⁷⁰

⁶⁷ Cooper & Bishop, s. 53, 281.

⁶⁸ Cooper & Bishop, s. 29, 34-35, 53-54.

⁶⁹ Cooper & Bishop, s. 39

⁷⁰ Cooper & Bishop, s. 37-38 ja Raytheon SAM-A-18/M3/MIM-23 Hawk, viitattu 22.12.2008, <http://www.designation-systems.net/dusrm/m-23.html>.

Valvontajärjestelmän runkona Iranilla oli 14 kaukovalvontatutka-asemaa, joiden tehtävänä oli saada riittävä ennakkovaroitus ilmassa lentävistä maaleista Iranin ilmatilan läheisyydessä. Asemat sijaitsivat Doshan Tappehissa, Karajissa, Tabrizissa, Babolsarissa, Mashhadissa, Shahr-Abadissa, Hamedanissa, Bushehrissa, Esfahanissa, Bandar Abbasissa, Jaskissa, Kishi islandissa ja Lengeh islandissa. Asemat olivat erittäin suuria, ja ne sisälsivät ohjusilmatorjuntayksiköitä (HAWK ja Rapier), ammusilmatorjuntayksiköitä, laajamittaiset huoltopalvelut ja viimeisintä tekniikkaa edustavan viestiverkoston. Jokaisella asemalla asui 3 000-7 000 työntekijää/sotilasta ja heidän perheitään. Iranilla oli yhteensä 19 tutka-asemaa ja valvonnan painopisteenä Persianlahti ja Irakin raja. Kiinteinä tutkina käytettiin AN/TPS-43 3D-tutkia, joiden mittausetäisyys oli 450 kilometriä sekä liikkuvia Marconi S-300 sarjan tutkia.⁷¹

Kuva 2. Iranin ilmapuolustuksen tutkavalvonta-asemat vuonna 1979.⁷²

Valvontajärjestelmän heikkoutena oli, että sen tutkien suorituskyky heikkeni Iranin kosteassa ja kuumassa ilmastossa. Suorituskyvyn lasku oli havaittavissa parhaiten Persianlahden läheisyydessä olevista tutkista. Tutkien päivityksetkään eivät poistaneet tätä ongelmaa. Toinen valvontajärjestelmän ongelma oli, että sen vuorien päällä sijaitsevat valtavat tutka-asemat ja

⁷¹ AN/TPS-43, 22.12.2008, <http://www.radartutorial.eu/19.kartei/karte804.en.html> ja Cooper & Bishop, s. 37-38 ja IIAF Air Defense Command, viitattu 22.12.2008, <http://www.iaaf.net/history/airdefense.html>.

⁷² IIAF Air Defense Command, viitattu 22.12.2008.

niiden tutkat olivat helposti ja kaukaa havaittavissa ilman apulaitteitakin, joka teki niistä alttiimpia hyökkäyksille.⁷³

Pitääkseen kaikki modernit lentokoneet ja välineet toimintakuntoisena ja hyvin huollettuina Iran teetti Lockheedilla tietokonepohjaisen inventaariojärjestelmän nimeltään PeaceLog. Sen kehittäminen alkoi vuonna 1976, mutta se valmistui täysin vasta Irakin ja Iranin sodan aikana. Järjestelmä mahdollisti asevoimien lentokoneiden, varaosien, huoltojärjestelmien ja välineiden, aseiden, ammusten, tankkien ja muiden ajoneuvojen tarkan valvonnan ja seurannan. Iran rakensi valtavia varikkoja vuorten sisään ja maan alle varastoidakseen koko määrän varaosia, aseita ja ammuksia kolmen tai neljän kuukauden tarpeisiin intensiivistä sodankäyntiä varten. Kaikki varikot eivät kuitenkaan ehtineet valmistua ennen vallankumousta.⁷⁴

IIF oli riippuvainen Yhdysvalloista uusien järjestelmien ja kaluston huolto- ja korjausohjelmien kehittämisessä. Iranilla oli suuria vajauksia teknisen henkilöstön osalta, eikä heillä ollut myöskään ammattitaitoa huoltaa ja korjata huippumoderneja lentokoneita. Iranin teknisellä henkilöstöllä ei ollut valtuuksia huoltaa sensitiivisiä ”mustia laatikoita”, joita lähes jokaisessa yhdysvaltalaisvalmisteisessa laitteessa oli. Näiden osien yksinkertaisimmatkin huoltotoimenpiteet jouduttiin tekemään Yhdysvalloissa, joka oli hidasta ja kallista. Shaahin massiiviset ja nopeat asehankinnat ylittivät eri osa-alueilla Iranin kyvyn ottaa uudet järjestelmät hallitusti käyttöön ja henkilöstöllä oli täysi työ pitää asiat hallinnassa, ettei muodostuisi täydellistä kaaosta. Vuonna 1976 Yhdysvallat kehotti Irania vähentämään uusien sotavälineiden hankkimista ja keskittymään kehittämään ohjelmaa, jolla moderni teknologia saataisiin hallintaan ja sitä opittaisiin huoltamaan itsenäisesti. Tehokas koulutus saatiin käyntiin Yhdysvaltojen avulla.⁷⁵

Vuonna 1979 tapahtuneen vallankumouksen myötä useita merkittäviä hankintoja jäi tekemättä tai saapumatta Iraniin. Ennen vallankumousta oli päätetty rakentaa IIF:lle ilmataistelukeskus Shiraziin, joka olisi tullut operatiiviseen käyttöön 1982. Koulutus olisi perustunut Yhdysvaltojen ilmavoimien Red Flag-koulutusohjelmaan, ja se olisi merkittävästi parantanut Iranin kykyä toimia neuvostoliittolaisia järjestelmiä vastaan. Suunnitelmat keskuksien rakentamisesta hylättiin vallankumouksen myötä. Vuonna 1976 tilatut 160 huippumodernia F-16-monitoimihävittäjää eivät ikinä saapuneet Iraniin saakka. Tilaus peruttiin vallankumouksen myötä, juuri ennen kuin ensimmäiset hävittäjät olivat toimitettu, vaikkakin koulutus uuteen koneeseen oli jo alkanut. Samoin kävi E-3A Sentry-AWACS (airborne warning and control

⁷³ Cooper & Bishop, s. 37 ja IIF Air Defense Command, viitattu 22.12.2008.

⁷⁴ Cooper & Bishop, s. 40.

⁷⁵ Cooper & Bishop, s. 45-47.

system) konetilauksen kanssa. Koneita oli tilattu 7 kappaletta, joita oli tarkoitus toimittaa Iraniin vuodesta 1981 alkaen. Sentryt olisivat parantaneet huomattavasti Iranin valvonta- ja tulenjohtamiskykyä. Myös muita hankintoja jäi saapumatta Iraniin.⁷⁶

3.4 Organisaatio ja tehtävä

Ennen sodanalkua ilmavoimilla oli 100 000 sotilasta, joista 5 000 oli lentävää henkilöstöä. Lentokoneilla operoitiin 14:sta lentotukikohdasta, jotka oli saatettu täyteen valmiuteen. Iranil-la oli käytössä myös yli 10 muuta lentokenttää tukeutumiseen. Ilmavoimien esikunta (headquarters) sijaitsi Doshan Tappeh-tukikohdassa lähellä Iranin pääkaupunkia Teherania.⁷⁷

Pääosan ilmavoimien 100 000 miehestä koostui *ilmapuolustuskomponentin* (Air Defence Command, ADC) joukoista. Ilmapuolustuksen joukkoja oli yli 70 000 sotilasta. ADC:n päätehtävänä oli puolustaa Irania ja sen tärkeitä kohteita ilmasta tulevalta uhalta. Tärkeiksi kohteiksi laskettiin lentotukikohdat, muut tärkeät asevoimien tukikohdat, öljykentät, teollisuuskeskukset ja suurimmat kaupungit. Ilmapuolustuksen tulivoimasta vastasivat ilmatorjuntajoukot ja hävittäjälaivueet. Suurin vastuu ilmapuolustuksesta oli asetettu F-14A ja F-4E hävittäjäyksiköille.⁷⁸

Iranin ilmavoimilla ei ollut kirjoitettua doktriinia, mutta sen lähestymistapa ilmasotatoimiin oli kutakuinkin sama kuin Yhdysvaltojen ilmavoimilla. Sodan sattuessa ilmapuolustuksen joukoilla olisi ensimmäiseksi tarkoitus aloittaa massiivinen vastahyökkäys. Suunnitelmaan kuului isoja iskuosastoja, joissa F-14A:t suojaavat F-4- ja F-5-rynnäkölautoja. Ensimmäisten F-4:n oli tarkoitus lamauttaa vihollisen ilmapuolustus ja loppujen F-4:n ja F-5:n hyökätä lentotukikohtiin tuhoten kiitotiet ja levittäen sirotteita alueelle. Vasta kun ilmaherruus olisi saavutettu tuhoamalla vihollisen ilmavoimien kyvyn toimia, suorittaisivat Iranin ilmavoimat ilmatukitehtäviä muille puolustushaaroille.⁷⁹

Lentotukikohtien nimi, sijainti ja niillä toimivat tärkeimmät yksiköt vuonna 1980:⁸⁰

- Mehrabad/Teheran; 2 hävittäjälaivuetta (F4-E), 4 ilmatankkaus- ja kuljetuslaivuetta (C130E/H, Boeing 707-3J9C/747F), 1 tiedustelulentue (RF-4E/5A)
- Janbaz/Tabriz; 3 hävittäjälaivuetta (F-5E)

⁷⁶ Cooper & Bishop, s. 37-38, 47, 54.

⁷⁷ Iranian Air Force, viitattu 19.12.2008, <http://www.globalsecurity.org/military/world/iran/airforce.htm> ja Cooper & Bishop, s. 37-39.

⁷⁸ Cooper & Bishop, s. 37.

⁷⁹ Cooper & Bishop, s. 38.

⁸⁰ Cooper & Bishop, s. 50-52.

- Nojeh/Hamedan; 6 hävittäjälaivuetta (F-4E/D)
- Vahdati/Dezful; 2 hävittäjälaivuetta (F-5E), 1 hävittäjälentue (F-4D)
- Omidiyeh/Ahwaz; 3 hävittäjälaivuetta (F-5E)
- Bushehr; 3 hävittäjälaivuetta (F-4E/D, RF-4E)
- Shiraz; 2 hävittäjälaivuetta (F-4E/D, F-14A), 2 kuljetuslaivuetta (C-130E/H)
- Khatami/Esfahan; 2 hävittäjälaivuetta (F-14A)
- Bandar Abbas; 2 hävittäjälaivuetta (F-4E)
- Chabahar/Kangan; 3 hävittäjälaivuetta (F-5E, F-4E)
- Ghalemorghi/Tehran; 2 koulutuskuuljetuslaivuetta (F33A/C)
- Doshan Tappeh/Tehran; 2 kuljetuslaivuetta (F27, F33A/C)
- Zahedan ja Imam Reza/Mashhad; aktivoituivat vasta sodan aikana

Kuva 3. Iranin ilmapuolustuksen lentotukikohdat vuonna 1980.⁸¹

Päätukikohdat olivat Mehrabad, Khatami, Nojeh, Vahdati, Shiraz, Bushehr ja Omidiyeh. Näissä kaikissa tukikohdissa oli vähintään kaksi yli 3 000 metriä pitkää kiitotietä. Kiitoteiden kummallakin puolella oli kaksi riviä lentokoneen suoja-aittoja, joista kuhunkin mahtui kaksi hävittäjää sisään. Suoja-aitat oli rakennettu kestävämpään asevaikutusta. Maan alle oli rakennet-

⁸¹ Air Force Bases As of 1979, viitattu 20.12.2008, <http://www.iaaf.net/history/tactair.html> (Kuvaa on muokattu vastaamaan ylläolevaa tekstiä).

tu valtavat suojatilat, johon oli sijoitettuna huolto- ja korjaustilat, luokkahuoneita, simulaattoreita ja muuta tavaraa. Niin ikään polttoainesäiliöt, varaosat ja asevarastot olivat kaivettuna maan alle.⁸²

Useiden kiitoteiden käyttö ja tukikohdan tärkeimpien toimintojen ja kohteiden suojaaminen vaikeuttaa huomattavasti vihollisen kykyä lamauttaa iskuilla tukikohdan toiminta. Kestävissä konesuojissa olevien lentokoneiden tuhoaminen vaatii erikoisaseistusta eikä siihen riitä tavanomaiset rautapommit. Iranin ilmavoimilla oli hyvä tilanne ajatellen ilmatoiminnan suorituskyvyn jatkumista pidemmällä aikavälillä sekä selviytymistä lentotukikohtiin tulevista ilmaiskuista.

Ennen sodanalkua Iranin ilmavoimat pitivät yllä korkeaa valmiutta. Jokaisessa kymmenestä hävittäjätukikohdasta pidettiin jatkuvassa korkeassa valmiudessa kuutta hävittäjää. Yksi pari oli viiden minuutin valmiudessa, toinen pari 15 minuutin valmiudessa ja kolmas pari 30 minuutin valmiudessa. Teoreettisesti laskien ilmavoimat olisivat pystyneet lähettämään puolessa tunnissa 60 hävittäjää ilmaan. Tutkavalvonta oli myös nostettu täyteen valmiuteen.⁸³

Shaahi oli kasvattanut asevoimiensa henkilöstön määrän 180 000:sta 413 000:een, josta ilmavoimien henkilöstö kasvoi 10 000:sta 100 000:een (5 000 lentävää henkilöstöä), sekä taistelulentokoneiden määrän 166:sta 459:ään vuosien 1968-1978 välisenä aikana. Shaahi oli tehnyt valtavan puolustushaarojen kasvatus- ja modernisointiohjelman, jossa ilmavoimat oli isoimpana kohteena. Valtava kasvu toi mukanaan myös ongelmia. Nykyaikaiset lentokoneet tulivat inventaarioon paljon nopeammin kuin mitä lentävää henkilöstöä ja maa henkilöstöä pystyttiin kouluttamaan. Kuitenkin siihen mennessä koulutettu henkilöstö ja lentäjät olivat erittäin ammattitaitoisia. 1978 mennessä Iranilla oli mahtava potentiaali ilmasodankäyntiä varten. Ennen sodan alkua IIAF oli kasvanut lähes USA:n Ilmavoimien peilikuvaksi yhdysvaltalaisen lentokonemyynnin ja USA:n ilmavoimien avulla. Ilmavoimien koko, lisättyä siihen vielä kaluston laatu ja nykyaikaisuus, tekivät siitä ylivoimaisesti vahvimman alueellisen ilmavoiman. Kuitenkin se mikä puuttui, oli todellinen kokemus taisteluista.⁸⁴

Vallankumouksen jälkeen kaikki yhdysvaltalaiset asiantuntijat ja kouluttajat poistuivat Iranista vuoden 1979 lopussa. Vuonna 1980 Iran eristettiin diplomaattisesti ja samalla se menetti lähes kaikki tärkeimmät asetoimittajat.⁸⁵

⁸² Cooper & Bishop, s. 39-40.

⁸³ Cooper & Bishop, s. 38, 48, 54 ja IIAF Air Defense Command, viitattu 22.12.2008.

⁸⁴ Bergquist, s. 23-26 ja Cooper & Bishop, s. 25, 40.

⁸⁵ Cooper & Bishop, s. 48, 65.

4 ILMAVOIMAT SODASSA

4.1 Vuosi ennen laajamittaista sotaa (1979-1980)

Ensimmäiset ilmaiskut vuoden 1975 jälkeen tapahtui 4. syyskuuta 1979. Kuusi Irakin rynnäköhävittäjää pommittivat ja tulittivat Irakin ja Iranin rajan läheisyydessä olevia iranilaisia kyliä. Ilmaiskut Iranin puolelle jatkuivat samalla tendenssillä, eikä vallankumouksen jälkitilaa selvittävä Iran pystynyt vastaamaan iskuihin. Samaan aikaan Iranin islamilaisen tasavallan ilmavoimat olivat mukana taistelemassa Iranissa kurdi separatisteja vastaan, mikä sitoi ilmavoimien resursseja.⁸⁶

Kummankin maan ilmavoimat alkoivat suorittaa myös tiedustelu- ja kuvauslentoja vuoden 1979 loppuun mennessä. Etenkin Irakilla oli tapana lentää tiedustelulentoja rajan läheisyydessä kuitenkin Iranin ilmatilassa, ja kun iranilainen torjuntahävittäjä oli päässyt ilmaan, palasi Irakin koneet nopeasti omalle puolelleen laskuun. Iran teki myös muutaman ilmaiskun Irakiin vuoden 1980 alkupuolella. Samaan aikaan Iranin ilmavoimien ja Yhdysvaltain laivaston ilmavoimilla Persianlahdella oli pienimuotoisia yhteenottoja kiristyneiden välien johdosta.⁸⁷

Kesällä 1980 Irak jatkoi pommituksiaan parin kuukauden ajan Iranin kyliin. Se hyökkäsi myös kolmella rynnäköhävittäjällään kohtuullisen lähellä rajaa sijaitsevaan tutka-asemaan Nakhjirissa. Iran sai hyökkäyksessä ilmatorjunnalla ammuttua yhden koneista alas, joka oli ensimmäinen Iranin onnistunut torjunta vallankumouksen jälkeen.⁸⁸

Saddam Husseinin saatua suunnitelmansa hyökkäyksestä valmiiksi ja Kuwaitin sekä Saudi-Arabian johtajien tuen varmistuttua kesällä 1980, tilanteet kehittyivät nopeasti. Raja-alueiden ilmassa tapahtuvat yhteenotot lisääntyivät. Syyskuuhun 1980 mennessä Iran oli saanut vahvistettua raja-alueiden ilmapuolustusta, mutta silti irakilaiset hävittäjät tunkeutuivat säännöllisesti Iranin ilmatilaan. Syyskuun alussa konflikti oli kehittymässä kovaa vauhtia laajamittaiseksi sodaksi. 3. syyskuuta Irak onnistui ilmaiskulla saamaan Nakhjirin tutka-aseman pois käytöstä väliaikaisesti ja tappamaan useita aseman työntekijöitä. Ensimmäinen pudotus ilmataistelussa tapahtui 7. syyskuuta, kun Iranin F-14A-hävittäjä ampui Irakin Mi-25-helikopterin alas. Irakin ilmatorjunta sai myös pudotettua ensimmäisen koneen rajan läheisyydessä. 8. syyskuuta alkoi

⁸⁶ Cooper & Bishop, s. 63.

⁸⁷ Cooper & Bishop, s. 63-64.

⁸⁸ Cooper & Bishop, s. 64.

myös Iran tehdä ilmaiskuja Irakin puolelle ja kummankin maan ilmaoperaatiot kasvoivat intensiivisemmiksi. Ilmaiskut alkoivat kohdistua nyt myös maavoimien joukkoihin.⁸⁹

Iranilaiset lentäjät alkoivat saada yhä enemmän pudotuksia 10. syyskuuta kun F-14A-hävittäjät saivat tuhottua kaksi MiG-21:ä ilmataistelussa ja yhden MiG-21R-tiedustelukoneen. Samoin ilmatorjunta ampui yhden Irakin hävittäjän alas. Tomcatteja alettiin pitää myös ilmapäivystyksessä (combat air patrol, CAP) rajanläheisyydessä, mikä hetkeksi aikaa esti irakilaisien koneiden tunkeutumisen ilmatilaan. Kumpikin osapuoli jatkoi rajanläheisiä pommituksiin kaikkina vuorokauden aikoina. Tähän mennessä IQAF oli jo kärsinyt suhteellisen kovia tappioita, mutta se ei toimintaa rajoittanut. 14 päivän aikana Irakin ilmavoimat olivat menettäneet 6 lentokonetta ja 6 helikopteria, sekä 7 lentäjää. Oli selvää, että Irakin tuli muuttaa jotenkin taktiikkansa, sillä Iranilla oli selkeästi suorituskykyisemmät asejärjestelmät.⁹⁰

11. syyskuuta IRIAF sai torjuttua taas useita Irakin ilmahyökkäyksiä. Iran oli saanut toimintaan Nakhjirin tutka-aseman, josta se johti useimpia omia hävittäjiään. Saadakseen paremmat olosuhteet omille operaatioilleen hyökkäsi Irak uudestaan tutkaa vastaan ja saikin tuhottua asemaa lamauttavien vaikutuksin. IQAF sai suoritettua useita lähitulituki tehtäviä, mutta jatkoi häviämistään ilmataisteluissa.⁹¹

Iran jatkoi vielä syyskuussa ilmavoimiensa henkilöstön poistamista palveluksesta vaikka oli jo sillä hetkellä tukalassa tilanteessa henkilöstönsä kanssa. Ennen sodan varsinaista alkamista 22. syyskuuta Iran oli saanut tiputettua useita Irakilaisia koneita lisää, mutta oli myös itse menettänyt muutaman koneen. Tähän mennessä taistelut olivat keskittyneet lähinnä yhteisen rajan keskialueille, mutta maavoimien joukkoja oltiin keskittämässä kokoajan lähemmäs Persianlahden alueita. Ilmatorjuntaa keskitettiin jatkuvasti enemmän rajojen läheisyyteen. Irak oli valmis aloittamaan laajamittaisen sodan koko asevoimillaan.⁹²

4.2 Ensimmäiset isot ilmaoperaatiot sodan alussa (syyskuu 1980)

Irak suunnitteli aloittavansa massiivisen hyökkäyksensä ilmaoperaatiolla, jonka tarkoitus oli lamauttaa Iranin ilmapuolustus ja vasta sen jälkeen hyökättäisiin maavoimien joukoilla. Irakin ilmavoimilla ei kuitenkaan ollut pätevää henkilöstöä suunnittelemaan ja johtamaan tehokkaasti tällaista suurta ilmaoperaatiota, johon kuuluu paljon eri osastoja. Toinen ongelma oli, että

⁸⁹ Cooper & Bishop, s. 65.

⁹⁰ Cooper & Bishop, s. 66.

⁹¹ Cooper & Bishop, s. 66.

⁹² Cooper & Bishop, s. 67-68.

useimmat Iranin lentotukikohdista, joihin oli tarkoitus iskeä, sijaitsi Irakin hävittäjien ja pommikoneiden kantaman rajamailla, joten isoa asekuormaa ei pystyisi kantamaan. Iranin koneisiin maassa ei ollut tarkoitus hyökätä sillä useimpia niistä säilytettiin suojapaikoissa, jotka kestävät iskuja. Tarkoitus oli tuhota kiitoteitä niin paljon, että IRIAF:n koneet eivät pysty nousemaan niiltä. Irakilaiset olivat saaneet käsiinsä tarkat tiedot miten Iranin ilmavalvonta verkko toimii, joka auttoi tehtävän suunnittelussa paljon. Lentoväylät pystyttiin suunnittelemaan niin, että Iran saisi tutkakuvaa hyökkäyksestä mahdollisimman myöhään.⁹³

22. syyskuuta 1980 kello 12.00 Bagdadin aikaa suunnitelma laitettiin käyntiin. 192 Irakin pommi- ja hävittäjäkonetta nousi ilmaan useista tukikohdista. Hyökkäysosastoon kuului MiG-23BN, MiG-21, Su-7, Su-20, Hunter, Tu-16, Tu-22 ja Il-28 koneita. Liikkeelle lähdettiin siis lähes koko ilmavoimalla. Kohteiksi oli valittu 8 lentotukikohtaa, viisi lentokenttää, muutama valvonta- ja tulenjohtopaikka, 4 isoa maavoimien kohdetta ja kolme öljynjalostamo. Saddam Hussein, joka johti sotajoukkoja, uskoi että Iranin kyky taistella murtuisi 30 minuutissa.⁹⁴

Hyökkäys oli jaettu kahteen aaltoon, joista ensimmäisen kohteina olivat lähes kaikki lentokentät, joista Iran pystyisi iskemään takaisin Irakiin. Suurin osa Irakin koneista pääsi kohteilleen huomaamatta, sillä Iranin tutkaverkoston sokeat kohdat oli tutkittu perusteellisesti. Ensimmäisen aallon kohteet ja pommitusajat olivat: 13.30 jalkaväki divisioonan ryhmitys, 13.45 Hamedanin ja Ahwazin lentotukikohdat, 13.53 Tabrizin lentotukikohta, 14.00 Dezfulin lentotukikohta, Khosro-Abadin kasarmi ja laivaston tukikohta, 14.15 Kermanshahin lentokenttä ja maavoimien suuri helikopteritukikohta, 14.20 Mehrabadin lentotukikohta ja 14.40 Ahwazin, Dezfulin ja Omidiyehin lentotukikohdat. Jokaiseen kohteeseen hyökättiin kahdella iskuosastolla, joihin kuului 4-8 lentokonetta. Ensimmäiseen aallon koneita ei Iranin hävittäjät ehtineet juurikaan torjua. Vain muutama osastoon päästiin vaikuttamaan, mutta silloinkin irakilaiset ehtivät ottaa taistelusta irti.⁹⁵

Toinen aallon iskut yhteensä 35 koneella alkoivat kello 15.00, jolloin Iranin ilmavoimat oli jo täydessä hälytystilassa. Toisessa aallossa käytettiin pääosin pienempiä osastoja, joiden kohteina olivat: Hamedanin, Tabrizin ja Bushehrin lentotukikohdat, muutama lentokenttä, maavoimien kasarmeja, öljynjalostamoita, Nakhjirin tutka-asema ja muita erillisiä kohteita. Joihinkin osastoihin Iranin hävittäjät pääsivät kiinni ja saivat myös pudotettua muutaman koneen alas.⁹⁶

⁹³ Cooper & Bishop, s. 72.

⁹⁴ Cooper & Bishop, s. 72.

⁹⁵ Cooper & Bishop, s. 72-74.

⁹⁶ Cooper & Bishop, s. 74-75.

Lähes kaikki hakeutumiset kohteelle, sekä pommitus tapahtui erittäin alhaiselta korkeudelta, joka paransi osumatarkkuutta, mutta vaikeutti Iranin kykyä havaita koneet. Kohteita vastaan käytettiin rautapommeja ja ohjaamattomia raketteja. Suuri osa pommeista jäi räjähtämättä puutteellisen asennuksen ja pommin toiminnan takia. Monista kohteista osuttiin myös ohitse. Vaikutusta Irak sai tehtyä erittäin heikosti ja ilmapuolustusta ei saatu lamautettua. Suurin osa tukikohdista saatiin toimintakykyisiksi parin tunnin sisään ja loput vuorokauden sisään. Hyökkäyksiin ei saatu järjestettyä kovin montaa saattohävittäjää, jolloin pommi- ja rynnäkkökoneet jäivät ilman suojaa ilmataisteluissa. Operaatiossa ei lennetty jälkitiedustelulentoja, joilla olisi selvitetty Iranin saamat vahingot. Irakilaiset väittivät menettäneensä hyökkäyksessä vain yhden Tu-16-pommikoneen teknisen vian takia, kun taas Iran väitti tiputtaneensa 12 irakilaista konetta alas ilmatorjunnalla ja hävittäjillä. Todellisuudessa ensimmäisessä ilmaoperaatiossa tippuneita irakilaisia koneita näyttäisi olleen noin neljä.⁹⁷

Irakin johdolle oli selvää, että massiivinen ilmaoperaatio oli epäonnistunut suuresti. Hussein oli halunnut toistaa vuoden 1967 tapahtumat, jolloin Israel pystyi yllätyshyökkäyksellä tuhoamaan 65 % Egyptin ilmavoimista maahan. Kokonaisuudessa vahingot, joita Irak sai aikaiseksi, jäivät olemattomiksi. Operaation epäonnistumisen syiksi voidaan listata seuraavaa:

1. Taktista yllätystä ei pystytty hyödyntämään samalla tavalla kuten vuonna 1967.
2. Iran oli oppinut vuoden 1967 tapahtumista ja rakentanut modernit lentotukikohdat, joissa oli kestävätkonesuojat NATO-standardien mukaan.
3. Ilmavoimilla ei ollut kykyä tuhota konesuojissa olleita lentokoneita.
4. Tehtävänä oli tuhota kiitotiet, joten ilman suojaa olevia koneita vastaan ei hyökätty vaikka siihen oli mahdollisuus. Teknologian puute oli syynä myös siihen, että kiitoteihin ei saatu kuin minimaalista vahinkoa aikaiseksi, sillä Irakilla ei ollut kiitoteiden tuhoamista varten erikoistuneita aseita, eikä täsmäaseita.
5. Lentäjien ammattitaito ja motivaatio oli puutteellista.
6. Vuorokaudenaika operaatiolle oli epäsopiva, sillä se vähensi mahdollisuutta hyökätä tukikohtiin uudestaan samana päivänä, mutta antoi Iranille mahdollisuuden suunnitella nopeasti vastahyökkäys suurella voimalla.
7. Kohteiden tiedustelu ja maalintaminen ei ollut halutulla tasolla, sekä operaatioiden suunnittelu ja johtaminen oli kankeaa.⁹⁸

⁹⁷ Cooper & Bishop, s. 72-76.

⁹⁸ Cooper & Bishop, s. 75-76.

Suunnitteluvaiheessa tavoitteet iskulle oli asetettu liian korkealle. Lentokoneilla ja aseilla, joita Irakin ilmavoimilla oli käytössä, oli käytännössä mahdoton tuhota hyvin suojattuja lentotukikohtia. Positiivista suunnittelussa oli, että kohteille päästiin huomaamatta perusteellisen valvontaverkon tutkimisen avulla. Irak oli pystynyt yllättämään Iranin, mutta lentäjien taitotasoa ei ollut vaaditulla tasolla, jonka takia kohteista osuttiin ohitse. Teknisen osaamisen puutteita oli havaittavissa pommien puutteellisen asennuksen muodossa. Asennuksessa ei ollut otettu huomioon alhaista pommituskorkeutta, jonka takia pommeja jäi räjähtämättä. Irakin ensimmäinen ilmaoperaatio osoitti, että Irakin ilmavoimista puuttuu osaamista sekä taitoa suunnitella iskuja, ja että koulutus oli ollut puutteellista.

Iranin ilmavoimat suoritti ensimmäisen vastaiskun jo samana päivänä. 60 F-4- ja F-5-rynnäköhävittäjää nousi samoista tukikohdista, joihin Irak oli iskenyt, kello 16.00-18.00. Koneet tekivät ilmaiskuja strategisesti tärkeisiin kohteisiin, joihin kuului Rasheedin, Kut al-Hayyn ja Shaibahin lentotukikohdat, Basrahin lentokenttä, silta Shatt al-Arabilla ja muutama maavoimien joukko eturintamalla. Shaibahin tukikohta sai eniten vaurioita. Vastahyökkäys oli pikainen ja tarkka, mutta ei kuitenkaan kovin tehokas. IRIAF kohtasi vain vähän vastarintaa, eikä sille tullut montaa konemenetystä. Iran suunnitteli kuitenkin samaan aikaan massiivista ilmaoperaatiota, joka oli tarkoitus tehdä seuraavana päivänä. Irakin suuri hyökkäys Iraniin aiheutti patriotismin ja motivaation kasvua Iranin ilmavoimien henkilöstössä. Samaan aikaan alettiin vapauttaa lentäjiä, jotka oli vangittu vallankumouksen myötä ja he pääsivätkin välittömästi vankilasta ohjaamaan lentokoneita.⁹⁹

Nopea vastahyökkäys osoitti, että Iran pystyy palautumaan ilmaiskusta nopeasti. Merkille pantavaa on myös se, että Iranin ilmavoimissa onnistuttiin lyhyellä aikajänteellä suunnittelemaan ja toteuttamaan suhteellisen iso ilmaoperaatio. Iskut olivat myös tarkkoja, joka osoittaa lentäjien kyvyn suorittaa nopealla valmistautumisella taidokas operaatio.

23. syyskuuta 1980 Iranin ilmavoimat käynnistivät erittäin suuren ilmaoperaation, johon kuului 200 lentokonetta. 140 kappaletta koneista oli F-4- ja F-5-hävittäjiä, tehtävinään pommitaminen ja rynnäköinti. F-14A Tomcatit oli suojahävittäjien tehtävissä. Lento-ohjelmat suoritettiin aamuyöstä kello 04.30 lähtien siten, että kohteilla Irakissa oltiin auringonnousun aikaan. Pääkohteet olivat Irakin lentokentät, öljykentät ja muutama muu tärkeä tukikohta. Operaation osastot oli jaettu kolmeen aaltoon. Erilliset iskuosastot olivat 4-12 koneen suuruisia. Myös

⁹⁹ Cooper & Bishop, s. 76-77.

iranilaiset lentäjät lensivät erittäin matalalla kohteilleen välttääkseen havaitsemisen ja ilmatorjunnan.¹⁰⁰

Operaatioissa Mosulin lentotukikohta saatiin tuhottua pois käytöstä noin kuukaudeksi. Lähes kaikkiin muihin lähimpänä Iranin rajaa oleviin lentotukikohtiin iskettiin myös. Monet tukikohdista saatiin pommitettua pois käytöstä muutamiksi päiviksi. Irakin ilmavoimat saatiin yllätettyä täysin, eikä torjuntahävittäjiä ehditty ottaa ilmaan, vaan Iran pystyi tuhoamaan 20 lentokonetta maahan. Operaatio oli iranilaisten kannalta kohtuullisen onnistunut. Irak sai ammuttua kolme iranilaista konetta ilmatorjunnalla alas, ja muutama kone vaurioitui hätälaskussa. Iranilla ei ollut antaa kaikille koneille ilmatankkausta, minkä takia useat koneet joutuivat tekemään laskun Dezfulin tukikohtaan Iraniin sillä polttoaine ei olisi riittänyt kotitukikohtaan. Iran käytti operaatioissa kuvaustiedustelua, joten he saivat myös kohtuullisen kuvan siitä miten onnistuivat iskuissaan.¹⁰¹

Samana aamuna myös Irak hyökkäsi ilmavoimillaan uudestaan Iranin lentotukikohtia vastaan saaden taas minimaalisia vahinkoja aikaan. Iran sai oman väitteensä mukaan sinä päivänä torjuttua ilmatorjunnalla ja hävittäjillä yhteensä 23 lentokonetta, sekä useita irakilaisia osastoja joutui kääntymään takaisin kohdaten vastarintaa. Irak väitti pudottaneensa 20 iranilaista hävittäjäpommittajaa. Oman hyökkäyksensä jälkeen Iran aloitti hävittäjillään jatkuvan ilmapäivystyksen rajan läheisyydessä ja oli saanut hankittua eturintamalle jonkin asteisen ilmaherpuuden.¹⁰²

Kumpikin osapuoli jatkoi pienimuotoisempia ilmaiskuja myös muihin kuin ilmavoimien kohteisiin. Iran upotti onnistuneesti kymmeniä irakilaisia rahtialuksia ja tankkereita Shatt al-Arabilla. Irak pommitti maavoimien joukkoja sekä Iranin teollisuusalueita. Iranin presidentti Bani-Sadr antoi ensimmäisen tiedoksiannon sodankäynnistä. Hänen mukaansa Iran oli pystynyt tuhoamaan 35 irakilaista lentokonetta ilmataisteluissa ja suoraan maahan tuhoamalla 48 tunnin aikana sodankäyntiä. Hän myös vetosi muihin kansoihin etteivät tukisi Irakia uusilla lentokoneilla. Irak oli myös joutunut lentämään osan lentokoneistaan Jordaniaan suojaan tuhoutuneista irakilaisista tukikohdista.¹⁰³

Ensimmäisten vuorokausien aikana oli jo havaittavissa selkeä ero ilmavoimien suorituskyvyissä. Iran pystyi suorittamaan huomattavasti tehokkaampia ilmaiskuja kuin Irak. Kumman-

¹⁰⁰ Cooper & Bishop, s. 78-79.

¹⁰¹ Cooper & Bishop, s. 79-81.

¹⁰² Cooper & Bishop, s. 81.

¹⁰³ Cooper & Bishop, s. 81-82.

kin maan ilmavoimilla suurin ongelma oli ennakkovaroituksen tuottaminen matalalla lentävistä iskuosastoista. Vuoristoisessa maastossa tutkavalvontaverkolla oli mahdoton havaita maa- leja samaan aikaan kaikkialla. Iran vastasi tähän ongelmaan asettamalla koneita ilmapäivystykseen. Ilmapäivystyskoneilla pystyttiin ”skannaamaan” ilmatilaa koneen omalla tutkalla sekä vastaaman nopeammin tuleviin iskuihin. Irak luotti pääosin ilmatorjuntaan, mutta sillä oli vaikea torjua erittäin matalalla lentäviä koneita. Iranin ilmapuolustuksen avainasemassa olivat hävittäjät ja sen tehokkuudesta kertoo alas ammuttujen koneiden määrä.

24. syyskuuta Iran laajensi pommituskohteitaan. Iran pommitti laajasti ilmavoimillaan Irakin öljyteollisuutta saadakseen vaikutusta talouteen ja siten Irakin luopumaan aikeista tunkeutua maavoimilla syvälle Iraniin. Irak vastasi tähän tuhoamalla vastaavasti Iranin öljyteollisuuden kohteita. Näiden pommitusten lisäksi kumpikin jatkoi hyökkäyksiä muun muassa lentotukikohtiin ja myös Irak sai jotain vaikutusta Iranin tukikohtiin ja lentokenttiin verrattuna aikaisempiin iskuihin.¹⁰⁴

Bagdadissa alettiin huolestua miten jatkuvasti Iranin ilmavoimat olivat tehokkaammat kuin mitä heidän omansa. Iranin lentäjät havaitsivat, että he pystyvät helposti välttämään ilma- ja hävittäjätorjunnan lentämällä kohteilleen Irakissa ja eturintamalla erittäin matalalla. Iranilaisista lentäjistä tuli myös onnistumisien myötä röyhkeämpiä suorituksissaan toisin kuin irakilaiset pilotit, jotka helposti pudottivat pomminsa väärään aikaan hätäntyneinä kohdatessaan ilmapuolustusta. Iranin Tomcateissa ja Phantomeissa olevan Combat Tree-järjestelmän ja realistisen ilmataistelukoulutuksen avulla iranilaisilla lentäjillä oli parempi tilannetietoisuus ilmassa kuin irakilaisilla. Iranin F-14A- ja F-4-hävittäjät pystyivät paljon pidemmän matkan päästä torjumaan tutkaohjuksilla viholliskoneita kuin Irakin vastaavat, mikä toi iranilaisille onnistumisia ilmataisteluissa. Phantomit pystyivät myös kantamaan isompaa asekuormaa pidemmän matkan päähän kuin irakilaiden rynnäköpommittajat. Irakilaisille tuotti ongelmia omien koneiden tunnistus viholliskoneista ilmatorjunnallaan. Kahden päivän aikana Irak oli ampunut ilmatorjuntaohjuksillaan ainakin kolme MiG-21:stä alas.¹⁰⁵

Tähän mennessä Irak oli evakuoinut jäljellä olevista 290 lentokoneestaan 100 konetta Jordaniaan, Saudi-Arabiaan, Jemeniin, Kuwaitiin ja Omaniin. Jäljellä olevista pommi- ja rynnäkkökoneista useimmat oli lennetty Irakin läntisiin tukikohtiin, joista ei pystytty niinkään

¹⁰⁴ Cooper & Bishop, s. 82.

¹⁰⁵ Cooper & Bishop, s. 82.

lentämään pommituslentoja, mutta myöskään Iran ei saanut vaikutusta ilmavoimillaan niin kauas. 24. päivänä Iran väitti tiputtaneensa 18 Irakin lentokonetta alas.¹⁰⁶

Iran aloitti uuden isomman ilmaoperaation 25. päivän aamuna, jolla se saisi tuhottua Irakin ilmavoimia siinä määrin, että se ei pystyisi lentämään enää vastaiskuja ainakaan öljyteollisuutta kohtaan. Ensimmäisessä aallossa Iran pystyi tuhoamaan useita koneita maahan Kirkukin, Mosulin ja Arbilin tukikohdissa, sekä aiheuttamaan suurta vahinkoa useille öljykentille, eivätkä koneet kohdanneet taaskaan minkäänlaista vastarintaa. Toisessa aallossa kohteina olivat Bagdadin läheisyydessä olevat tukikohdat Habbaniyah, al-Taqaddum, Bagdad International ja Rasheed. Näihin saatiin myös tuhottua useita koneita maahan ja muun muassa al-Taqaddumin kummatkin kiitotiet saivat isoja vaurioita kolmesta kohtaa. Yksi F-4 sai osumia ammusilmatorjunnalta. Hyökkäysten aikana Irak oli ehtinyt hälyttää muutaman MiG-21:sen ja MiG-23:sen torjuntatehtävään Salman Pakista. Torjuntahävittäjät saivat vaurioitettua kahta F-4:sta, jotka saattoivat jo pommituksissa vaurioitunutta konetta. Samaan aikaan Salman Pakista nousi lisää hävittäjiä ilmaan, jolloin myös Iranin puolella olevat kaksi F-14A-hävittäjää päätti osallistua ilmataisteluun vaikka heillä oli tiukka käsky olla menemättä Irakin ilmatilaan. Tomcatit olivat taas ylivoimaisia niin lähitaistelussa kuin kaukaakin, ja loppujen lopuksi useita irakilaisia koneita ammuttiin alas, ja vain yksi iranilainen F-4-hävittäjä ei päässyt takaisin Iranin puolelle. Irakilaiset suorittivat välittömästi vastaiskun Iraniin, mutta ne saatiin torjuttua IRIAF:n torjuntahävittäjillä.¹⁰⁷

Tähän mennessä ilmaiskut olivat keskittyneet lähinnä ilmavoimien lamauttamiseen ja öljyteollisuuden tuhoamiseen. Irak olikin joutunut pysäyttämään koko öljyviennin maastaan väliaikaisesti ja evakuoimaan lisää koneita pois maasta, jolloin Irakin ilmavoimille jäi enää 100 lentokonetta. Sodan pitkittymistä ajatellen koneiden evakuoiminen oli järkevää, mutta sen hetkinen suorituskyky ja toiminnan volyyymi oli alhainen, sillä evakuoituja koneita ei pystytty käyttämään ilmasotatoimiin. Nyt IRIAF pystyi lisäämään voimaansa maavoimien tukemiseen iskemällä Irakin huoltoreitteihin sekä suoraan maavoimien joukkoihin. Ilmavoimien kuljetuskoneet pystyivät myös tukemaan maavoimia ja välillä jopa 13 kuljetuskonetta lensi samanaikaisesti lisää joukkoja Tehranista eturintamalle. Iran pystyi kohtuullisen vapaasti toimimaan Irakin ilmatilassa, vaikka Irak väitti ampuneensa 110 iranilaista konetta ilmatorjunnalla alas 26. syyskuuta mennessä. Todellisuudessa lukema on lähellä 10 konetta. Irakin ilmatorjunta ilmeisesti laski pudotukseksi sen, jos sai lukittua koneen tutkallaan ja ammuttua ohjuksen kohti konetta. Kun kone hetken päästä poistui tutkakuvasta, luultiin koneen tippuneen, vaikka

¹⁰⁶ Cooper & Bishop, s. 82.

¹⁰⁷ Cooper & Bishop, s. 83-84.

tosiasiassa lentäjä oli väistänyt laukaisun ja tiputtanut korkeuden tutkahorisontin alapuolelle.¹⁰⁸

Ennen sodanalkua Irakin ylin johto oli tietoinen, että Iranin ilmavoimat ovat teknisesti katsoen vuosia edellä Irakia, mutta tämä olisi kompensoitunut Iranissa olevan vallankumouksen jälkeisellä kaaoksella ja henkilöstön poistoilla. Ylimmän johdon tiedustelu oletti, että sodan alkaessa Iran pystyisi käyttämään ilmavoimastaan vain 20 prosenttia, joka olisi ollut totta jos sota olisi alkanut puoli vuotta aiemmin. Kuukausia ennen sodan alkua Iranin presidentti Bani-Sadr oli käskenyt selvittää asevoimien valmiuden. Raportin tulos oli hälyttävä: maavoimat 0 %, merivoimat 10 % ja ilmavoimat 20 %. Asevoimien kykyä alettiin nostaa välittömästi ja painopisteenä oli ilmavoimat. Länsimaiset asiantuntijat olettivat, että vain 18-50 % lentokoneista olisi toimintakuntoisia ja Irak oletti koneita olevan kunnossa 172 hyökkäyksen alkaessa. Totuus oli kuitenkin toinen, sillä Iran oli saanut huolto-organisaationsa toimintakykyiseksi, josta iso osuus oli uudella PeaceLog-inventaariojärjestelmällä vaikkakin se ei ollut vielä valmis. Jotkut huolto-osastot kykenivät huoltamaan sotavarustustaan 100 prosenttisen itsenäisesti. Irak oletti Iranin pystyvän vain muutamiin lentosuorituksiin päivässä. Jo ensimmäisenä päivänä sodan alettua Iran pystyi kuitenkin lähettämään yli 300 konetta tehtäviinsä ilmaan.¹⁰⁹

Irak ei pystynyt nopeaan voittoon ilmassa vaan päinvastoin se oli tappiolla. Saddam Hussein halusi kuitenkin lopullisen tavoitteen täyttyvän nopeasti, joten voimaa keskitettiin enenevässä määrin maavoimien joukkoihin. Irak oli saanut edetä kohtuullisen vapaasti maavoimillaan, jotka olivat selkeästi voimakkaammat kuin Iranin vastaavat. Iranin ilmavoimat ja maavoimien taisteluhelikopterit pystyivät kuitenkin pysäyttämään Irakin maavoimien etenemisen syvälle Iraniin erittäin voimakkailla ilmaiskullaan. Iran oli kuitenkin tietoinen siitä, että tätä sotaa ei voitettaisi pelkästään ilmavoimilla. Iran ei ollut ehtinyt nostamaan maavoimien valmiutta vastaamaan hyökkäystä, mutta koko ajan valmius oli nousussa.¹¹⁰

4.3 Irakin ilmavoimat ahdingossa (syyskuu 1980-kesäkuu 1982)

Irak siirsi ilmaiskujensa painopistettä Persianlahden pohjoisosiin, jossa sijaitsi tärkeimmät taloudelliset alueet Iranilla. Bushehrin ja Dezfulin välisellä alueella sijaitsivat isoimmat öljyntuotantoalueet ja Khark Island oli merkittävin öljyterminaali Iranista maailmalle. Näillä alueilla sijaitsi myös Iranin vahvin ilmapuolustus ohjusilmatorjunnalla ja jatkuvalla ilmapäivystyk-

¹⁰⁸ Cooper & Bishop, s. 85-86.

¹⁰⁹ Cooper & Bishop, s. 86-87.

¹¹⁰ Cooper & Bishop, s. 87-88.

sellä. Useat Irakin yritykset hyökätä rynnäköpommittajilla alueelle päättyi torjutuksi tulemiseen. Bushehrin lentotukikohdalla oli päävastuu tästä alueesta ja sen puolustamisessa se oli onnistunut tähän mennessä hyvin. Irakilaisten tehottomuus ja menetykset ilmataisteluissa johdettiin muun muassa heidän taktiikastaan lentää kohteille keskikorkeudessa pienissä ryhmissä ja ilman hävittäjäsuojaa. Korkeammalla lentäminen heikensi myös iskujen osumatarkkuutta. Ilma-aluksissa ei ollut myöskään tutkavaroitinta, jolloin ne oli suhteellisen helppo ampua alas ilman vastarintaa.¹¹¹

Keskikorkeudessa lentävät maalit oli helppo havaita ajoissa, jolloin hävittäjätorjuntaa pystyttiin ohjaamaan torjuntatehtäviin tehokkaammin. Irakilaiset lentäjät joutuivat myös suuremman ohjusilmatorjuntauhkan alle kyseisellä taktiikalla. Tutkalla ja tutkaohjuksilla varustetuilla hävittäjillä ei ollut vaikeuksia torjua iskuosastoja ja varsinkaan kun irakilaisissa koneissa ei ollut tutkavaroitinta.

Iranin ilmavoimat keskittyivät entisestään antamaan lähitulitukea maavoimille ja tuhoamaan etenevien Irakin maavoimien joukkojen huoltoreittejä. Irak alisti eturintaman maavoimien joukoille lisää ohjusilmatorjuntaa, jolloin lähitulituki tehtävistä alkoi tulla enemmän tappioita Iranille, joskin myös Iran sai aiheutettua paljon tappioita Irakin joukoille. Kasvavien tappioiden myötä IRIAF oli pakotettu käyttämään pienempiä osastoja iskuihin säästääkseen koneitaan. Iranin tappioita selittää osaltaan se, että kaikkiin koneisiin ei ollut asentaa elektronisia häirintälähtimiä (ECM pod), eikä tarpeeksi soihtuja ja silppuja. Käytössä olevilla ALQ-101 häirintälähtimillä oli suuri vaikutus, sillä niiden avulla iranilaisten oli suhteellisen helppo väistää ilmatorjunnan ohjukset. Koneilla ei ollut myöskään käytössä tutkaan hakeutuvia ohjuksia. Sen sijaan harvenevat ilmaiskut Irakin syvyyteen kuten Bagdadiin olivat usein onnistuneita ilman tappioita. Irakilla oli suuria ongelmia omien koneiden tunnistuksessa, joten he joutuivat ottamaan käyttöön lentoväyliä, joissa omat koneet lentävät, eikä niitä silloin ammuta. Iran havaitsi käytävät helposti ja hyödynsi niitä hyökätessään Irakiin, eikä näin ollen tullut ammutuksi ilmatorjunnan toimesta. Iran jatkoi myös menestyksekkäästi tuhoamaan Irakin öljyteollisuuden kohteita Pohjois-Irakissa, eikä IQAF onnistunut torjumaan iskuja ollenkaan.¹¹²

Irakin suunnitelmat Khuzestanin provinssin nopeasta valtaamisesta oli epäonnistunut ja sota näytti muuttuvan pitkäkestoiseksi. 28. syyskuuta 1980 Saddam Hussein ehdottikin sodan loppettamista, jos Iran hyväksyy vuoden 1913 rajat, joka olisi tarkoittanut Irakin hallintaa Shatt

¹¹¹ Cooper & Bishop, s. 89-90.

¹¹² Cooper & Bishop, s. 89-91, 130.

al-Arabista kokonaan. Iran ei kuitenkaan tähän suostunut vaan se lähinnä lisäsi sen halua taistella. Irakin johto tiesi, että jos sota jatkuu he voivat odottaa suurempia tappioita ja ongelmia moraalinsa kanssa. Näissä olosuhteissa Irak ei voinut kuin toivoa, että IRIAF:lta loppuisi pian varaosat länsimaiseen kalustoonsa, jolloin edellytykset ilmasodankäynnille heikkenisivät oleellisesti.¹¹³

Irakin maavoimien joukot olivat päässeet etenemään jo lähelle Dezfulin lentotukikohtaa. Iran joutui evakuoimaan Dezfulista tärkeimpiä laivueen osia kuten henkilöstöä, lentokoneita ja sensitiivisiä asiakirjoja. Iran oli suunnitellut tuhoavansa oman tukikohtansa, jos Irak saisi vallattua sen, mutta hyökkäys saatiin pysäytettyä 15 kilometriä ennen tukikohtaa, muun muassa tehokkaalla lähitulituella. Lähitulituki tuotti kuitenkin raskaita tappioita Iranin lentokalustolle.¹¹⁴

Irakilla oli Bagdadin lähellä Osirakin ydinvoimala, jossa sijaitsi myös ydintutkimuskeskus. Kompleksia oltiin syyskuussa 1980 vasta rakentamassa ja valmistuessaan se mahdollistaisi Irakin ydinaseohjelman ja ydinaseen rakentamisen. 30. syyskuuta Irak hyökkäsi kompleksiin kahdella F-4-pommittajalla saaden pientä tuhoa aikaan, joka ei ollut merkittävää. Iran oli kolmas maa, joka oli koskaan hyökännyt ydinvoimalaa vastaan maailmassa. Hyökkäys oli täysi yllätys Irakille, joka sen jälkeen vahvisti merkittävästi tämän tärkeän ja strategisen kohteen ilmapuolustusta vahvalla ilmatorjuntavoimalla. Israel oli myös huolissaan Irakin ydinohjelmasta ja sen ilmavoimat tuhosivat kokonaan tämän kompleksin kesällä 1981, jolloin Husseinille ei jäänyt mahdollisuutta rakentaa ydinasetta ainakaan kymmeneen vuoteen.¹¹⁵

Irakilaiset olivat yllättyneitä kuinka tarkkaa tiedustelutietoa Iran oli saanut tuotettua Irakin alueelta. 1. lokakuuta irakilaiset löysivät alasammutusta F-4-rynnäköhävittäjästä karttoja tietyiltä alueilta, joissa oli erittäin tarkkoja tietoja muun muassa Irakin joukkojen sijoitteluista. Iran oli ilmeisesti pystynyt tuottamaan omilla tiedustelukoneillaan tarkkoja kuvia kohteista. Irakilla ei ollut samanlaista kykyä tuottaa tiedustelutietoa omilla MiG-21R-koneillaan.¹¹⁶

Tuotetusta tiedustelutiedosta oli erittäin paljon hyötyä ilmaiskujen ja lähitulitukitehtävien suunnittelussa ja johtamisessa. Myös iskujen jälkeisillä kuvaustiedustelulenkoilla tuotettiin tärkeää tietoa johtoportaille sodankulusta ja siten pystyttiin myös ennakoimaan mihin vihollis-

¹¹³ Cooper & Bishop, s. 90.

¹¹⁴ Cooper & Bishop, s. 90-91, 93.

¹¹⁵ Schneider Barry R. Institute for National Strategic Studies: Radical responses to radical regimes, viitattu 12.1.2009, s.12-13, <http://www.ndu.edu/inss/McNair/mcnair41/mcnair41.pdf> ja Cooper & Bishop, s. 92-93, 125-126.

¹¹⁶ Cooper & Bishop, s. 94, 109.

nen on kykenevä lähitulevaisuudessa. Tiedustelutiedoista oli kiistatonta etua myös Iranin maajoukoille. Iranin aikaisemmat kokemukset lentotiedustelusta yhdessä Yhdysvaltojen kanssa, näytti tuottavan tulosta sodassa Irakia vastaan.

Lokakuun loppuun mennessä ilmaoperaatiot pysyivät lähes samanlaisena kuin syyskuun loppupuolellakin. Irak oli saanut korjattua useita lentokenttiään takaisin toimintakuntoisiksi ja Hussein käski ottaa osan muihin maihin evakuoituista koneista takaisin Irakiin. Tämä mahdollisti osaltaan operaatioiden kivaan jatkamisen. Normaalisti iskut suoritettiin pienillä osastoilla, mutta aina aika ajoin operaatioihin osallistui kerrallaan, jopa 40 rynnäkköhävittäjää. Kumpikin osapuoli koki useissa operaatioissa myös koneiden ja lentäjien menetyksiä. Irakin ilmapuolustuksen tehokkuuteen vaikutti selkeästi ilmatorjunnan lisääminen eturintamalle. Iran koki eniten tappioita ilmatorjunnalle juuri lähitulitukitehtävissä. Iran sai taas tiputettua eniten koneita hävittäjätorjunnalla. Irakilaiset hävittäjälentäjät alkoivat myös saada tehokkuutta torjuntoihin, oppimalla virheistään ja käyttämällä innovatiivisempia hävittäjätaktiikoita. Tappiot alkoivat tuntua myös Iranin ilmavoimissa, sillä lokakuun puoliväliin mennessä he olivat menettäneet noin 40 lentokonetta sekä osan parhaasta miehistöstään. Varaosat koneisiin olivat myös loppumaisillaan Iranissa ja osa koneista jouduttiin purkamaan, että saataisiin muita koneita lentokelpoiksi. Irakilla oli samanlaisia ongelmia, sillä Neuvostoliitto ei tukenut Irakia varaosilla, kuten ennen.¹¹⁷

Ensimmäisenä kuukautena sodankäyntiä Irak oli pystynyt tunkeutumaan muutamia kymmeniä kilometrejä Iranin rajojen sisäpuolelle maavoimillaan. Irakin ilmavoimien tarkoitus oli ollut luoda edellytyksiä tehokkaalle tunkeutumiselle Iraniin, mutta siinä se ei ollut kovin tehokas. IQAF yritti vaikuttaa ja iskeä moniin erinäisiin kohteisiin teollisuudesta ja laivoista, ilmapuolustuksen kohteisiin ja maavoimien joukkoihin. Sillä yritettiin myös torjua Iranin ilmavoimien iskuja, mutta useimmiten hävittäjät olivat myöhässä, eivätkä ehtineet suorittaa torjuntaja. Iranin ilmavoimien iskujen kohteet olivat hyvin samantyyppisiä kuin IQAF:n. Iranin ilmavoimien toiminnan painopisteenä oli kuitenkin selkeästi tukea heikohkoa Iranin maavoimaa. Siinä se myös onnistui kohtuullisen hyvin yhdessä, maavoimien helikoptereiden kanssa. IRIAF pystyi hillitsemään ja rajoittamaan Irakin hyökkäystä syvälle Iraniin. Iran pystyi myös tuottamaan tehokkaampaa hävittäjätorjuntaa kuin Irak.

Joulukuussa 1980 Iranin ylin johto käski, että Iranin on hyökättävä suurella voimalla Irakia vastaan saadakseen sen ajettua pois Khuzestanin provinssista. Operaation ajateltiin onnistuvan voimakkaalla panssarijoukkojen hyökkäyksellä, jota tuettaisiin vahvasti ilmakomponentilla.

¹¹⁷ Cooper & Bishop, s. 95-103.

Ilmavoimilta tähän oli käytettävissä 20 F-5:sta Dezfulista, sekä F-4-hävittäjälaivue, joka oli siirretty Dezfuliin. Muutamia viikkoja ennemmin Iran oli vapauttanut lisää parhaita ja kokeneimpia lentäjiä vankiloista. Iran tarvitsi kipeästi juuri näitä kokeneita lentäjiä, joilla oli taktista osaamista. IRIAF oli kääntämässä suuntaansa enemmän hyökkääväksi ilmavoimaksi aikaisemmasta puolustuksellisesta ilmavoimasta, joka se oli ensisijaisesti ollut. Kokeneet lentäjät olivat niitä henkilöitä, jotka pystyisivät suunnittelemaan ja johtamaan taktisesti tehokkaita ilmaiskuja Irakia ja sen joukkoja vastaan.¹¹⁸

Suurimmaksi osaksi Iranin ilmavoimien iskut maavoimien tukemiseksi olivat erittäin onnistuneita muutamaa isoa virhettä lukuun ottamatta. Iranilaiset lentäjät pommittivat lähitulitukitehtävissä vahingossa pari kertaa omia joukkoja. Etulinjan taistelua tuettiin myös F-14A-koneilla, jotka suorittivat ilmapäivystystä eturintamalla, tarkoituksena estää Irakin ilmavoimien tuki omille maajoukoilleen. Muutamia lähituli-iskuja myös Irak onnistui kuitenkin suorittaa. Tammikuun 1981 puoliväliin mennessä taistelut eturintamalla hiipuivat, sillä kumpikin osapuoli oli menettänyt taisteluissa satoja vaunuja, sekä muuta materiaalia. Irakilaiset pystyivät säilyttämään asemansa Iranin maaperällä kiivaista taisteluista huolimatta.¹¹⁹

Iranin F-14-lentäjät olivat olleet tähän mennessä aivan ylivoimaisia ilmataisteluissa, eikä yhtään Tomcattia ollut menetetty ilmassa. Syyskuun ja tammikuun välisenä aikana F-14A-hävittäjillä oli ammuttu alas noin 40 irakilaisista konetta. Irakilaisilla lentäjillä oli tarkat säännöt, että missään nimessä ei saa ottaa yhteen Tomcatin kanssa, sillä se tarkoitti yleensä häviötä. Tästä syystä ilmapäivystyksessä olevat koneet olivat tehokkaita, vaikka he eivät päässeetkään torjumaan osastoa, sillä se kääntyi usein takaisin Irakiin kohtaamisen pelossa. Usein F-14A-koneet pääsivät kuitenkin yllättämään Iraniin tunkeutuneet koneet, sillä niillä oli taktiikkana olla käyttämättä omaa tutkaansa muuta kuin vasta lähempänä osastoa, jolloin siihen pystyttiin ampumaan ohjuksia. F-14A-koneita johdettiin torjuntaan taistelunjohtajien avustuksella. Iran pystyi pitämään keskimäärin 60 F-14A-hävittäjää operatiivisessa valmiudessa alkukauden aikana, joka tarkoitti suurta ilmapuolustuskykyä Iranin ilmavoimille. Arvokkaita Tomcatteja ei haluttu käyttää syvällä Irakin puolella. Tästä syystä niitä ei voitu käyttää pommitusosastojen suojina.¹²⁰

Irak sai ensimmäiset Mirage F-1EQ-monitoimihävittäjät 1981-luvun alkupuolella käyttöön. Tämä merkitsi Irakin osalta ilmataistelukyvyen paranemista. Tähän mennessä Irak oli joutunut

¹¹⁸ Cooper & Bishop, s. 112-113.

¹¹⁹ Cooper & Bishop, s. 114.

¹²⁰ Cooper & Bishop, s. 115-116.

tyytymään MiG-torjuntahävittäjiin, jotka eivät olleet kovin tehokkaita. MiG:ssä ei ollut tehokasta tutkaa, jolla olisi voinut etsiä vihollista ilmasta. Sen asejärjestelmä oli heikko niillä korkeuksilla, joissa yhteenotot yleensä tapahtuivat. MiG-lentäjillä oli myös selvästi havaittavissa puutteita ilmataistelukoulutuksessa. Uudet Miraget pystyivät suorittamaan torjuntaja kaikissa sääolosuhteissa ja siinä oli huomattavasti tehokkaammat asejärjestelmät kuin mitä Irakin muissa koneissa. Koneiden mukana Irakiin saapui paljon ilmataisteluohjuksia sekä mekaanikoja ja lennonopettajia, jotka kouluttivat irakilaisille lentäjille ilmataistelua Miragella. Uudet ranskalaisvalmisteiset Matra-tutka- ja -infrapunaohjukset olivat huomattavasti tehokkaampia kuin sen hetkiset Irakilla olevat neuvostovalmisteiset ohjukset.¹²¹

Irakilaiset saivat sovitettua Mirage-hävittäjien mukana tulleita uusia ilmataisteluohjuksia myös MiG-hävittäjiin. Näin Irak sai nostettua myös niiden koneiden suorituskykyä ilmataisteluissa. Ensimmäisen onnistuneen pudotuksen MiG-21:llä ja ranskalaisella ohjuksella Irak sai tehtyä huhtikuussa 1981. Se saikin huhtikuun lopulla tiputettua useita iranilaisia koneita ja sai hankittua hetkeksi jopa pienen ilmaherruuden eteläiselle eturintamalle. Uusien ohjusten ja koneiden tuoma suorituskyvyn nousu oli ensiarvoisen tärkeää Irakille sillä nyt se pystyi paremmin vastaamaan Iranin ilmataistelukykyyn. Tässä vaiheessa Irak ei pystynyt operoimaan kuin 180 taistelulentokoneella.¹²²

Egypti oli alkanut toimittaa suuria määriä varaosia ja asemateriaalia Irakin ilmavoimille. Materiaali toimitettiin pääosin H-3-lentotukikohtaan, joka oli valtava kompleksi. Tukikohdassa suoritettiin koneiden isoimmat huollot ja siellä sijaitti suuri määrä pommikoneita sekä uudet Miraget. Tukikohtaan oli sijoitettuna paljon tärkeää materiaalia, sillä sinne ei Iranin oletettu iskevän. Se oli selkeästi liian kaukana Iranista, että sinne pystyttäisiin hyökkäämään ilmavoimilla. Iran suunnitteli kuitenkin salaista operaatiota hyökätäkseen tärkeään kohteeseen.¹²³

Operaatio suoritettiin huhtikuussa 1981. Iskevä osasto oli kahdeksan F-4-hävittäjäpommittajaa, joita ohjasi parhaat lentäjät. Koneet lensivät aivan Irakin pohjoisrajaa pitkin, niin ettei niitä havaittu tutkilla. Samaan aikaan muita iranilaisia koneita iski muihin kohteisiin hämäykseksi. Kohde oli kuitenkin niin kaukana, että Iran sijoitti Turkkiin kaksi ilmatankkauskonetta, joilla Phantomit tankattiin erittäin matalalla tutkakatveessa Irakin luoteisosassa. Yllätyshyökkäyksellään kaukaiselle kohteelle F-4-koneet saivat aikaan suurta tuhoa. Iskussa tuhoutui kiitoteitä, lentokonesuojia, 48 konetta ja helikopteria maahan, sekä sur-

¹²¹ Cooper & Bishop, s. 116-118.

¹²² Cooper & Bishop, s. 120-121.

¹²³ Cooper & Bishop, s. 119-120.

mansa sai useita taistelijoita. Uusia Mirage-hävittäjiä ja raskaita Tupolev-pommikoneita oli mukana tuhoutuneiden koneiden joukossa. Yksikään Iranin koneista ei saanut vaurioita vaikka vastassa oli jonkin tasoista ilmatorjuntaa. Palaavia iskuosastoja vastaan lähetettiin useita MiG-torjuntahävittäjiä, mutta ne eivät ikinä päässeet torjumaan asti osastoa. Tämä riskialtis operaatio osoitti Irakille, että yksikään sen kohde ei ole turvassa suorituskykyiseltä Iranin ilmavoimalta. Nöyryyttävä isku nopeutti uusien Mirage-hävittäjien operatiiviseksi saattamista. Operaatio oli myös koko vuoteen 1988 asti kestävä sodan pisin ja parhaiten suunniteltu isku.¹²⁴

Iran oli saanut ilmavoimillaan erittäin hyviä tuloksia aikaan yhdeksän kuukauden aikana sodankäyntiä. Nämä tulokset olivat saavutettu kuitenkin raskain menetyksin. Pääkalustoaan F-4 Phantomeita Iranin ilmavoimat oli menettänyt vähintään 40 taisteluissa. Useita muita koneita oli pois käytöstä taisteluissa tulleiden vahinkojen tai varaosien puutteiden takia. Iranin oli pakko alkaa hankkimaan varaosia, ammuksia, ohjuksia ja muita tärkeitä osia, joilla se pystyisi jatkamaan tehokasta ilmasotaa. Iran pystyi hankkimaan useista eri lähteistä tarvikkeita vaikka Yhdysvallat oli asettanut Iranin kauppasaartoon aseiden osalta. F-5 Tigereita se oli menettänyt noin 50. F-5-koneiden huolto oli kuitenkin huomattavasti helpompaa ja siihen löytyi myös runsaasti varaosia Iranista jo valmiiksi. Iran pystyi kesällä 1981 operoimaan noin 120 F-4:llä ja 120 F-5:llä. F-4 koneita oli lisäksi noin 50 korjauksessa ja odottamassa varaosia. Iranilaisilla oli tapana varastoida kaikki rikkiinäisetkin koneet ja muut osat huolellisesti odottamaan korjausta, eikä vain jättää niitä heitteille, mikä oli erinomainen asia ajatellen, jos sota kestäisi kauan, niin kuin se teki.¹²⁵

Tähän mennessä iranilaisten käyttämät taktiikat pommituksissa ja syvälle Irakiin tunkeutumisessa olivat osoittautuneet toimiviksi. Lähes kaikissa F-4-koneilla suoritetuissa operaatioissa käytettiin ilmatankkausta lähellä rajaa, joka lisäsi huomattavasti iranilaisten toimintamatkaa ja pommikuormaa. Tankkaus suoritettiin korkeudessa, joka oli selvästi näkyvässä Irakin tutka-
valvonnalle. Tankkauksen jälkeen joustavasti toimivien iskuosastojen korkeus tiputettiin muutamiin metreihin maastosta. Sisääntuloreitit olivat aina tarkasti valittu jokaista tehtävää varten, eikä useinkaan käytetty samoja reittejä seuraavissa operaatioissa. Kohteelle lennettiin vuorijonojen välissä, kanjoneissa ja jokia pitkin täydessä radiohiljaisuudessa niin matalalla, etteivät irakilaiset saaneet tulosta yleensä ennakkovaroitusta vasta kun koneet olivat jo kohdeella. Kun hyökkäys havaittiin irakilaiden toimesta, oli jo liian myöhäistä, sillä torjuntahävittäjät eivät ehtineet niin nopeasti ilmaan, eivätkä ilmatorjunnan maalinosoitustutkat ehtineet

¹²⁴ Cooper & Bishop, s. 119-120.

¹²⁵ Cooper & Bishop, s. 122-123.

lämmetä. Taktiikkana oli lentää aluksi kohteen ohitse ja sen jälkeen hyökätä kohteelle suunnasta, josta irakilaiset eivät sitä odottaneet. Irakin ilmapuolustus kokeili useita erilaisia taktiikoita, joilla se olisi saanut estettyä tällaiset hyökkäykset, kuten tehostamalla ilmavalvontaa useimmiten käytettyjen tuloreittien varrelle ja asettamalla verkkoja reiteille, jossa Iranin koneet lensivät. Verkot asetettiin korkeudelle, jossa koneet lensivät ja näin törmäisivät niihin. Irakilaisten yritykset eivät kuitenkaan tuottaneet tulosta. Useimmiten isoimpana ongelmana iranilaisilla lentäjillä oli kuitenkin polttoaineen riittävyys ja aika ajoin koneet joutuivatkin tekemään hätälaskuja. Iran osoitti hallitsevansa erittäin hyvin iskut syvyyteen päivisin sekä ilmatankkauksen radiohiljaisuudessa. Myöhemmin operaatioita alettiin suorittaa yöllä sekä huonossa säässä.¹²⁶

Syyskuuhun 1981 mentäessä kummankin osapuolen iskut strategiaan kohteisiin syvyydessä vähenivät. Iran oli oman väittämänsä mukaan tuhonnut tai vahingoittanut käyttökelvottomaksi lähes kaikki tärkeät kohteet. Iran lensi vielä tiedustelulentoja korkealla pitääkseen itsensä tietoisena kohteiden korjauksien vaiheesta Irakissa. Syyskuun lopun ja marraskuun alun välisenä aikana ilmaiskut keskittyivät taas pääosin maavoimien tukemiseen. Nyt Iran onnistui vahvan ilmatuen avulla ajamaan Irakin osaksi pois tärkeiltä alueilta Khuzestanin provinssista. Irakin sekä Iranin ilmavoimat suorittivat kumpikin onnistuneita lähitulitukitehtäviä kiivaisiin eturintaman taisteluihin. Iran tuki maavoimien toimintaa myös lentämällä kuvauslentoja eturintamalla, joilla saatiin tuotettua tärkeää tilannetietoa joukkojen liikkeistä ja toiminnasta. Korkealla tapahtuvat lennot paljastivat usein myös ohjusilmatorjunnan asemapaikkoja sillä asemilta yritettiin ampua ohjuksilla alas tiedustelukoneita. Näihin Iran vastasi välittömästi pommittamalla asemapaikkoja, jolloin eturintaman ilmatorjuntaa pystyttiin lamauttamaan. Irakin lähitulitukipommitukset olivat suurimmaksi osaksi tehottomampia mitä Iranin vastaavat, sillä iskut olivat toistuvasti epätarkkoja ja pommeissa oli toimintahäiriöitä. Ensimmäistä kertaa myös Mirage osallistuivat pommituksiin, sillä muita koneita menetettiin hälyttävällä tahdilla ja Mirage-koneissa oli paremman avioniikan ansiosta parempi kyky suorittaa ilmasta-maahan tehtäviä kuin neuvostoliittolaisilla koneilla.¹²⁷

Irakin ilmavoimat muuttivat strategiaansa vuoden 1981 loppupuolella, sillä se oli epäonnistunut saamaan vaadittua vaikutusta Iranin merkittäviin kohteisiin, eikä se ollut onnistunut hankimaan ilmaherruutta taistelukentän ylle, mikä olisi voinut muuttaa sodankulkua. Irak aloitti uudestaan iskut teollisuuden kohteisiin, joita vastaan Iran oli iskenyt lähes koko sodan ajan. Ilmaoperaatiot Persianlahden meriyhteyksiin olivat olleet pitkän aikaa vähäisiä, jonka takia

¹²⁶ Cooper & Bishop, s. 123-124.

¹²⁷ Cooper & Bishop, s. 127-129.

kansainvälinen laivaliikenne oli palannut normaaliin volyyymiinsa. Pohjoisen Persianlahden terminaalit Iraniin olivat äärimmäisen tärkeässä asemassa kauppaliikennettä ajatellen. Suurin osa Iranin öljynviennistä ja asevoimien toimituksista Khuzestaniin olivat riippuvaisia näistä terminaaleista. Lokakuussa 1981 IQAF aloitti ensimmäisen ison ilmaoperaation näihin kohteisiin. Ensimmäisissä iskuissa Iran yllätettiin ja Irak sai tuhoa aikaan upottamalla useita aluksia ja pommittamalla satamia. Tämä sai aikaan jonkin asteista talouskriisiä Iranissa ja siitä syystä näiden alueiden ilmapuolustusta vahvennettiin välittömästi, joka taas tuli yllätyksenä Irakille.¹²⁸

Hyvien kauppasuhteiden ansiosta Ranskaan sai Irak hankittua myös uusia Crotale- ja Roland-ohjusilmatorjuntayksiköitä vahvistamaan ilmapuolustusta vuoden 1981 lopulla. Näillä järjestelmillä oli se etu, että iranilaisten lentokoneiden tutkavaroitimia ei ollut säädetty toimimaan länsimaista kalustoa vastaan, joten iranilaiset lentäjät eivät saaneet varoitusta näiden järjestelmien hyökkäyksistä. Samaan aikaan kun suhteet länteen vahvistuivat, niin myös suhteet Neuvostoliiton kanssa paranivat Irakilla. Neuvostoliitto alkoi toimittaa jälleen suuria eräiä ammuksia ja varaosia Irakiin. Ilmavoimat saivat myös hankittua upouusia MiG-25PD Foxbat-hävittäjiä, jotka olivat suorituskykyisempiä vanhempiin MiG-hävittäjiin verrattuna. Ensimmäisessä erässä uusia koneita toimitettiin kuusi kappaletta. MiG-25-koneilla alettiin suorittaa myös kuvaustiedustelulentoja, jolla saatiin nostettua huomattavasti Irakin tiedustelukykä.¹²⁹

Kesään 1982 mennessä Iran sai kahden suuren operaation (operaatiot Fat'holmobin ja Beit-ol-Moqaddass) onnistumisen myötä lyötyä Irakin joukot eturintamalla. Iran sai vallattua takaisin tärkeät alueet, jotka Irak oli sodan alkuvaiheessa voittanut itselleen.¹³⁰

Ensimmäisessä operaatiossa, joka alkoi vuoden 1982 alkupuolella, Iranin ilmavoimat saivat tehtävikseen tuottaa jatkuvasti kuvaustiedustelua rintamalta, antaa lähitulitukea, suorittaa muita pommituksia, jotka tukevat maavoimien toimintaa ja suojata maavoimien toiminta operaatioalueella ilmapuolustuksella. Nyt IRIAF käytti ensimmäistä kertaa ilmatorjuntayksiköiden liikkuvaa taktiikkaa alistamalla HAWK-pattereita eturintamalle. Aiemmin ilmapuolustuksen ilmatorjunta oli toiminut vain kiinteiltä asemapaikoilta, eikä koskaan eturintaman joukkojen suojana. Ilmavoimat oli ennen operaation alkua sateisena kautena pystynyt huoltamaan 90 % kalustostaan lentokelpoiksi, jonka takia teknisten syiden takia keskeytyneet lennot vähenivät. Operaation ajan Iranin ilmavoimat onnistuivat tehtävissään erinomaisesti. IRIAF suoritti sa-

¹²⁸ Cooper & Bishop, s. 128-129.

¹²⁹ Cooper & Bishop, s. 129-130, 132.

¹³⁰ Cooper & Bishop, s. 130-133.

malla myös iskuja lentotukikohtiin ja sai tuhottua maahan yli 30 lentokonetta. Irakin ilmavoimat joutui taas kerran evakuoimaan lentokoneitaan H-3-tukikohtaan, Jordaniaan ja Saudi-Arabiaan. Saddam Hussein oli avuttomassa tilassa, sillä hänen maavoimat oli pahasti lyöty ja osa ilmavoimista evakuoitu. 12. huhtikuuta 1982 Irak lupautui vetäytyä kokonaan Iranista, että sota saataisiin päätökseen. Iran oli kuitenkin niskan päällä, eikä halunnut sodan loppuvan kuin vasta sitten kun Irak on lyöty kokonaan ja se antautuisi ehdoitta. Iran halusi hyökätä Irakin maaperälle.¹³¹

Seuraava operaatio alkoi 40 päivää ensimmäisen jälkeen 30. huhtikuuta. Irak oli nyt sijoittanut Mirage- ja MiG-23-koneita kentille, jotka olivat lähellä maiden rajaa, että se pystyisi paremmin vastaamaan Iranin ilmaiskuihin eturintamalla. IRIAF:n tärkein tehtävä operaatio Beit-ol-Moqaddass:ssa oli suojata operaatioalue kahdella HAWK-patterilla ja yhdellä Rapier-patterilla sekä F-4- ja F-14A-hävittäjillä. Muita tehtäviä oli tukea maavoimien hyökkäystä lähitulituella korkealta ja matalalta suurimmaksi osaksi F-5-koneilla ja lentää täydennyksiä sekä evakuoida haavoittuneita kuljetuskoneilla. Irakilaiset yrittivät uusilla Mirage-hävittäjillä ja paremmalla ennakkovaroituksella saada torjuttua iskuja, mutta iranilaiset pystyivät estämään tämän hyvin sijoitetulla ilmapuolustuksella ja uudella hävittäjätaktiikalla. Koko operaation ajan Iran pystyi suorittamaan lähitulitukitehtäviään ilman merkittävää vastarintaa, joka oli avain maavoimien hyökkäyksen onnistumiseen. Irakin maa- ja ilmavoimat taistelivat sillä hetkellä selviytymisestä menettäen jatkuvasti runsaasti kalustoaan eturintamalla. Tässä operaatiossa Iran lensi 890 ilmapuolustuslentoa, 87 lähitulitukitehtävää, 22 kuvaustiedustelulentoa, 847 kuljetuslentoa ja 315 ilmatankkaussuoritusta. Erilaisia pommeja pudotettiin yli 24 000 kiloa.¹³²

Näissä kahdessa isossa operaatiossa Iranin väittämän mukaan Irak menetti noin 60 lentokonetta. Irak lensi operaatioissa 175 lentoa ja menetti päivittäin kolmesta viiteen konetta. Irak ei saanut ilmavoimillaan oikeastaan muuta aikaiseksi kuin tekemään Iranin ilmatilasta erittäin vaarallisen siviilikoneille hyökkäämällä näiden koneiden kimppuun. Tämä sai kuitenkin sen aikaiseksi, että lentoyhtiöt lopettivat lentämisen Iranin ilmatilassa. Kesällä 1982 Irakilla oli enää 100 lentokelpoista konetta käytössään. Näiden operaatioiden aikana Irakilla ei ollut käytössään parhaita lentäjiä, sillä he olivat koulutuksessa uusiin konetyyppeihin Ranskassa, Egyptissä, Neuvostoliitossa ja Englannissa. Irakin maavoimat olivat myös pahassa tilassa, sillä se oli menettänyt erittäin paljon kalustoa ja sotilaita.¹³³

¹³¹ Cooper & Bishop, s. 130-132.

¹³² Cooper & Bishop, s. 132-133.

¹³³ Cooper & Bishop, s. 134-135.

Iranin päätös jatkaa sotaa tiesi hankaluuksia Iranin ilmavoimien huolto-organisaatiolle. Puollessatoista vuodessa Iran oli menettänyt noin 120 lentokonetta ja tällä hetkellä käytössä oli noin 250 konetta. Ilmavoimien kyky huoltaa kasvoi kokoajan, mutta vasaosista ja aseistuksesta oli pulaa. Israelin myymät varaosat toukokuun 1980 ja kesäkuun 1981 välisenä aikana eivät riittäneet pitämään ilmavoimia täydessä operatiivisessa kunnossa. IRIAF:n ylin johto oli erittäin huolissaan mahdollisesta hyvin pitkäkestoisesta sodasta. Kevään 1982 taistelut olivat kulluttaneet ilmavoimien resursseja runsaasti.¹³⁴

Iranin ilmavoimien oli pakko suorittaa tukitehtäviä maajoukoille mahdollistaakseen niiden etenemisen. Vaikka Irakin hävittäjätorjunta oli heikolla tasolla, niin ilmatorjunta toimi tehokkaasti. IRIAF joutui väistämättä ilmatorjuntatulen alle lentäessään lähitulitukitehtäviä ja se aiheutti myös suuria tappioita.

4.4 IQAF hyökkää, IRIAF puolustaa (kesäkuu 1982-1983)

Neuvostoliitto oli huolissaan, että menettää hyvän kauppakumppanin kun Irak alkoi tehdä sopimuksia Ranskan kanssa asejärjestelmistä. Neuvostoliitto ja Irak tekivät uusia sopimuksia alkuvuodesta 1982. Neuvostoliitto toimitti 40 kunnostettua MiG-21PFMA-hävittäjää, 60 modernia MiG-23MF- ja MiG-23ML-hävittäjää ja kuusi MiG-25PD-hävittäjää, sekä uusia ja parempia versioita SA-2-, SA-3-, SA-8- ja SA-9-ilmatorjuntajärjestelmistä. Egypti toimitti myös Irakiin aseita ja varaosia. Uusien neuvostoliittolaisten ja ranskalaisten koneiden tyyppikursseille lähetettiin parhaita lentäjiä Irakista, joka tarkoitti Irakin ilmavoimien taistelukyvyn putoamista kesällä 1982.¹³⁵

Kesäkuussa 1982 Iran aloitti hyökkäyksen Irakiin eteläisellä rintamalla tarkoituksena vallata Bashrahin kaupunki. Iranin ilmavoimien resurssit ja valmistautuminen ei ollut vaaditulla tasolla ottaakseen tehokkaasti osaa tällaiseen hyökkäykseen. Operaation aikana Iranin ja Irakin ilmavoimien toiminta pidettiin minimissään. Hyökkäys maavoimilla ei kuitenkaan onnistunut sillä, se tarvitsi toimintaansa voimakasta tukea ilmavoimilta. Aika ajoin lähitulitukea oli saatavilla, mutta iskut olivat satunnaisia ja siten tehottomia.¹³⁶

¹³⁴ Cooper & Bishop, s. 137-138.

¹³⁵ Cooper & Bishop, s. 137-138.

¹³⁶ Cooper & Bishop, s. 138-139.

Iranin oli ollut pakko vähentää lähitulitukitehtävien määrää isojen tappioiden takia, että pystyisi säilyttämään tehokkuuttaan tulevaisuudessa. Ilmapuolustus haluttiin kuitenkin pitää mahdollisimman tehokkaana, joten hävittäjätorjuntaan haluttiin panostaa voimaa enemmän kuin maajoukkojen tukemiseen.

Vuonna 1982 Irak käytti ilmavoimiaan osaksi maavoimien tukemiseen. Ilmavoimilla pyrittiin suurimmaksi osaksi kuitenkin vaikuttamaan Iranin talouteen iskemällä tärkeisiin kohteisiin etelä-rannikolla, Persianlahdella ja Khuzestanin öljykentillä. Tarkoitus oli iskeä niin tehokkaasti öljyteollisuuteen, ettei Iranilla olisi varaa jatkaa sotaa. IQAF suoritti useita iskuja tankkereita ja aluksia vastaan, sekä yritti tuhota elintärkeitä kohteita teollisuuden kannalta kuten Khark Island ja Bandar-e Khomeini. Khark Island oli yksi parhaiten suojattu alue ilmahyökkäyksiltä Iranissa koko sodan ajan. Saarella oli paljon ilmatorjuntaa ja lähes aina ilmapäivystykoneita ilmassa, jotka olivat lähinnä F-14A-hävittäjiä. Lentäjillä ei ollut motivaatiota lentää hyvin suojattuun kohteeseen huonosti tehtävään sopivalla koneella ja huonosti suunnitelluilla iskuilla. Koneet, jotka pääsivät kohteelle asti, suorittivat pommitukset yleensä väärällä tekniikalla eikä tulosta saatu aikaan. Koneet, jotka yrittivät iskeä laivoihin, ammuttiin myös usein alas F-14A-hävittäjillä, jotka päivystivät lähellä Persianlahtea. Iranilaisia hävittäjiä käytettiin myös suojaamaan isoja tankkeri ja laivosastoja yhdessä merivoimien aluksien kanssa.¹³⁷

Vuoden 1982 kesän aikaan IQAF ei pystynyt suorittamaan tehokkaita ilmaoperaatioita ja se toimi suurimmaksi osaksi hajanaisilla osastoilla mieluummin kuin isommilla iskuosastoilla, joita suojataan hävittäjillä ja tuetaan elektronisen sodankäynnin menetelmillä. Iranin ilmavoimat sen sijaan suoritti onnistuneita matalalla lennettyjä iskuja valittuihin kohteisiin Irakin sisämaassa. Yleensä Irakin hävittäjä- ja ilmatorjunta oli voimattomia näissä iskuissa. Irakin ilmatorjunta oli optimoitu keski- ja yläkorkeuksien torjuntoihin eikä matalalla lentäviin kohteisiin. Irakin ilmapuolustuksen suorituskyky parantui kuitenkin hiljalleen. Uusien Roland- ja Crotale-ohjuilmatorjuntayksiköiden tullessa käyttöön matalalla lentäviä kohteita pystyttiin torjumaan huomattavasti tehokkaammin kuin ennen. Hävittäjätorjuntakin oli saanut suorituskyvyn nousun uusien Mirage F.1EQ-hävittäjien ja Matra Super 530F-1-tutkaohjusten tullessa operatiiviseen käyttöön kasvavassa määrin. Mirage-hävittäjillä oli yllätys mahdollisuus, sillä Iranin tutkavarokit eivät antaneet hälytystä länsimaista kalustoa vastaan, ellei niitä oltu modifioitu. Tähän mennessä Irakin F-4 Phantomeihin, jotka suorittivat ilmaiskuja Irakiin, ei ollut asennettu AIM-7 Sparrow-tutkaohjuksia omasuojaksi, mutta nyt se tuli pakolliseksi suuremman hävittäjätorjuntauhkan takia. Iranilaiset alkoivat menettää lähes jokaisessa iskussa

¹³⁷ Cooper & Bishop, s. 140-144, 146.

syvälle Irakiin ainakin yhden lentokoneen, mikä ei ollut kriittisessä resurssitilanteessa hyvä asia.¹³⁸

Lokakuussa 1982 Iran hyökkäsi pohjoisempaa keskisellä eturintamalla Irakiin, sillä etelässä hyökkäys oli epäonnistunut. Nyt tavoitteena oli Irakin rajakaupunki Mandali ja sen jälkeen myöhemmin hyökätä aina Bagdadiin saakka. Irakilla oli kuitenkin vahva vastarinta, eikä Iranin hyökkäys tuottanut taaskaan toivottuja tuloksia. Irakin ilmavoimat osallistuivat myös kii-vaasti taisteluihin antamalla lähitulitukea, mutta Iranin joukkoja suojaamaan alistetut HAWK-patterit toimivat tehokkaasti eturintamalla ja usein IQAF koki tuntevia menetyksiä tehtävissä. IRIAF ei tuottanut lähitulitukea, mutta hävittäjätorjuntaa se tuotti tehokkaasti eturintamalle.¹³⁹

Vuoden 1982 lopulla Iranin ilmavoimat oli joutunut vähentämään hyökkäyksellisiä ilmaope-raatioita minimiin, sillä sen konekanta oli vähenemässä hälyttävällä tahdilla. Mekaanikot työskentelivät kovasti sen eteen, että saisivat lähes 120 vaurioitunutta tai muuten pois käytös-tä olevaa konetta lentokuntoon. Sen hetkinen käytössä olevien koneiden määrä oli enää 200 kappaletta. IRIAF oli pakotettu käyttämään operatiivisia F-5 Tiger-, F-4 Phantom- ja F-14A-hävittäjiä pääosin puolustuksellisiin tehtäviin, sillä oli erittäin tärkeää säästää kaikin mahdol-lisin keinoin resursseja pitkittyneessä sodassa. Tähän oli kuitenkin tulossa muutos, sillä tam-mikuussa 1983 iranilaiset teknikot saivat selvitettyä inventaariojärjestelmä PeaceLogista mi-hin shaahin aikaista materiaalia oli varastoitu. Ilmavoimat pystyi nyt paikantamaan useita maanalaisia varastotiloja, joihin oli varastoitu noin 30 miljoonaa varaosaa ja partikkelia sekä hukassa olleet AIM-54A Phoenix-tutkaohjukset. Kahden viikon aikana useita koneita pystyt-tiin huoltamaan toimintakuntoiseksi ja esimerkiksi F-14A Tomcat-laivueet pystyttiin varus-tamaan vähintään 60 hävittäjällä ja pitämään se ainakin vuoden samassa valmiudessa konei-den osalta. Ohjusten löytämisen myötä hävittäjät pystyttiin varustamaan nyt täyteen lastiin ilmataisteluoohjuksia tarpeen niin vaatiessa, kun ennen ne oli pystytty varustamaan vain kah-della tai neljällä Phoenixilla.¹⁴⁰

Irakin ilmavoimien tulevaisuudennäkymät alkoivat näyttää hyvältä vuoden 1983 alkaessa. Se oli saamassa uusien koneiden laivueita täyteen operatiiviseen valmiuteen. Irak sai hankittua myös 80 kappaletta kiinalaisia F-7B-hävittäjiä, jotka olivat kopioita MiG-21F-13-koneista. F-7B:t oli modifioitu niin, että ne pystyttiin varustamaan ranskalaisilla Matra R.550 Magic 1-ilmataisteluoohjuksilla. F-7B-hävittäjillä varustettiin osa laivueista, jotka ennen lensivät MiG-

¹³⁸ Cooper & Bishop, s. 143-144.

¹³⁹ Cooper & Bishop, s. 144-146.

¹⁴⁰ Cooper & Bishop, s. 149-150.

21-koneilla. Samalla Egypti toimitti Irakiin pommeja, ammuksia, raketteja, lisätankkeja ja runsaasti varaosia F-7B-, MiG-21-, ja Su-7/20-koneisiin. Su-7BMK- ja Su-20M-laivueita oli korvaamassa uudemmillä Su-22M-3K- ja Su-22M-4K-rynnäköhävittäjillä ja taisteluissa menetettyjen MiG-23BN-koneiden tilalle saatiin uusia vastaavia. Ranskasta toimitettiin Irakiin jatkuvasti lisää varaosia ja samoin Neuvostoliitosta ja Egyptistä tavaraa saapui Irakiin kokoajan. Lisää koneita oli myös tulossa vuoden 1983 aikana ja alkuvuodesta koneiden määrä Irakissa oli noussut 332:een. Kummankin maan ilmavoimien suorituskyky oli nyt pystytty nostamaan taas lähes samalle tasolle kuin se oli sodan alussa.¹⁴¹

1982 vuoden lopun vähäisten ilmaoperaatioiden jälkeen IQAF aloitti ilmaiskut Iranin öljy-asemia ja siviilejä vastaan Khuzestanissa. Nyt IRIAF käytti ensimmäistä kertaa Boeing 707 Roving Eye-signaalitiedustelukonetta, jolla pystyttiin antamaan hyvä ennakkovaroitus lähes tyvistä uhkista ilmassa. Tällä ennakkovaroituskyvyllä oli erittäin tärkeä asema Irakin ilmapuolustukselle myös loppusodan ajan. Irak sai vasta vuonna 1987 tiedon signaalitiedustelukoneen operaatioista ja kyvyistä. Iranin ilmavoimat pystyivät nyt vastaamaan erinomaisesti Irakin ilmaiskuihin, sillä useita koneita pystyttiin pitämään suuressa valmiudessa torjuntaja varten ja usein pari F-14A- ja F-4-hävittäjiä oli ilmapäivystyksessä Dezfulin eteläpuolella ja Tabrizin läheisyydessä. Suurin osa Irakin iskuosastoista saatiin torjuttua heti rajalta, joko ilma- tai maapäivystyskoneilla. Iranin ilmavoimat alkoi käyttää uutta taktiikkaa, joka paransi osaltaan ilmapuolustuskykyä. Kolme F-14A-hävittäjää oli modifioitu niin sanottuun mini-AWACS roolin, joiden tarkoitus oli tuottaa ennakkovaroitusta ilmasta ja sen jälkeen johtaa muita hävittäjiä torjuntaan ja antaa niille sekä ilmatorjunnalle maalitietoa vihollisesta.¹⁴²

Irakilaisilla lentäjillä oli vieläkin käsky välttää kontaktia F-14A-hävittäjien kanssa, ja jos lentäjä sai informaation, että Tomcat on vastassa, niin koneen suunta käännettiin nopeasti takaisin kohti Irakia. IQAF yritti uutta taktiikka F-14A-hävittäjiä vastaan, joka oli kyllästää niiden tutkat ja harhauttaa havaitsemista suurella osastolla koneita, jotka samanaikaisesti lentävät eri suuntiin. Taktiikkaa yritettiin ensimmäisen kerran operaatiolla, jonka iskevään osastoon kuului 40 Su-20-, Su-22M-3K- ja MiG-23BN-rynnäköhävittäjää ja saattavaan osastoon lukuisia Mirage F.1EQ-, MiG-23MS- ja juuri ostettuja MiG-23MF-hävittäjiä. Saattohävittäjillä oli tarkoitus hyökätä havaittuihin F-14A Tomcat-koneisiin useasta eri suunnasta samaan aikaan ja sillä aikaa iskevä osasto pääsee hyökkäämään kohteilleen. Fakta oli kuitenkin, että Irakin ilmavoimien johto ja lento-osastojen johtajat eivät vieläkaan pystyneet suunnittelemaan ja johtamaan näin massiivisia ja monimutkaisia ilmaoperaatioita tehokkaasti, eikä irakilaisia

¹⁴¹ Cooper & Bishop, s. 150.

¹⁴² Cooper & Bishop, s. 150-151.

lentäjiä ollut koulutettu suojaamaan toistensa selustaa. Ja vaikka F-14A-hävittäjät kohtasivatkin näin isoja osastoja, ei niiden tutkia pystynyt kyllästämään, sillä ne oli suunniteltu käsittelemään suuria määriä maaleja. Kaikki osastot torjuttiin hävittäjä- ja ilmatorjunnalla ja Irak menetti useita koneita.¹⁴³

Iranin iso ilmaoperaatio tammikuun alussa, johon osallistui 40 hävittäjää, onnistui huomattavasti paremmin kuin Irakin. Iran käytti ensimmäisen kerran uutta ”carpet” pommitus taktiikkaa aluemaaleja vastaan, jossa pommitus tapahtui yli 12 kilometrin korkeudesta. Muutamia iskuosastojen pommituksia IQAF pystyi estämään, mutta useimmat koneet saivat toimitettua pomminsa kohteisiin. Operaation tehokkuudesta kertoo se, että IRIAF ei menettänyt yhtään konetta. Näillä korkeuksilla lennettäessä koneet joutuivat SA-2-ohjusilmatorjunnan uhkan alle. Iran oli saanut hankittua Israelista uusia AN/ALQ-101(V)-3E elektronisia häirintälähetimiä, joilla pystyttiin kohtuullisen helposti väistämään Irakin keski- ja yläkorkeuden ohjusilmatorjunta. Koko kahdeksan vuotta kestäneen sodan aikana SA-2-ilmatorjuntaohjuksilla saatiin raportoidusti ammuttua vain viisi konetta alas.¹⁴⁴

Vuosi 1983 jatkui siten, että lähinnä Irak suoritti lähitulitukitehtäviä auttaakseen kiivasta maavoimien taistelua sekä ilmaiskuja teollisuutta ja rajaseudun siviiliväestöä vastaan. Irak menetti runsaasti koneita, mutta kokoajan koneita saatiin hankittua lisää Irakiin menetettyjen tilalle. Neuvostoliitto lähetti käytännössä aina yhden koneen yhden menetetyn tilalle ja neuvostoliittolaiset teknikot varmistivat, että varaosia on riittävästi. Suhde Ranskan ja Irakin välille oli kehittynyt erittäin hyväksi ja Ranskan päätti lainata viisi omaa Super Etendard-rynnäkköhävittäjää Irakin ilmavoimien käyttöön. Ranskasta toimitettiin myös lisää Mirage F.1EQ-koneita, joiden mukana oli muun muassa parempia F.1EQ4-versioita ja tilauksessa oli 20 F.1EQ5-200-koneita. Vuoden loppua kohti mennessä Irakin ilmavoimilla oli jo 400 taistelulentokonetta operatiivisessa käytössä. Iranin ilmavoimien taktiikka oli puolustaa ilmatilaa ja ampua alas mahdollisimman paljon irakilaisia koneita, niin että niillä loppuisivat resurssit. Myös Iran menetti koneita, joiden joukossa oli muun muassa F-14A-hävittäjiä. Irakin ainoa taktiikka näitä koneita vastaan oli yllätys ja joskus harvoin se myös onnistui.¹⁴⁵

Lokakuussa 1983 Yhdysvallat asettivat Iranin listalle valtioista, jotka tukevat kansainvälistä terrorismia. Yhdysvallat alkoi painostaa Iso-Britanniaa, Israelia, Italiaa, Etelä-Koreaa, Turkia ja Länsi-Saksaa, että ne lopettaisivat asetoimitukset Iraniin. Samaan aikaan Yhdysvallat

¹⁴³ Cooper & Bishop, s. 150-151.

¹⁴⁴ Cooper & Bishop, s. 152, 154.

¹⁴⁵ Cooper & Bishop, s. 153-158.

poisti Irakin samalta listalta, joka mahdollisti aseiden myymisen Irakiin. Yhdysvallat tuottivat myös satelliitti- ja AWACS-tiedustelua Iranin joukkojen liikkeistä, jota se lähetti Saudi-Arabian välityksellä Irakiin.¹⁴⁶

Iranin ilmavoimat oli tuottanut kokoajan tehokasta ilmapuolustusta. Resursseista johtuen se suoritti vähemmän hyökkäviä operaatioita, mutta aina aika ajoin kun IRIAF niitä suoritti, olivat ne yleensä tehokkaita. Irakin konemäärä oli kasvussa, joten se pystyi ylläpitämään intensiivistä hyökkäävää taktiikkaa. Iranin tehokas ilmapuolustus aiheutti kuitenkin suuria tappioita Irakille ja iskut olivat kokonaisuudessaan tehottomampia kuin Iranin. Menetettyjen koneiden mukana menetettiin samalla lentäjiä, jolloin uusia ja kokemattomia pilotteja jouduttiin käyttämään vaativiin lentotehtäviin. Kokemattomuus vaikutti osaltaan ilmaiskujen tehottomuuteen.

4.5 Iskut kauppamerenkulkuun (1984-1985)

Vuoden 1984 alusta lähtien Irak aloitti toden teolla niin sanotun ”tankkerisodan”, jossa pääosin Irak ja sen ilmavoimat hyökkäsi öljytankkereita ja rahtilaivoja vastaan Persianlahdella aina sodan loppuun saakka. Hyökkäyksiä oli suoritettu jo ennemminkin, mutta nyt siitä tuli lähes arkipäivää. Irakin tarkoituksena oli saada sota loppumaan vaikuttamalla Iranin kauppameriliikenteeseen niin paljon, että Iranin talous ei kestäisi jatkaa sotaa enää. Pääkohteina oli Khark Islandilta toimivat tankkerit, jotka kuljettivat 85 % Iranin öljystä maailmalle, sekä Kharkin terminaalit ja muut tärkeät kohteet saarella. Alussa aluksia vastaan iskettiin lähinnä helikoptereilla, joita suojattiin hävittäjillä. Aseina helikoptereissa ja myöhemmin rynnäkköhävittäjissä käytettiin AM.39 Exocet-meritorjuntaohjuksia, jotka oli suunniteltu lähinnä pienempiä sota-aluksia vastaan. Tästä syystä ohjukset, eivät olleet aivan niin tehokkaita isoja tankkereita vastaan.¹⁴⁷

Uusien Super Etendard-koneiden päätehtäväksi tuli iskeä kauppaliikenteen aluksia vastaan ja näiden koneiden mukaan tulo paransi myös huomattavasti Irakin kykyä iskeä niihin. Myös muita koneita kuten Su-22M-3/4K-rynnäkköpommittajia käytettiin iskuihin. Iskuja merelle tehtiin aina kausittain ja välillä oli jopa kuukausien taukoja niiden välillä. Iranilla oli vaikeuksia torjua iskuja, sillä tutkavalvontakyky oli heikko Persianlahden suunnalla matalla lentäviin koneisiin. Irak onnistui monissa iskuissaan upottamaan useita aluksia, mutta myös Iran onnistui ilmapuolustuksellaan torjumaan monia merelle suuntautuvia hyökkäyksiä. IQAF:n kyky

¹⁴⁶ Cooper & Bishop, s. 158.

¹⁴⁷ Cooper & Bishop, s. 161-162, 170.

iskeä ilmatorjunnalla suojattuun Kharkiin parani kun Ranskasta toimitettiin uusia elektronisia Caiman-häirintälähettämiä ja tutkaan hakeutuvia ARMAT-ohjuksia kesällä 1984. Siitä lähtien iskut tehtiin pääsääntöisesti osastolla, johon kuului kaksi Super Etendard- (myöhemmin Mirage F.1EQ-5) ja neljä Su-22M-3K-rynnäköhävittäjää suojattuna kahdella Mirage F.1EQ-hävittäjällä aseinaan ARMAT-ohjuksia ja kahdella Mirage F.1EQ-saattohävittäjällä.¹⁴⁸

Kahdeksan ensimmäistä uutta Mirage F.1EQ5-200-monitoimihävittäjää toimitettiin Irakiin lokakuussa 1984, joka entisestään paransi kykyä iskeä merelle. Uudet jokasään monitoimihävittäjät oli tärkein yksittäinen parannus Irakin ilmavoimille, ja ne olivat erityisen tehokkaita juuri ”tankkerisodassa”. Näitä hävittäjiä Irak pystyi tankkaamaan ilmassa, joka paransi niiden kykyä iskeä kauas. Irakilla ei ollut varsinaisia ilmatankkaus koneita vaan he käyttivät ”buddy” tankkauslaitteita, joiden avulla toisesta hävittäjästä pystyttiin tankkaamaan ilmassa koneita. Tämä ei osoittautunut kuitenkaan kovin tehokkaaksi tavaksi ja sitä käytettiin harvoin. Vuoden 1984 aikana Irakin ilmavoimat oli iskenyt noin 130 alusta vastaan ja samoin Khark Islandiin oli saatu merkittäviäkin vahinkoja aikaan. Vuonna 1985 tahti jatkui samanlaisena kun aluksia vastaan hyökättiin 124 kertaa ja Kharkia vastaan 77 kertaa. Irak pystyi aina väliaikaisesti vaikuttamaan Iranin öljyvientiin, mutta ratkaisevaa vaikutusta ei saatu missään vaiheessa, eikä Iran täten suostunut lopettamaan sotaa.¹⁴⁹

Iran halusi myös saada vaikutusta kauppaliikenteeseen merellä. IRIAF toteutti ilmaoperaatioita aluksia vastaan, joskin paljon pienemmällä volyymillä kuin IQAF. Iranin ilmavoimilla ei ollut meritorjuntaohjuksia, joten se joutui käyttämään AGM-65A Maverick-ohjuksia, jotka olivat kuitenkin erittäin tehottomia aluksia vastaan. Pieni osa F-4E Phantom-lentäjistä oli saanut koulutuksen operointiin matalalla pinta-aluksia vastaan ja he suorittivat näitä operaatioita. Osa iranilaisten hyökkäyksistä suuntautui Saudi-Arabian ilmatilaan, jossa yritykset torjuttiin F-15 Eagle-hävittäjillä Yhdysvaltojen AWACS-koneen avustuksella.¹⁵⁰

Vuodesta 1984 lennetyt ilmaoperaatiot eivät rajoittuneet pelkästään ”tankkerisodankäyntiin”. Muitakin ilmaoperaatioita suoritettiin kummankin ilmavoimien toimesta aina kausiluontoisesti. Iran teki isompia hyökkäyksiä maavoimilla muutamia kertoja vuodessa, joihin enimmäkseen Irak antoi lähitulitukea. Myös Iran suoritti lähitulitukea, mutta niissä tulleet tappiot olivat paljon vakavampi asia Iranille kuin Irakille, sillä Irakin konekanta oli kokoajan uusien kone-toimitusten myötä kasvussa. Maavoimien tilanne pysyi suurin piirtein samanlaisena, ja osaksi

¹⁴⁸ Cooper & Bishop, s. 162, 169-170, 173.

¹⁴⁹ Cooper & Bishop, s. 177-179, 185.

¹⁵⁰ Cooper & Bishop, s. 171.

siitä syystä ettei ilmasta annettu kovin paljon tukea maaoperaatioille. Iranin tukitehtävät maavoimille olivat tehokkaita, mutta vähäisten suoritusten takia ei eturintamalle saatu ratkaisevaa vaikutusta. Irak sai suoritettua tehokkaampia lähitulitukitehtäviä kuin sodan alkuvaiheessa, sillä he muuttivat taktiikkaansa pommittamalla matalammalta, joka toi lisää tarkkuutta. Aina kun Iranin maahyökkäykset olivat tuottaneet tulosta, tuotti Irakin ilmavoimat ajallisesti ja paikallisesti massiivista tukea maavoimille. F-14A Tomcat-hävittäjiä ei pystytty enää pitämään suojana eturintamalla samalla volyyymillä kuin ennen, joten irakilaisilla lentäjillä oli helpompi työ suorittaa pommitustehtäviä.¹⁵¹

Kolmas ”ilmaoperaatioteema” vuosien 1984 ja 1985 aikana olivat iskut isoimpiin kaupunkeihin, joita suoritettiin myös aika ajoin. Hussein yritti massiivisilla ilmavoimien iskuilla taajamiin saada alennettua Iranin kansan halua taistella ja alentaa sen moraalialia. Iran teki vastaavasti kostoiskuja Irakin kaupunkeihin. Iranin ilmavoimien F-4 Phantom-hävittäjillä suoritettut iskut osoittivat, että Iran pystyy vieläkin iskemään tehokkaasti Irakiin, vaikka ilmatorjuntaa oli paljon vastassa. Irakilaisten hävittäjätorjunta ei vielääkään ollut sillä tasolla, että se olisi pystynyt estämään suurintaosaa iskuista. Kuitenkin Irakin ilmatorjunta oli vahvistunut, joka teki operaatioista erittäin riskialttiita. Irakin ilmaiskut kohdistuivat aina Iranin pääkaupunkiin Tehraniin saakka. Nyt Iran suoritti tavanomaisesti iskuja rynnäkö- ja pommikoneilla, joita suojattiin Mirage F.1- ja MiG-25-hävittäjillä. Irakilaiset hävittäjälentäjät olivat tarkasti ohjeistettu mitkä olivat F-14A Tomcat-hävittäjien heikkoudet. Syvälle Iraniin kohdistuvia hyökkäyksiä Iranin oli helpompi torjua hävittäjillä kuin esimerkiksi iskuja tankkereita vastaan. Monesti osastot saatiin torjuttua, mutta myös Iran menetti omia F-14A Tomcat-hävittäjiä suorituskykyisille Irakin saattohävittäjille. Useita osastoja pääsi aika ajoin läpi pommittamaan kymmeniä kaupunkeja Iranissa. Irak pystyi suorittamaan selkeästi enemmän massiivisia ilmaoperaatioita isommilla resursseillaan kuin Iran.¹⁵²

Nyt oli selkeästi huomattavissa että Iran ei enää pystynyt hyökkäämään ja puolustamaan ilmavoimilla samalla intensiteetillä kuin sodan alkuvaiheessa. Koneita oli käytössä enää rajoitettu määrä menetysten ja varaosapuutteiden takia. Iran joutui lähettämään tehtäviin välillä huonokuntoisia lentokoneita pitääkseen operaatioiden intensiteettiä yllä, mistä syystä koneita tippui alas välillä teknisistä syistä. Ennemmin IRIAF oli pystynyt hallitsemaan omaa ilmatilaansa, mutta vuoden 1984 aikana tilanne muuttui. Enää Iran ei pystynyt pitämään kuin 50 F-4E Phantom- ja 30 F-14A Tomcat-hävittäjää lentokelpoisina minä tahansa ajankohtana. F-14-laivueen teho oli laskemassa hälyttävästi ja vain 20 hävittäjän AWG-9-tutkajärjestelmä pys-

¹⁵¹ Cooper & Bishop, s. 164-167, 180.

¹⁵² Cooper & Bishop, s. 162, 163-165, 179-183.

tyttiin pitämään täydessä toimintakunnossa. Myös tutkaohjukset olivat kulumassa loppuun ja tutkavalvontajärjestelmä oli heikentynyt. Ilmataisteluohjusten huono kunto oli myös ongelma, sillä varaosat niihinkin oli lopussa. Ilmataisteluohjukset eivät enää toimineet yhtä tehokkaasti Irakin koneita vastaan, joissa oli uusia ranskalais- ja italialaisvalmisteisia ECM-välineitä.¹⁵³

Irakin tutkavalvontaa oli saatu parannettua tehokkaammaksi kuin sodan alkuvaiheessa. Tutkavalvonnalla pystyttiin seuraamaan pitkälle Iraniin ja sillä pystyttiin havaitsemaan yleensä myös keskikorkeudessa lentävät ilmapäivystyskoneet, joka helpotti operaatioiden suorittamista. Tehokkuutta Irakin ilmaoperaatioihin toi myös parempi lentäjien peruskoulutus sekä lisääntynyt taistelukokemus. Esimerkiksi vuonna 1984 Irakiin palasi yli 100 hyvin koulutettua lentäjää Iso-Britanniasta. Ranskalaiset, neuvostoliittolaiset, egyptiläiset ja intialaiset kouluttajat saivat selkeästi kehitettyä irakilaiden lentäjien taktiikkaa joustavammaksi. Vieläkään ei oma-aloitteisuuteen kehoitettu ja hävittäjätorjunta- sekä lähitulitukitehtävätaktiikat olivat kankeita, mutta esimerkiksi tehtävissä tapahtuneisiin yllättäviin tekijöihin ja maaleihin reagoitiin enemmän. Irakin lentokaluston hankintaohjelma vuosien 1984 ja 1985 aikana oli vaikuttava. IQAF:sta oli kehittynyt voimakas vaikka se oli menettänyt massiivisia määriä koneita taisteluissa. Pääkalustona sillä oli nyt yli 400 taistelulentokonetta: 30 Mirage F.1EQ/EQ-2-, 25 MiG-25PD-, noin 120 MiG-21- ja F-7B-torjuntahävittäjää sekä 20 Mirage F.1EQ-4/5-, 39 Su-22M-3K-, 33 Su-22M-4K-, 30 Su-25K ja 20 Hunter-rynnäköhävittäjää. Irak oli saanut hankittua myös uutta aseistusta kuten aerosolipommeja sekä AS-11- ja AS-9-risteilyohjuksia. Kuitenkaan sopivaa ja tehokasta ilmavoimien doktriinia ja taktiikka ei ollut vielä otettu käyttöön, vaan se luotti vielä liikaa yksinkertaiseen ja kankeaan neuvosto-tyyliseen taktiikkaan.¹⁵⁴

Vuoden 1985 lopulla myös Iranin ilmavoimien resurssitilanne alkoi kohentua. Iranilla oli oma organisaatio, joka yritti kaikin keinoin kaikista mahdollisista lähteistä hankkia materiaalia ja varaosia asevoimilleen. Puola ja Libya olivat alkaneet toimittaa neuvostoliittolaisia ilmatorjuntajärjestelmiä Iraniin syyskuussa 1985. Tärkeimpinä materiaalin toimittajina olivat kuitenkin Israel ja niin sanotun ”mustan marketin” asekauppiat ja salakuljettajat. Asekauppiaiden kautta Iran sai ostettua ilmavoimiensa koneisiin paljon tärkeitä kriittisiä osia, kuten moottorin ja avioniikkajärjestelmän osia. Yhdysvaltalaisvalmisteisia aseita ja varaosia toimitettiin Iraniin Israelin kautta. Tärkeimpinä hankintoina varaosien lisäksi oli erinäinen määrä ilmatorjuntaohjuksia ja -järjestelmiä, sillä ilmapuolustus oli heikentynyt Iranissa, eikä se pystynyt vastaamaan Irakin ilmahyökkäyksiin samalla tavalla kuin sodan alussa. Myös tutkavalvontaa varten saatiin uusia sensoreita. Etiopiasta Iran sai hankittua muutamia F-5A-hävittäjiä, joskin

¹⁵³ Cooper & Bishop, s. 162, 164, 181, 192.

¹⁵⁴ Cooper & Bishop, s. 162, 164, 182, 186.

niistä ei vielä tässä vaiheessa ollut kovin paljon hyötyä, sillä koneet olivat erittäin huonossa kunnossa.¹⁵⁵

Uusien ilmatorjuntahankintojen myötä Iranin ilmatorjuntaa organisoitiin ja uudelleen ryhmitettiin tehokkaammaksi vastaamaan uhkaa. Iranin ohjusilmatorjunnan osumis- ja tuhoamistodennäköisyys irakilaisiin koneisiin nousi samalla noin 16 %. Tutkavalvontakyky saatiin nostettua täyteen toimintavalmiuteen uusien osien ansiosta. Varaosien myötä täyteen taisteluvalmiuteen saatiin huollettua 35 F-14A Tomcat-, 90 F-4 Phantom- ja 85 F-5 Tiger-hävittäjää, ja sen lisäksi 80 hävittäjää oli eri tason huolloissa tai pidettynä reservissä. Ilmavoimien tehokkuuden nousua lisäsi taistelijoiden moraalien kasvu, mutta ideaalitalanteessa ei IRIAF kuitenkaan ollut vaan se oli selkeästi Irakiin nähden altavastaaaja määrällisesti.¹⁵⁶

4.6 Irakin voima jatkaa nousua, Iranin laskua (1986-1988)

Iranin ilmavoimat ei ollut ainoa joukko, jonka suorituskykyä saatiin kohotettua, sillä oman osansa saivat myös maa- ja merivoimat. Iran suunnitteli uutta massiivista hyökkäystä (operaatio Valfajr-8) Irakiin, jonka tavoitteena oli vallata Shatt al-Arabin länsipuoli eli Fawin alue lähellä Bashrahia. Tällä kertaa maaoperaatiota oli tarkoitus suojata voimakkaalla ilmapuolustuksella ja tuella ilmasta, sillä edelliset operaatiot olivat suurimmaksi osaksi epäonnistuneet ilman ilmavoimien vahvaa tukea, kun IQAF oli saanut pommittaa suhteellisen vapaasti eturintamalla. Ilmavoimien tehtävänä operaatiossa oli tukea hyökkäystä lähitulituella ja iskuilla huoltoreitteihin, hävittäjä- ja ilmatorjunta operaatioalueella, kuvaustiedustelu ja haavoittuneiden evakuointi läheisiltä lentokentiltä. Ilmatorjuntaa suoritettiin yli 200 ammusilmatorjuntapatterilla, muutamalla Rapier-ohjusilmatorjuntapatterilla ja yhdellä I-HAWK-ohjusilmatorjuntapatterilla. Ilmapuolustus oli jaettu kerroksiin, joissa korkealla olevat maalit oli tarkoitus tuhota hävittäjätorjunnalla, keskikorkeudessa olevat maalit ohjusilmatorjunnalla ja matalalla olevat maalit ammusilmatorjunnalla ja olkapääohjuksilla. Operaatiota varten alueelle oli sijoitettuna liikuteltavia kaukovalvontatutkia.¹⁵⁷

Tammikuussa 1986 IRIAF järjesti ison harjoituksen, jonka tarkoituksena oli nostaa ilmavoimien valmiutta tukea operaatio Valfajr-8:aa tehokkaasti. Tavoitteina olivat edistää maahenkilöstön kykyä kääntää koneita ja nostaa lentotukikohdan kykyä tuottaa enemmän lentosuorituksia päivässä sekä parantaa tukikohtien, lentäjien, maahenkilöstön ja ilmapuolustus- ja -

¹⁵⁵ Cooper & Bishop, s. 190-193.

¹⁵⁶ Cooper & Bishop, s. 193.

¹⁵⁷ Cooper & Bishop, s. 193-195, 197.

valvontaverkon koordinoitua, tehokkuutta ja tarkkuutta. Harjoituksessa lennettiin tehtäviä samanlaiselle alueelle kuin tuleva operaatioalue. Harjoitus oli onnistunut erinomaisesti ja maahenkilöstö oli saavuttanut ennätyksensä kääntää koneet keskimäärin 16 minuuttiin. Samalla oli todettu aseiden luotettavuus ja toiminta, käyttämällä kovia ammustarvikkeita. Ensimmäistä kertaa IRIAF oli valmistautunut aktiivisesti tukemaan isoa maaoperaatiota Irakiin.¹⁵⁸

Iran oli tietoinen, että Yhdysvallat tukee Irakia tuottamalla satelliittitiedustelua Iranin toiminnasta. Hyökkäystä varten Iran suoritti salaamis- ja harhautusoperaation pohjoiselle rintamalla, joka onnistui täydellisesti. Samaan aikaan Iran oli onnistunut ryhmittämään operaatioon osallistuvat joukot lähelle Fawin aluetta, mukaan lukien vahvan ilmatorjunnan. Hyökkäys etelässä oli yllätys Irakille, eikä se ollut valmistautunut torjumaan siellä vaan pohjoisessa.¹⁵⁹

Valfajr-8 aloitettiin 9. helmikuuta 1986 erittäin huonossa säässä. Yllätyksenä tulleen hyökkäyksen takia maavoimien oli helppo edetä tavoitteisiinsa. Irakin ilmavoimat olivat myös valmistautuneet torjumaan maavoimien hyökkäystä, mutta pohjoisessa. Huono sää ja valmistautumattomuus tuottivat irakilaisille lentäjille vaikeuksia. Lentäjät yrittivät huonossa säässä käyttää soihtuja, että olisivat edes löytäneet vihollisen. Huono sää esti Irakin ilmavoimia toimimasta tehokkaasti hyökkäystä vastaan alussa. IQAF tuhosi usein onnistuneesti Iranin huoltosiltoja ja -yhteyksiä Shatt al-Arabin yli, mutta aina Iranin joukot onnistuivat korjaamaan ne. Lähitulitukea varten Irak käytti paljon kemiallisia aseita kuten sinappikaasua, mutta lentäjät pommittivat monesti vahingossa myös omia joukkoja. Kuitenkin kemialliset aseet tuottivat suuria tappioita Iranille, joka häittoi operaation suorittamista. Irak suoritti erittäin paljon lähitulitukea, jossa se menetti suuren määrän koneita vahvalle Iranin ilmapuolustukselle. IRIAF ei pystynyt tuottamaan yhtä paljoa suorituksia taistelualueelle kuin IQAF, mutta Iranilla oli toiminnan vapaus, sillä Iranin maajoukot olivat hyökkäyksen edetessä ottaneet haltuun Irakin ohjusilmatorjuntayksiköitä. Iranin ilmavoimien tärkein tehtävä oli estää tai häiritä Irakin lähitulituki-iskut, joka takasi maavoimien hyökkäykselle toiminnanvapauden. Maiden lentointensiteetistä kertoo se, että viikon aikana IQAF oli lentänyt yli 3 000 suoritusta kun IRIAF oli lentänyt kahdessa viikossa 1 000 suoritusta. Sekin oli paljon, jos ottaa huomioon Iranin ongelman varaosien kanssa.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Cooper & Bishop, s. 195.

¹⁵⁹ Cooper & Bishop, s. 195.

¹⁶⁰ Cooper & Bishop, s. 196-200, 203, 205, 210.

Operaation aikana Irak suoritti iskuja myös Iranin kaupunkeihin. Näitä hyökkäyksiä vastaan Iranin oli vaikea toimia, sillä ilmatorjuntaa ei yksinkertaisesti riittänyt kaikkiin kaupunkeihin, eikä torjuntahävittäjiä ollut alustaa kaikille alueille. Hankaluuksia torjua iskuja tuotti myös Irakin uusi taktiikka, jossa nopeilla MiG-25RB-koneilla lennettiin syväälle Iraniin, joka sitoi torjuntahävittäjiä, ja sitten varsinainen ilmaisku suoritettiin muilla osastoilla täysin eri paikkaan, ilman suurempaa uhkaa Iranin torjuntahävittäjistä. Iran teki paljon töitä sen eteen, että olisi saanut torjuttua iskut kaupunkeihin. Ilmapäivystyslentoja lennettiin välillä yhdeksän tuntia ilman välilaskua useilla ilmatankkauksilla. Resurssien takia tehtävä oli kuitenkin vaativa.¹⁶¹

78 päivän taisteluiden jälkeen Iran oli onnistunut saavuttamaan useimmat tavoitteistaan. Se oli onnistunut ottamaan haltuun myös tärkeän Irakin tutka- ja johtokeskuksen, jonka avulla suoritettiin ilmaoperaatiota Persianlahdelle. Irak oli menettänyt 54 lentokonetta. Vahva ilmatorjunta ja useat menetykset eturintamalla olivat laskeneet irakiläisten lentäjien taistelutahtoa, joka heikensi heidän iskujen onnistumisia ja osumien tarkkuutta. Monesti pommit tiputettiin aivan liian ajoissa peläten ilmatorjuntaa. Vaikka Irak menetti paljon koneita, niin se ei ollut silti läheskään niin iso asia, kuin se että Irak menetti huomattavan määrän kokeneita lentäjiä. Kone määrän Irak pystyi nopeasti korvaamaan, mutta lentäjiä ei pystytty korvaamaan nopeasti. Viiden viikon ajan taisteluihin oli osallistunut myös kahdeksan Egyptin ilmavoimien Mirage 5SDE-hävittäjää. Nämä koneet olivat aiheuttaneet eniten hankaluuksia Iranin ilmatorjunnalle, sillä koneissa oli uudet ja tehokkaat ECM-välineet, joilla oli suhteellisen helppo häiritä ilmatorjuntaa. Iranin tehokas ilmavoimien toiminta ja Irakin ilmatoiminnan kiistäminen eturintamalla oli yksi edellytys sille, että Iran onnistui operaation tavoitteissa. Irakin ilmavoimilla oli määrällinen ylivoima ilmassa, mutta se ei pystynyt hyödyntämään sitä edukseen.¹⁶²

Irakin ilmaoperaatiot olivat vieläkin jäykästi koordinoituja ja ne perustuivat Saddam Husseinin käskyihin. Irakin ilmavoimat vaati enemmän toiminnan vapautta ja vasta tässä vaiheessa Hussein ymmärsi antaa sitä. Irakin maavoimat oli useiden vuosien ajan jäänyt Iranin maavoimien ”jalkoihin” ja nimenomaan IQAF oli kantanut päävastuun sodankäynnistä. Yksi muutoksista oli, että lentokoneosastojen johtajat saivat täyden vapauden suunnitella ja organisoida ilmaoperaatiot kohteisiin, jotka oli heille käsketty. Nyt operaatioissa pystyttiin hyödyntämään paremmin aikaisempaa taistelukokemusta ja käyttämään hyökkäysprofiileja, joita oli opittu ranskalaisilta, egyptiläisiltä ja intialaisilta. Nämä muutokset nostivat iskujen tehokkuutta.¹⁶³

¹⁶¹ Cooper & Bishop, s. 202-203.

¹⁶² Cooper & Bishop, s. 205, 207-208.

¹⁶³ Cooper & Bishop, s. 212.

Irakin ilmavoimat jatkoi edellisten vuosien tapaan hävittäjäkaluston uusimista ja määrän kasvattamista voimakkaasti. Vuoden 1986 lopulla taistelulentokoneita oli jo noin 500. Sodan loppua kohden mentäessä luku oli kokoajan kasvussa. Menetysten takia taitavien lentäjien määrä ei kuitenkaan missään vaiheessa päässyt ylittämään 100 pilottia, joista noin puolet voitiin laskea parhaisiin lentäjiin. Koneiden mukana IQAF sai hankittua yleensä uusinta ECM-teknologiaa, sekä uusia aseita. Tässä vaiheessa varsinkin elektronisen sodankäynnin laitteiden osuus oli suuri, sillä niillä laitteilla pystyttiin tehokkaasti lamauttamaan ja häiritsemään vihollista. Iranin ilmavoimien huomattavasti vähäisemmät hankinnat painoutuivat enemmänkin varaosiin, joilla saataisiin lentokoneita ja ilmatorjuntaa käyttökuntoon. Vuoden 1986 lopulla Iranilla oli käytössään enää 60 taistelukykyistä lentokonetta. Myös Iran sai aika ajoin hankittua uusia ECM-laitteita. Uusilla välineillä IRIAF pystyi aina vähintäänkin hetkellisesti nostamaan kykyä vastata Irakin toimiin. Iranin tilannetta ei auttanut se, että muutamat lentäjät pettivät maansa lentäen koneillaan Irakiin ja jääden sinne laskuun. Iran tiesi, että tilanne oli sitä mukaa, mitä kauemman sotaä käytiin, kääntymässä aina vain epäsuosiollisemmaksi Irania kohtaan.¹⁶⁴

Vuoden 1987 alkupuolella Irak sai tuotua oman hävittäjätorjuntansa uudelle aikakaudelle kun se sai hankittua Neuvostoliitolta uusia MiG-29 Fulcrum A-hävittäjiä. MiG-29 oli ensimmäinen Irakin käytössä oleva hävittäjätyyppi, jolla oli täysi niin sanottu ”katso alas/ammu alas” kyky, joka toi paremman kyvyn torjua matalalla lentäviä iranilaisia. Modernissa hävittäjässä oli tehokas tutka ja asejärjestelmä, mutta ei kuitenkaan yhtä tehokas kuin F-14A Tomcatissa. Irakiin toimitettujen hävittäjien ongelmana oli kuitenkin se, että ne oli erittäin herkkiä Iranin ECM-laitteille, joilla MiG-29:n tutka pystyttiin lähes pimentämään. Uusia MiG-29 Fulcrum A-hävittäjiä ei ehditty kuitenkaan kovin paljoa käyttämään tässä sodassa.¹⁶⁵

Vuosina 1986-1988 ilmaoperaatiot ja niiden kohteet vaihtelivat taas kausittain. Kohteita valittiin tilanteen mukaan ja mihin maiden ylimmät johtajat halusivat vaikutusta. Usein ilmavoimat olivat väline, jolla niin sanotusti ”kostaa”. Kumpikaan osapuoli ei halunnut olla ”huonompi” ja siten yleensä vastattiin toisen maan iskuun samantyyppisellä tai röyhkeämmällä iskulla. Varsinkin Irak jatkoi tankkereiden pommittamista koko loppusodan ajan upottaen ja vahingoittaen lukuisia laivoja, mutta myös IRIAF suoritti iskuja laivaliikenteeseen. Maavoimien toimintaa pyrittiin tukemaan voimakkaastikin aina kun siihen oli tarve. Irakin ilmavoimien pääaseena maatoimia vastaan käytettiin erilaisia kemiallisia aseita, jotka osoittautuivat

¹⁶⁴ Cooper & Bishop, s. 213, 216, 225, 227-228, 230, 236, 258-259.

¹⁶⁵ Cooper & Bishop, s. 246, 266.

erittäin tehokkaiksi ja varsinkin loppua kohti mennessä, kun niitä osattiin käyttää paremmin. Myös lentotukikohtiin suoritettiin muutama ilmaoperaatio, joista lähinnä Iran onnistui tuhoamaan useita irakilaisia ilma-aluksia maahan. Lukuisia operaatioita suoritettiin siviilikohteita vastaan, missä tuhannet siviilit saivat surmansa. Myös teollisuus ja öljyntuotanto saivat kärsiä iskuista. Irak pystyi osin hallitsemaan ilmatilaa selkeällä kalustoylivoimalla. Todella karkeasti voidaan sanoa, että Irakilla oli hyökkäyksellinen ilmavoima ja Iranilla enimmäkseen puolustuksellinen.¹⁶⁶

Iranin maavoimat suoritti viimeisiä kertoja sodassa hyökkäyksiä Irakiin tavoitteena vallata Basran kaupunki etelässä. Iranin poliittinen johto uskoi, että Basran valtaus pakottaisi Irakin suostumaan Iranin vaatimukseen. Ensimmäinen ajoittui joulukuulle 1987, joka epäonnistui pahasti. Irak oli saanut taas tarkkoja tiedustelutietoja Yhdysvalloilta Iranin liikkeistä, joiden avulla pystyi torjumaan hyökkäyksen. Varsinkin IQAF suoritti erittäin paljon ennaltaehkäiseviä iskuja maavoimien joukkoja vastaan tuhotakseen hyökkäysrytymän. 20 päivän päästä ensimmäisestä maaoperaatiosta suoritettiin toinen, joka onnistui paremmin, mutta Basraan asti Iran ei ikinä päässyt. Iranilla oli hyökkäysten tukena käytössä taas runsaasti ilmatorjuntaa. Vaikka IQAF saikin aikaiseksi tehokasta lähitulitukea, niin se myös koki raskaita tappioita Iranin vahvalle ilmatorjunnalle, menettäen vähintään kahdesta kolmeen koneetta päivässä. Irakin maavoimat eivät olisi todennäköisesti pystynyt pysäyttämään massiivista Iranin hyökkäystä Basraan ilman IQAF:n sitkeää ja tehokasta ilmatukea. Näissä maaoperaatioissa Iran väitti pudottaneensa noin 80 Irakin lentokonetta, jonka myös Irak epäsuorasti myönsi. Iranin tehokas ilmapuolustus eturintamalla perustui ilmeisesti ilmatorjunnan ja hävittäjien yhteiseen taktiikkaan, jossa hävittäjät jahtasivat Irakin koneet ilmatorjunnan ”tappolaatikoihin”. Ilmatorjunnan tappioita muun muassa tutkaan hakeutuville ohjuksille pystyttiin nyt välttämään tehokkaalla häirinnällä sekä liikkuvien ilmatorjuntayksiköiden taktiikalla.¹⁶⁷

Irakin ilmavoimat pystyi suorittamaan välillä todella isojaakin operaatioita, joihin osallistui monia kymmeniä koneita. Irak säilytti myös lentosuoritustensa lukumäärän suurena. Iranin ilmavoimat ei pystynyt vastaamaan ilmapuolustuksellaan enää samalla tehokkuudella kuin ennen. Iranin ilmavoimien hävittäjäpuolustuksen painopisteenä resurssipulan takia oli Persianlahden suunta, tarkoituksena torjua iskut tankkereita ja satamaterminaaleja vastaan. Vaikkakin Iranilla oli pulaa hävittäjistä ja varsinkin F-14A Tomcateista, niin silti niillä vähillä koneilla pystyttiin estämään monia iskuja alueelle. F-14A-hävittäjät pysyivät koko sodan ajan erittäin tehokkaina. Ilmaoperaatiot Persianlahdelle suoritettiin yleensä 12 koneen osastolla,

¹⁶⁶ Cooper & Bishop, s. 215 -278.

¹⁶⁷ Cooper & Bishop, s. 232-235, 238-239.

johon kuului iskeviä osia, osia lamauttamaan ilmatorjuntaa ja hävittäjäsuojaus osia. Iran pystyi aika ajoin torjumaan tällaisia isoja osastoja pelkästään yhdellä F-14A Tomcat-hävittäjällä. Yleisesti luultiin, että IRIAF ei pysty enää toimimaan ollenkaan, mutta varsinkin Persianlahdella se oli erittäin aktiivinen. Vaikka se ei pystynyt estämään kaikkia iskuja tankkereita vastaan, niin se kuitenkin pystyi pudottamaan tasaisin väliajoin irakilaisia koneita alas. Irak menetti useita hävittäjiä ja pommikoneitaan näissä hyökkäyksissä, eikä saanut ikinä pysäytettyä kokonaan öljykuljetuksia, jonka takia lentäjien moraali laski. Irakilaisilla oli apuna Persianlahdella olevat Yhdysvaltojen laivaston osastot, jotka usein varoittivat irakilaisia lentäjiä lähestyvistä iranilaisista torjuntahävittäjistä.¹⁶⁸

Sodan viimeisenä vuotena kummallakin ilmavoimalla oli omat ongelmansa. Karkeasti sanottuna Irakilla oli paljon kalustoa ja materiaalia, mutta niitä lentämään ei ollut kokeneita pilotteja. Menetykset vuosina 1986 ja 1987 näkyivät selvästi vaativien tehtävien onnistumisissa. Uusilla koulutetuilla irakilaisilla lentäjillä oli keskimäärin 150 lentotuntia takana, joka oli erittäin vähän, ottaen huomioon myös sen, että kalusto oli koko ajan modernimpaa. Iranin ilmavoimilla sen sijaan oli riittävästi kokeneita ja taitavia lentäjiä, mutta ei tarpeeksi lentokoneita, joilla taistella. Irakin ja Iranin ilmataistelukoulutuksen tehokkuudessa oli selkeästi eroja, sillä Iran pystyi tuottamaan kyvykkäämpiä uusia lentäjiä verrattuna Irakiin.¹⁶⁹

Irakin maavoimat oli vahvistunut ilmavoimien mukana koko ajan ja vuonna 1988 se oli jo niin vahva, että se pystyi hyökkäämään Iranin maavoimien joukkoja vastaan vallatakseen omia alueitaan takaisin. Irak hyökkäsi (operaatio Ramadhan al-Mubarak) Irania vastaan huh-tikuusta 1988 alkaen. Operaatioissa Irak oli vahvoilla ja sai vallattua omia alueitaan takaisin. Irakin hyökkäyksiin osallistui myös kummakin maan ilmavoimat suurella voimalla ja IRIAF pyrki vähillä resursseillaan estämään hyökkäyksiä, mutta ei onnistunut siinä tehokkaasti. Kesäkuun loppuun mennessä Irak oli saanut omat alueensa takaisin ja Iran oli totaalaisesti häviämässä. Iran hyväksyi 18. heinäkuuta YK: päätöslauselman 598¹⁷⁰ lopettaakseen sodan. Sota loppui virallisesti 20. elokuuta 1988.¹⁷¹

4.7 Ilmasotatoimien yhteenveto

Käytössä olleiden tietojen perusteella kahdeksan vuotta kestäneessä sodassa kirjattiin yli 1 000 ilmataistelua, joissa ammuttiin tai yritettiin ampua noin 1 700 ilmataisteluohjusta. Hä-

¹⁶⁸ Cooper & Bishop, s. 228, 230, 236, 241-244, 249, 251.

¹⁶⁹ Cooper & Bishop, s. 259-260.

¹⁷⁰ Resolution 598, viitattu 19.2.2009, http://www.parstimes.com/history/un_598.html.

¹⁷¹ Cooper & Bishop, s. 265-278.

vittäjän ja helikopterin yhteenottoja rekisteröitiin 174 kappaletta. Kumpikin osapuoli käytti maassa sijaitsevia taistelunjohtajia aina kun mahdollista vihollisen havaitsemiseen ja ilmataisteluihin käskyttämiseen. Irakilaiset lentäjät luottivat ja käyttivät taistelunjohtajia yleisesti myös koko loppu kohtaamisen ajan, aina siihen asti, että taistelunjohtaja käski koska ampua ohjus. Iranilaiset lentäjät käyttivät paljon joustavampaa taktiikkaa, jossa taistelunjohtajaa käytettiin pelkästään ilmataistelun alulle panijana ja lopun kohtaamisessa käytettävästä taktiikasta ja taistelutekniikasta vastasi lentäjä.¹⁷²

Sodassa lentäneiden lentäjien haastatteluissa tuli ilmi tekijät, joita pidettiin tärkeimpinä ilmaisteluissa voittamiseen: ilmataistelukoulutus, tilannetietoisuus, aggressiivisuus taistelussa, suuri toimintanopeus ja kiihtyvyys, hyvät avioniikka- ja sensorijärjestelmät, toimiva ja tehokas asejärjestelmä sekä ECM/ECCM-laitteet. Tyypillisiä piirteitä ilmaisteluissa oli aikainen havainto etäisyys vähintään toiselta osapuolelta, suuri kohtaamisnopeus, ensimmäisen hyökkäyksen suuri onnistumisprosentti, suuri etäisyys ilmataisteluohjuslaukaisulle, ilmataistelun lyhyt kesto ja nopea irtautuminen taistelusta. Kaartotaisteluihin (dogfight) ei usein ajauduttu koska ensimmäinen hyökkäys yleensä onnistui kauempaa ammutulla laukauksella.¹⁷³

Irakilaisille lentäjille oli tyypillistä tietynlainen kaoottinen toiminta kohdatessa iranilaisia torjuntahävittäjiä. Useimmat irakilaiset pilotit halusivat taistelusta irti mahdollisimman nopeasti, vaikka heillä olisi ollut koneellisesti ylivoima. Lentäjät eivät käyttäneet paritaktiikkaa, jossa suojataan toisen selusta, eivätkä myöskään osastot pääsääntöisesti suojanneet toisiaan. Syy tähän on todennäköisesti irakilaisten heikko ilmataistelukoulutus. Sodan loppua kohden mentäessä irakilaiset olivat aggressiivisempia ilmaisteluissa. Iranilaiset lentäjät pysyivät koko sodan ajan aggressiivisina.¹⁷⁴

Sodan aikana IQAF menetti yli 470 taistelulentokonetta ja yli 200 helikopteria. Iran menetti yli 400 taistelulentokonetta ja helikopteria, joista iso ammuttiin alas oman ilmapuolustuksen toimesta.¹⁷⁵

Ylivoimainen lentokone ilmaisteluissa oli iranilaisten F-14A Tomcat-hävittäjä. Tomcateilla varmoja ilmaisteluvoittoja oli yli 80 ja sen lisäksi vielä 40 muuta mahdollista pudotusta. Torjuntahävittäjää käytettiin pääsääntöisesti puolustuksellisiin tehtäviin ja lentäjät olivat erittäin aggressiivisiä ja hakeutuivat aktiivisesti ilmaisteluun. Irakilaisten vaarallisin hävittäjä

¹⁷² Cooper & Bishop, s. 280-281.

¹⁷³ Cooper & Bishop, s. 280.

¹⁷⁴ Cooper & Bishop, s. 280-281.

¹⁷⁵ Cooper & Bishop, s. 282, 284.

oli MiG-21-hävittäjien eri versiot, joilla todennäköisesti saavutettiin eniten ilmataisteluvoittoa ja Irakin ilmavoimille. MiG-21-koneiden vahvuus oli pieni koko ja ketteryys, jolloin ne pääsivät monesti yllättämään vastustajansa. Irakilaisten Mirage-hävittäjät olivat kuitenkin tehokkaimpia irakilaisten koneista ja niillä pyrittiin loppuvaiheessa todella haastamaan iranilaisten Tomcat-hävittäjiä.¹⁷⁶

Ilmataisteluohjuksista ylivoimainen oli F-14A-hävittäjistä ammuttu AIM-54A Phoenix-tutkaohjus. Niitä ammuttiin vain 70-90 kappaletta, joista 60-70 ohjusta tuhosi kohteen ja joskus jopa kaksi maalia samanaikaisesti. Irakilaiset yrittivät kaikin mahdollisin keinoin vastata ohjuksen tehokkuuteen, mutta keinot eivät toimineet halutulla tavalla. Iranilaiset halusivat säästää AIM-54A-ohjuksia, sillä niitä ei ollut paljoa varastoissa, eivätkä he saaneet myöskään lisää niitä. Eniten pudotuksia iranilaiset tekivät AIM-9J-1/P Sidewinder-ohjuksilla ja ne osoittautuivat tehokkaiksi. Irakilaisten käyttämistä ohjuksista tehokkaimpia olivat ranskalaiset Matra-ohjukset ja niiden eri versiot. Venäläisiä ohjuksia irakilaiset ampuivat paljon, mutta ne osoittautuivat erittäin tehottomiksi.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Cooper & Bishop, s. 281-282.

¹⁷⁷ Cooper & Bishop, s. 283-285 ja Iranian Air-to-Air Victories 1976-1981, viitattu 19.2.2009, http://www.acig.org/artman/publish/article_210.shtml ja Iranian Air-to-Air Victories 1982-Today, viitattu 19.2.2009, http://www.acig.org/artman/publish/article_211.shtml .

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Irakin ja Iranin ilmavoimien lähtöasetelmat sotaan olivat hyvin erilaiset. Irak oli ennen sotaa hankkinut lähes pelkästään neuvostoliittolaista ilmapuolustuskalustoa. Irakin hävittäjät ja pommikoneet olivat kohtuullisen suorituskykyisiä vielä siihen aikaan, mutta hieman vanhentuneita. Koneissa ei ollut tehokasta tutkaa, eikä Irakin ilmavoimilla ollut käytössä tutkaohjuksia, mistä syystä hävittäjätorjunnan teho laskee oleellisesti. Iranin ilmavoimat modernisoivat ilmapuolustuksen kaluston 1970-luvulla vastaamaan sen hetkistä huippua. Kalusto oli länsimaista ja pääosin Yhdysvalloista hankittua.

Verrattaessa ennen sotaa hävittäjätorjunnan pääkalustoja eli MiG-21MF-hävittäjää ja F-14A Tomcat-hävittäjää, ero on erittäin suuri. Tomcatin suorituskyky päihittää MiG-21MF-hävittäjän lähes jokaisella osa-alueella. Kokonaisuudessa Iranin ilmavoimien kalustollinen ilmataistelukyky oli huomattavasti parempi kuin Iranin ilmavoimien. Ilmatorjuntakalustojen suorituskyvyt olivat suurin piirtein samalla tasolla.

Ilmaiskuihin IRIAF:lla oli käytössä kaksi konetyyppiä ja IQAF:lla useampia. Taktisen tason rynnäkköhävittäjiä verratessa Iranilla oli pieni etu. F-4-hävittäjät pystyivät kantamaan isompaa asekuormaa kuin Irakin vastaavat ja se oli kykenevä suojaamaan tehokkaasti itseään ilmatisteluojuksilla. Ilmatankkauskyvyn avulla iranilaisilla koneilla pystyttiin operoimaan kauemmas. Irakin Tu-22-pommikoneilla pystyttiin iskemään kauas isolla asekuormalla, mutta sen käyttö vaatisi jonkin tasoista ilmaherruutta.

Iran oli panostanut lentäjiensä koulutukseen 1970-luvulla. Irak oli sen sijaan rajoittanut pilottien koulutusta, eikä se ollut tehokasta. Iran oli pystynyt tuottamaan kyvykkäämpiä taistelulentäjiä kuin Irak ennen sotaa, mutta myös sen aikana. Iranilaiset lentäjät olivat oppineet lentämään joustavammin, mutta irakilaiden lentäjien toimintaa säädeltiin ja ohjattiin vahvasti maasta. Lentäjien suorituskykyä verratessa Iranilla oli tehokkaammat ilmavoimat.

Iranissa tapahtuneen vallankumouksen myötä Iranin ilmavoimien suorituskyky romahti. Jos sota olisi alkanut muutamaa kuukautta aiemmin, ei Iranin ilmavoimat olisi todennäköisesti pystynyt vastaamaan massiivisiin ilmaoperaatioihin. Iran oli kuitenkin käynnistänyt valmiuden kohottamisen, jolla suorituskyky saatiin nostettua riittävälle tasolle. Irakissa tapahtuneet upseerien poistot olivat vaikuttaneet heikentävästi ilmavoimien suorituskykyyn ja varsinkin johtoportaiden ammattitaitoon. Irakin ilmavoimien toiminnassa oli havaittavissa puutteita

johtamistoiminnassa ennen sotaa edellisissä konflikteissa, ja varsinkin hyökkäävien operaatioiden osalta.

Irakin ilmavoimien johtaminen oli alusta lähtien huonoa. Jo ensimmäisen operaation tavoitteet käytettävissä olevilla resursseilla olivat lähes mahdoton saavuttaa. Ylimmän johdon käskyt vaikuttivat koko ilmavoimien suorituskykyyn aina alimmalle suorittavalle portaalle saakka. Esimerkkinä lentäjien toiminta, joka oli tarkoin käsketty tavalla, joka heikensi tehokkuutta. Sodan loppua kohden mennessä johtamistoiminta muuttui parempaan suuntaan. Iskuosastoissa käytettiin muun muassa eri tehtäville alistettuja koneita useammin, jolloin iskuosaston kokonaisteho kasvoi.

Sodan alkuvuosina Iran onnistui tukemaan maajoukkojen operaatioita tehokkaasti. Irakin vahvan ilmatorjunnan takia myös tappioita tuli usein. Muihin kohteisiin tehdyt ilmaoperaatiot olivat myös pääsääntöisesti tehokkaita ja onnistuneita. Resurssipulan takia Iran joutui rajoittamaan hyökkäviä operaatioitaan sodan loppua kohden mentäessä, että ilmapuolustus pystyttiin pitämään suorituskykyisenä. Kuitenkin vähenevät ilmaiskut olivat myöhemminkin tehokkaita.

Irakin operaatiot maavoimien tueksi eivät olleet niin tehokkaita sodan alussa. Lähitulitukitehtäviä ei ollut harjoiteltu, joka näkyi muun muassa osumatarkkuudessa. Iranin tehokas hävittäjä- ja ilmatorjunta tuotti erittäin paljon tappioita Irakille, jonka takia sen operaatiot vuoteen 1982 mennessä vähenivät. Myöhemmin kun Irak sai hankittua lisää kalustoa, kasvoi myös tuki maavoimille. Tehokkaampien koneiden ja aseiden (kemialliset aseen) myötä, IQAF sai aiheutettua runsaita tappioita Iranin maavoimille. Myös muiden ilmaoperaatioiden tehokkuus nousi sodan edetessä. Läpi sodan Irak menetti kuitenkin erittäin paljon koneita iskuissaan Iranin ilmapuolustukselle. Maajoukkojen menestymisen edellytys kummankin osapuolen kannalta oli tehokas ilmakomponentti ja ilmapuolustus.

Iranin ilmapuolustus oli läpi sodan erittäin tehokas. Sodan alussa Iran pystyi käytännössä hallitsemaan omaa ilmatilaa ja osin myös vihollista ilmatilaa. Konemäärän väheneminen vaikutti kuitenkin puolustukseen siten, että resursseja jouduttiin kohdentamaan, eikä siitä syystä ollut laittaa ajallisesti ja paikallisesti yhtä paljon koneita torjuntatehtäviin. Hävittäjätorjunnan tehokkaat ja kauaskantoiset asejärjestelmät olivat avainasemassa puolustaessa Iranin ilmatilaa. Ilmapuolustuksen tehokkuutta lisäsi hävittäjä- ja ilmatorjunnan, jonkin asteinen integroiminen ja yhteistyö. Myös ilmatankkauksella pystyttiin tehostamaan toimintaa. F-14A Tomcat-hävittäjiä ei menetetty paljon, minkä takia F-14-lentäjiä ei myöskään menetetty. Tomcatteja

ohjaamaan oli siis kokoajan saatavilla taitavimpia ja kokeneimpia lentäjiä ja asejärjestelmäupseereita, joka osaltaan auttoi pitämään ilmapuolustuksen kyvyn korkealla. Irakilaisten lentäjien ohjeistus välttää taistelua F-14A-hävittäjän kanssa aiheutti sen, että monesti yksikin Tomcat pystyi estämään isomman iskuosaston hyökkäyksen. Tästä oli erityisen suurta hyötyä ajatellen Iranin vähäistä konetilannetta.

Irakin ilmapuolustuksen tehokkuudesta vastasi lähinnä ilmatorjunta. Irakin ilmavoimien hävittäjillä ei kyetty löytämään ja torjumaan tehokkaasti Irakin iskuosastoja. Sodan loppua kohden edetessä myös hävittäjätorjunnan suorituskyky nousi uusien asejärjestelmien ansiosta. Tehokkaammilla torjuntahävittäjillä, tutkaohjuksilla ja etenkin moderneilla ECM-laitteilla pystyttiin haastamaan iranilaisia hävittäjiä ja saamaan enemmän vaikutusta. Eturintamalla toimiva ilmatorjunta oli tehokkain ilmapuolustuksen ase Irakin käytössä. Vaikka Iranin hävittäjät pystyivät hyvin väistelemään Irakin ilmatorjuntaa syvemmillä Irakissa, niin se oli lähes mahdotonta lähitulitukitehtävissä.

Sodassa lentäneiden pilottien haastatteluissa tekijät ja ominaisuudet, joita pidettiin tärkeimpinä ilmataisteluissa, kuvastivat enemmän iranilaisten lentäjien toimintaa. Yksi suurimmista tekijöistä ilmataisteluissa pärjäämiseen on tilannetietoisuus. Iranilaisissa hävittäjissä oli paljon paremmat järjestelmät (pois lukien F-5) tukemaan lentäjän tilannetietoisuutta. Tehokkaat tutkat ja combat tree-järjestelmä olivat ensiarvoisen tärkeässä asemassa.

Kummankin ilmavoimien suorituskykyä heikensi valvontakyvyn riittämättömyys. Vuoristoisesta maaston takia useille alueille muodostui katvealueita, joista matalalla lentävät koneet pääsivät huomaamatta iskemään. Iran yritti hävittäjien tutkilla paikata ongelmaa ja Irak muilla konsteilla, mutta tehokkaaseen ilmavalvontaan olisi vaadittu AWACS-tyyppistä valvontakonetta. Iran oli jo hankkimassa kykyä, mutta ohjelma peruttiin ennen sodan alkamista.

Pitkäkestoisessa sodassa suurin ongelma oli resurssien riittävyys. Irak onnistui sodan aikana hankkimaan huomattavasti monipuolisemmin, ei pelkästään varaosia, mutta myös paljon uusia välineitä, kuten hävittäjiä ja aseistusta. IQAF pystyi uusien hankintojen takia nostamaan ilmaoperaatioidensa määrää vaikka tappioita tuli runsaasti. Iranilla oli paljon ongelmia resurssien riittävyyden kanssa. Iran sai aika ajoin hankittua lisää aseita, varaosia ja muita tarvikkeita inventaarioon. Varaosien heikko saatavuus laski Iranin ilmavoimien kaluston käytettävyyttä, ja siitä syystä suorituskykyä, sitä mukaa kun sota eteni. Väliaikaisesti suorituskykyä pystyttiin nostamaan varaosien avulla, kun koneita saatiin huollettua lentokuntoon, ja silloin Iranin ilmavoimat toimivat pääsääntöisesti tehokkaammin kuin Irakin. Irakilla isoksi ongelmaksi muo-

dostui lentäjien menetykset. Vaikka operaatiot olisi suunniteltu ja johdettu erinomaisesti ja teknologia olisi kehittynyttä, mutta koneita lentämään ei ole koneita ja taitavia lentäjiä, laskee ilmavoimien kokonaistehokkuus pakostakin.

Yhteenvetona ilmasodankäynnistä voidaan sanoa seuraavaa. Iranin ilmavoimat hallitsivat tapahtumia ilmassa aina pääsääntöisesti silloin, kun varaosia oli saatavilla ja koneita riitti käytettäväksi. Iranin teknologinen ylivoima ja parempi lentäjien koulutus takasi kohtuullisen tehokkaan ilmapuolustuksen aina silloinkin, kun koneita oli vähemmän käytössä. Irakin ilmavoimat suoriutui tehtävistään heikosti sodan alkuvaiheessa. Konemäärän noustua ja teknologisen etumatkan kuroutuessa umpeen sodan edetessä, myös Irak pystyi olemaan tehokas. Irakin suorituskyky nousi myös sitä mukaa, kun kokemuksia epäonnistumisista käytettiin hyväksi ja operaatioiden suorittamista kehitettiin. Kummankin osapuolen ilmatorjunta toimi koko sodan ajan kohtuullisen tehokkaasti, ja varsinkin maavoimien tukena. Ilmatorjunnan vaikutusta pystyttiin vähentämään ECM-laitteilla. Ilmaoperaatioilla pyrittiin saamaan vaikutusta kaikkeen toimintaan. Iskuja suunnattiin kausiluontoisesti ilmapuolustuksen lamauttamiseen, maajoukkojen tukemiseen, teollisuuden lamauttamiseen, öljyn tuotantoon ja ulkomaankauppaan, siviiliväestöön ja puolustusteollisuuteen. Kaikkiin kohteisiin saatiin vaikutusta, joskus paremmin ja joskus heikommin. Loppu vaiheessa ilmavoimien iskuilla pyrittiin välillä niin sanotusti ”kostamaan”.

LÄHTEET

1. JULKAISTUT LÄHTEET

About Avionic Systems, <http://www.aer.bris.ac.uk/avionics/about.html>

Air Force Bases As of 1979, <http://www.iiaf.net/history/tactair.html>

AN/TPS-43, <http://www.radartutorial.eu/19.kartei/karte804.en.html>

Bergquist Ronald E.: The role of airpower in the Iran-Iraq war,
http://aupress.maxwell.af.mil/Books/Bergquist/Bergquist_B25.pdf

Chubin, Shahram & Tripp, Charles: Iran and Iraq at war, Lontoo 1988

Cooper, Tom & Bishop, Farzad: Iran-Iraq war in the air 1980-1988, Atglen 2000

Cordesman, Anthony H.: The Iran-Iraq war and western security 1984-1987, Lontoo 1987

Electronic Counter-Countermeasures in Defense Planning,
http://www.fas.org/irp/doddir/army/fm24-33/fm243_2.htm#REF2h2

IIAF Air Defense Command, <http://www.iiaf.net/history/airdefense.html>

IIAF History, <http://www.iiaf.net/history/iiaf.html>

Iranian Air Force, <http://www.globalsecurity.org/military/world/iran/airforce.htm>

Iranian Air-to-Air Victories 1976-1981, http://www.acig.org/artman/publish/article_210.shtml

Iranian Air-to-Air Victories 1982-Today,
http://www.acig.org/artman/publish/article_211.shtml

Iran-Iraq War (1980-1988), <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/iran-iraq.htm>

Iraq map, http://map.primorye.ru/raster/maps/asia/iraq_rel96.asp?l=eng

Karsh, Efraim: Adelphi papers 220: The Iran-Iraq war: a military analysis, Kevät 1987

Mohammad Reza Pahlavi, http://en.wikipedia.org/wiki/Mohammad_Reza_Pahlavi

Raytheon SAM-A-18/M3/MIM-23 Hawk, <http://www.designation-systems.net/dusrm/m-23.html>

Resolution 598, http://www.parstimes.com/history/un_598.html

Ruhollah Khomeini, http://en.wikipedia.org/wiki/Ruhollah_Khomeini

Šatt al-Arab, http://wapedia.mobi/fi/Shatt_al-Arab

Schneider Barry R. Institute for National Strategic Studies: Radical responses to radical regimes, <http://www.ndu.edu/inss/McNair/mcnair41/mcnair41.pdf>

The Internatioanal Institute for Strategic Studies: The Military Balance (vuosiluvut 1979-1988), Iso-Britania

LIITTEET

Taulukko 1. Irakin ilmavoimien lentokalusto vuosilla 1979-1988

Taulukko 2. Iranin ilmavoimien lentokalusto vuosilla 1979-1988